

ТРЮГВЕ ГЮЛБРАНСЕН ПЪТ ЗАОБИКОЛЕН НЯМА

Част 3 от „Трилогия Бьорндал“

Превод от норвежки: Неда Димова-Бренстрьом, 2013

chitanka.info

ПЪРВА ЧАСТ

Мекал Секача изпълзя в мрака, възможно най-бързо и безшумно, по стръковете слама надолу към източната нива.

Принуди се здраво да се опре на тоягата, за да прескочи канавката, а щом стъпи на пътя отвъд, ледът под локвите изхрущя звучно — толкова се уплаши, че за малко да падне в канавката.

Вървеше предпазливо в тревата покрай пътя, извърщаше глава и се заслушваше по посока на имението, ала не се чуваше нищо, освен хрущенето на скованата от лед трева под краката му и дишането му, както се случва в тихите нощи на късната есен. Беше понапреднал и вече различаваше напречните греди по покривите на фона на небето, тъй му се струваше, ала бе толкова тъмно, че май по-скоро си въобразяваше.

Тишината наоколо му и това, че се бе добрал до пътя здрав и читав, без някой да го усети, му помогнаха да се успокои след напрежението, та се загледа назад печално, към мястото, където къщите се губеха в мрака.

Това бе последното имение, в което беше пребивавал като честен работник. Бе получил присъдата си от старчето предишната вечер. Заради него онзи ходил при свещеника, така му каза — та сега Мекал щял да заживее на сигурно — на помощи. Само трябвало да се запише при свещеника — и...

Старецът бе изрекъл присъдата му, без да се церемони, да, в гласа му се долавяше нещо като нотка на благодеяние.

Мекал стисна здраво вързопа с дрехите — за да провери дали още усещаше, както преди, когато бе работник. Вече нищо не му се виждаше сигурно. Чудна работа, как една-единствена дума от нечия уста бе способна така да се вреже в ухото на другия, че направо да му изпие силите от цялото тяло. Лежа и души миризмата на плесенясала слама в своето отделение в обора и топлия, остър мирис отвътре, попипа едната си ръка, потърси преградата на отделението и остана като втрещен, понеже можеше да се движи и да души, както и преди старчето да спомене думата *помощи*.

Изговарянето ѝ той почувства като невъобразима неправда. Той, дето сечеше с най-голямо прилежание и носеше дърва, та никога да не липсват, и се притичаше на помощ винаги, щом го помолеха, при това гледаше да услужи във всеки свободен миг. Кой прибра браните и плуговете на сигурно място под хамбара тази есен, както ги бяха захвърлили отзад в копривата? Кой, без да му кажат и думичка, се хвана да подпре барачката за дърва с два държеливи ствола от задната страна, та да не се срине? Беше се нагърбвал с тези и много други мъчни работи, ала кой знаеше това? И да вземат да му кажат, че не заслужавал храната...

Да, тъй размишляваше първоначално, ала такива паметни думи действат чудно на мъжа. Отнемат му цялата сила. Беше загубил увереност в себе си — вече не знаеше какво да си мисли. Пък и ревматизмът беше лош тая есен, с каква неохота само хващаше брадвата, а при първите удари рано сутрин чак схванатото му рамо пращеше, и гърбът — като се наканеше да се покачи на сламата — не — работникът бе взел-дал.

Май че бе най-добре да послуша стареца, да заложи на сигурното — далеч от имението. Сигурно, да, с пискливи жени и палави дечурлига на главата, и наставления от млади и зелени, и бегли, окайващи го погледи от страна на по-разумните. С времето бе усетил от всичко.

Цяла нощ лежа ѝ се нахъсва с размисли, всячески се мъчеше да се навие, че само да дойде новата пролет с по-топли дни и ревматизмът ще го отпусне, пък тогава ще докаже, че е работник. Изведнъж обаче се спомни, че нямаше къде да презимува. Старецът бе тъй категоричен, че не би си върнал думите, а друг подслон нямаше да си намери точно преди зимата, когато навсякъде беше пренаселено.

Не, май че нямаше избор — а опреши ли веднъж до помощите, връщане назад няма, макар че лятното слънце те прави здрав както никога. Не можеше да отпраши и към други краища. Оттам просто щяха да го върнат тук, със срам и присмех, както повелява законът.

Тази нощ не успя да мигне, не спря да си блъска главата, накрая намисли следното — да се надигне и да си плюе на петите, преди да станат другите, да понаобиколи наоколо като почтен човек — за последно, преди да отиде при свещеника. Не бяха много именията, в които не се бе вясвал и бяхтил навремето, когато беше по-млад и

гърбината му държеше. Щеше му се отново да зърне местата, откъдето пазеше спомени — за една-две моми, които се биеха за него — на времето — и много други неща — за радост и мъка, за усиления, но добри дни, да, за толкова неща, които се случват в живота.

Откак се помнеше, Мекал си бе проправял път с брадвата. Като момченце, на мястото, откъдето бе родом, сечеше съчки, после мина на по-грубо дърво, като порасна — засече стволоче, а заради страшната сила, с която въртеше брадвата, му дадоха прякора Секача.

От първия удар до падането на дървото минаваше толкова невъобразимо кратко време, че хората недоумяваха. После пак се принуди да сече цепеници и колове за огради — а сега и съчки, като за последно.

Както бе застанал, вперил поглед назад към имението в есенната нощ, той знаеше, че оставя след себе си брадва, забита в пъна за цепене на дърва — единствената следа от дългия му живот на труженик. През деня някой друг щеше да грабне брадвата, заличавайки и последния спомен от Мекал Секача на този свят.

Прякорът, който бе негова гордост, понеже му даваше предимство пред другите, вече нямаше да се чува от ничии уста. Където и да попаднеш занапред, щеше да им бъде в тежест и нямаше да липсват хора, дето да го винят, че яде хляб по милост.

Съсипаните му от работа ръце трепереха, а в гърдите му се бе заклезило раздиращо, болезнено усещане, както навремето, когато още бе способен да плаче. За последен път се огледа за имението в черния мрак и раздвижи крака, бавно и предпазливо, към крайпътната трева, за да не вдига много шум, тъпчейки по леда върху локвите на пътя. Беше си наумил, че човек ходи спокойно, когато си отива от този живот.

На сутринта един прегърбен старец стоеше на завоя, загледан в къщата на свещеника. Долната му устна трепереше увиснала над брадата, а очите се бяха заковали, втречени, сякаш в ужас. Това бе Мекал Секача.

Всичко на всичко бе посетил три места в околията на разсъмване. Полута се и щом зората малко по малко взе, че пукна, дойде му като утешение. Не беше какъв да е работник на времето.

В него имаше някакъв инат. Ето защо не бе съвсем сигурно, че беше склонен да остане на помощи за бедняци, стига само някакъв

дядка да му го спомене. Навярно би се намерил някой, на когото все още да бъде полезен. От толкова неща разбираше.

Тези мисли го бяха заковали на място, бяха го ободрили и обнадеждали, когато, след малко повече от час поход, влезе в някакво имение с възможно най-дългите и уверени крачки. Беше намислил да се прави, че нищо не е станало, и да предложи услугите си — понеже в това стопанство го знаеха от най-добрите му години. Ала бързата размяна на погледи и съжалението, което не успяваха да скрият, накараха целия му кураж да се изпари. Нагостиха го, поговориха за времето и пак пое на път. Още на два пъти дръзна да наближи имения, в които бяха гледали на работата му с добро око в силните му години на служба, ала намери погледи, храна и раздумка. Никой не му каза и думичка, но погледите му бяха достатъчни, за да разбере, че това беше краят, окончателният край на самостоятелния мъж. Животът бе тежък, нямаше да стигне доникъде.

Сега си спомни толкова много неща, на които преди не бе обръщал внимание. На едно място, където бе работил много отдавна, имаше един, дете бе подхвърлил на някакъв старец, че най-тежката работа, за която му останало мъжество, била предъвкването на кашата. Тогава и той се бе смял с останалите...

Сега стоеше там и зяпаше. Преди къщата на свещеника му се виждаше толкова гостоприемно и достойно място, че едва не свалеше шапка на минаване. Сега размишляваше за онова, което бе чул за старци, отишли там по същата работа като него — посрещнали ги с думи от Библията и какви ли не наставления за благодарност и подготовка за последното пътуване.

Да, домът на свещеника, дете преди му се виждаше като празник, сега бе като самия вход към мизерията на живота. Сякаш оголените от есента липи наоколо посягаха към него с клони и виреха надменно носове — да, като че ли и те си разменяха погледи и шушукаха по негов адрес на вятъра.

Долу на пътя чу трополенето на каруца. Успя да се скрие зад един ясен ствол, за да може да наблюдава от скривалището си. Най-сетне каруцата се показва. Тозчас Мекал Секача усети как го втресе от глава до пети. Принуди се да опре лявото си рамо в дънера, а лявата му ръка заби нокти в коравата кора, дясната бе застинала, стиснала тоягата и трепереща. Вързопът с дрехи вече се валяше по-надолу.

Сигурно и в други стопанства имаха такива коне, ала тази жълтеникава грива го жегна като напомняне за силната му и безметежна младост. Беше се родил в една гориста местност далеч на север от големите села, в селището Бьорндал, и там имаше едно стопанство на име Хамарбьо, където притежаваха жълтогриви коне като този тук. Взираше се с все по-силно вцепенение — с приближаването на коня се тресеше още по-учестено. Да — разпозна чертите на мъжа в каруцата. Превозът идваше от Хамарбьо. Дълго след като каруцата и конят се скриха от поглед, Мекал остана притиснат в ясновия дънер, загледан на север като обезумял. Коленете му поддаваха все повече, а ръцете — едната стиснала ствола, другата бастуна — скоро бяха единствената му опора, за да не се свлече на земята. Високо над него клоните се поклащаха бавно и сковано на вятъра, насочени към небето като някакъв знак, че сега бележеха мястото на изнемощял човек, достоен за по-добра старост.

Едва ли някой е чак толкова беден, че да няма и един светъл спомен. Мекал Секача си имаше цял свят от такива — ала бе принуден да ги прокуди, за да издържи на битието такова, каквото бе станало сега.

Той произхождаше от горите на махала Бьорндал, да — и там, сред безкрайните дъбрави бе израсъл цял мъж, по-личен от други. Там именно се бе сдобил с прякора си, начело на всички силни мъже, дето сечаха дърва в местността.

Една нощ, както варяха ракия и приказваха за женоря, той подивя. В лудостта си се нахвърли на един мъж с брадвата и същата нощ побягна на юг, колкото му държаха силите. После подочу, че онзи оживял, та се насочи на север през крайните махали, ала по-напред така и не дръзна да настъпи.

На младини бе чул толкова добри думи по свой адрес от собственика на ония гори и земята на север. Казваше се Даг Бьорндал и в ония дни беше млад, току-що венчан за една жена на име Терезе, от града. Мекал не искаше да го вижда повече. Стария Даг Бьорндал, както му викаха понастоящем, бе забогатял тъй безмерно, така се говореше, станал жесток и безмилостен. Напоследък уж поомекнал, по думите на местните, ала в паметта на Мекал образът му се бе загнездил такъв, какъвто бе на младини. Тогава Даг бе мълчалив и прям. Една-единствена добра дума от устата му се помнеше дълго, а

Мекал си я бе получил, нямаше да си криви душата. Не пожела да се срещне с Даг след оная буйна нощ, за да не получи някой леден поглед, а може би и някоя от приказките, с които Даг бе способен да съсипе човека.

Бяха минали десетилетия, а животът на Мекал в последвалите силни години течеше като река с буйни завойи и бушуващи бързеи. Бе затулил всички стари спомени с усилена работа през седмицата и задявки с жени и запивки с ракия в свободните мигове. На старини бе отпъдил всякакви мисли за дните от младостта, нямаше сили да ги поменува. Ала си имаше син в горите от Севера. Беше се сдобил с бащиното си име, та го зовяха Мартин Секача, така беше чувал. В мигове на покой се бе случвало да се замисли за този син, когото сам почти не бе виждал. Би било възпитано да го зърне поне веднъж, ала бе прогонил мислите за момчето.

После всичко загубило смисъл в северните гористи местности, така бе чувал. Младият Даг, син на Стария Даг и връстник на Мекал, и той си взел жена от града, а тя била така изтънчена, че вече нищо не можело да бъде както преди.

Подобни приказки му служеха и за мъка, и за утеха.

Мекал стоеше зад ствола на ясена в горичката при завоя за свещеническият дом, опрял челюст в грубата кора и загледан на север по следите на жълтеникавия кон, който отдавна се бе изгубил от поглед, вече не се и чуваше.

Дали от клонците високо над главата му, или от нещо вътре в него, забравени спомени, дете въпреки всичко бяха устояли на времето, заля го нашепващ, предпазлив поток от звуци като от тежки смърчови клони в тихия, прокрадващ се вятър.

Когато отново се опомни Мекал, бе прегърнал с две ръце студения ствол. Тояжката бе изпаднала някъде край вързопа. Спомените, които жълтият жребец от Хамарбьо бе разбудил в душата му, го бяха залели така бурно в състоянието, в което се намираще, че бе загубил ума и дума.

Откъсна се от дънера и се пооправи, успя да докопа вързопа и тояжката си — и още преди да се осъзнае съвсем, бе тръгнал да се отдалечава от дома на свещеника — по пътя на север. Малкото здрав разум, който му бе останал, настояваше да се върне, но все пак го теглеше — на север.

Съзнанието му в този миг бе като проблясък между желания, възприятия и трезва преценка. Все можеше да си вземе един-два свободни дни — преди да прекоси двора на свещеника и да се загнезди в житейската мизерия. Храна все щеше да получи, където и да отиде — а постелята не я мислеше — имаше начин. Влоши ли се от това ревматизмът, така или иначе вече не го брояха за работник, да става каквото ще. В него се надигна нещо от едновременното му нехайство. Последва повика на мига — и щеше да си понесе последствията — после.

Мекал Секача бе извадил късмет, удаде му се възможност да пътува с каруца далеч на север в околията. Никога не бе ходил там, за да търси работа. Обширната енория отдавна бе кръвен враг на горската махала от Севера, откъдето той самият бе родом. Знаеше го — и сигурно затова избягваше да се събира с хора, които враждуваха със собствените му съселяни.

Беше размърдал измършавелите си крака след возенето и постепенно го понесоха нагоре, надолу и пак нагоре по склоновете на ховландските възвишения — случи се така, че още щом зърна един крайпътен камък, побърза да приседне. По последния склон се беше изкачвал, та бе останал без дъх.

Далеч на север отвъд хребетите на Боргланд вече можеше да различи гористото било, закриващо селището Бьорндал — и сякаш ушите му се усмихваха на шума, носът му душеше в северна посока — към горите. Усещането от паметната му младост го изпълваше все повече и повече.

Заседа се там, потънал в мислите си. По каква ли работа бе тръгнал? Работа? Та не му ли бе позволено да понаближи гористата местност, да усети мириса на гъстата гора за последен път, преди да си отиде от този живот? Ами да, нима имаше нещо лошо в това да се промъкне през първата горичка, та да поседне пред дъсчената ограда на свечеряване, после да продължи през махалата, където всяка къща и колибка го знаеше и тачеше на младини? В миналото там, отвъд оградата, имаше кошара, сигурно още си стоеше. Би могъл да постели няколко елхови клона върху овчия тор и там да пренощува. Стените едва ли бяха по-нацепени, отколкото в пристройката към обора, където бе спал през последните години.

В него се бе насъбрало много и сега го възпираше — страх да не се натъкне на стари познайници, дето да го усетят, пък и да видят в какво състояние бе изпаднал. Когато старик като него тръгне да се скита с вързоп под мишница и в такова време на годината, никак не бе трудно да се досетят, че е останал бездомен. Към тези мисли се

добавяше и друго — както седеше мирно на вятъра, краката му здраво се бяха уморили след непривичния поход днес. Ала сякаш го бе налегнал някакъв инат, изправи се и излезе на пътя, и колкото и да се бореше със себе си, та да се вразуми и да се върне на юг, теглеше го на север.

Пътем се загледа нагоре по алеята към имението Боргланд. Бе съхранило достойната си осанка от последния път, когато го бе видял. В ония времена сякаш тъкмо това стопанство гледаше най-дълбоко към всички от горската махала, ала сега се бе случило невъобразимото, така беше чул — Старият Даг Бьорндал станал собственик и на Боргланд. Да — бяха се случили толкова много неща тук, на север, по времето, което той бе прекарал в южните околии, че не бе смогнал да следи ставащото. Даг Бьорндал бе най-значимата личност в тогавашния му живот — а впоследствие постепенно се бе замогвал, та вече нямаше човек, който да можеше да го проумее. Ала ако Мекал сега се промъкнеше през първата горичка и минеше по наклона, та да погледне махалата за последно, това вече нямаше да има нищо общо със Стария Даг. Нямаше да има нищо общо с никого на този свят.

Внезапно го обзе чудновато, изгарящо чувство. Долови първия далечен повей откъм горите. Вятърът донасяше усещането — отдавна познатото усещане за истинска гора със звуците и ароматите ѝ. Краката го носеха все по-бързо — да, така пъргави не бяха години наред, пък изпита и някаква радост, нещо от... онова време. Начена песен и нагоре по първия склон през горичката си напяваше няколко стари куплета, за които не се беше сещал през всичките тези години:

*„Острието на брадвата е като мъжката воля,
щом процеп отсича във ствола боров,
поваля наоколо, проправя път —
като волята мъжка във всяка посока.*

*Като острието на брадва е мъжката воля
щом сгъни кракът на дансинга,
тогава царува мъжът сред жените,
поваля мощно сред хубавците.*

*Със воля мъжка и брадва остра
на пътя има и пречки доста:
устата женска тъй проглушава,
и острата брадва се изтъпява.“*

Внезапно спря и се ослуша. Дали не бе пял толкова силно, че някой да го чуе? Не стига, че бе обеднял и остарял, ами да изкуфее дотолкова, че да пее по пътищата. И все пак май само си бе тананикал. Продължи нахъсания си поход, като от време на време си припяваше из гъстата гора.

Там, дето пътят се пречупва за последно, преди да залъкатуши между крайните дървета, там тъкмо си отдъхна Мекал, спря се и вдиша тежко. Вече се свечеряваше, ала не бе чак толкова тъмно, че да не може да огледа цялото селище, като стигне — вече му оставаха само няколко крачки.

Налагаше се да поразмисли, преди да продължи. Бе вървял, пеейки, да — пак го бе впримчило старото безгрижие, дето цял живот му бе навличало толкова неприятности. Тъкмо когато му бе най-тежко, както се случи тази сутрин, безгрижието го налягаше и ето че бе стигнал толкова далеч на север — пък не се посвени и да си попее като във времето на щастливата младост — наред цялото нещастие. Остарял беше, да, престарял, за нищо не го биваше вече — ала да стане възрастен — за това още не бе намерил време. Поклати глава. Сякаш не се смяташе за достоен да продължи.

Вярно, беше едър и силен работник, ала не се славеше с нищо повече от нехайство и келешлък, затова я бе докарал до просешката тояга. Служеше само за срам на родния си край. Отдавна не му бяха идвали подобни мисли, ала сега, на няколко крачки от завръщането, бе залят от спомените за целия си провален живот.

Мекал бе стигнал до дъсчената ограда. Май че имаше нужда да се подсили с нови колове, върбовите клонки — пък и дъските — да се подновят изцяло. Толкова много огради бе съградил, знаеше си работата и ето че мислите за труда се намесиха, както често се случва у хората, дето са били честолюбиви работници, пък ако ще да е наред най-тържественото им преживяване.

Седна на един камък зад оградата, поприкри се — и едва надзърна над най-горната, прогнила летва. Гледката беше различна от очакваното. Къщите се бяха сгушили по-нагъсто, разстоянията бяха по-малки, всичко беше по-тясно, отколкото си го спомняше — както винаги при завръщане в местността от детството, след обикаляне по широкия свят. Отначало му дойде като разочарование, сетне обаче се залови сериозно да се оглежда наоколо.

Долу, по склоновете вляво, се мержелееха тревистите покриви на Хамарбьо. Къщите бяха много и си спомняше хубави вечери, когато бе седял на сигурно място, почитан и обграден от добри хора. Тогава къщите се напоиха със спомените и взеха да се уголемяват — същото се повтаряше с всяко следващо място надолу из селището, в такт с прииждащите спомени. Погледна към западните склонове. Високо горе между Барвол и Стайнрюд бе изникнало ново място с къщи и открити могили. О, да, малко ли промени бяха настъпили през всичките години, докато бе отсъствал.

Накрая най-сетне вдигна очи и се загледа отвъд селището, към северните склонове — към стопанството Бьорндал. Видя му се по-голямо отколкото навремето. Тъй де, беше чувал за внушителната нова къща, построена година след като се махна, ала цялото богатство, за което се говореше, и спомените за всички сладки дни, които бе прекарал там, май също допринасяха старото имение да му се вижда по-внушително, отколкото си го спомняше.

Свечеряваше се. Стоманеносивото ноемврийско небе се спускаше все по-ниско и сякаш се свиваше все по-плътно над махалата, попивайки и последните остатъци от деня.

На няколко от прозорците в мрака, дето се намираще голямата къща, грейна светлина, а после и по-дребни светлинки се спуснаха към Хамарбьо — и тук и там из махалата.

Мекал седеше, притиснал наболата си брадичка толкова силно в оградата, че чак го болеше, ала той не усещаше — това бе само малка част от цялата всепроникваща болка, която го бе налегнала.

Тук из махалата, пък и из горите, имаше доста стари бедняци. Да, беше чувал, че още било като едно време — старци идвали и от други краища, разрешавали им да останат в Бьорндал. Ала никому не би хрумнало да бележи хората с думата *помощи*, все едно не ги бива за нищо, както правеха на юг. Тук оставяха старците да обикалят и да

бъдат полезни, доколкото им позволява здравето — пък и всички си знаеха, че и на тях предстои да остарееят, ако останат живи, та гледаха да не се отнасят безцеремонно към старите хора.

Тук, сред горите, бяха по-съобразителни — сякаш бяха друг народ. И тъкмо тук бе и неговото място, само дето се беше подредил твърде зле с тая своя диващина, вече не можеше да погледне никого в очите.

Точно когато бе потънал най-надълбоко в мрачните си помисли, Мекал усети трепета на безгрижието. Старата му дързост още не го бе напуснала. Здравият му разум май малко се дърпаше, ала нехайството му растеше ли, растеше. Защо да не дръзне да наближи селището в тъмното, да се добере до двора на Бьорндал един-единствен път и да послухти из къщите, да послуша шумоленето на гъстите гори — пък после щеше да се въртне и да си поеме по пътя на юг. Разумът се бунтуваше, предупреждаваше го, че може да срещне стари познати, дето да надушат дългокраката фигура с едрия, гърбав нос; ала краката го направляваха, изведоха го на пътя и заедно с тояжката рипнаха надолу по склоновете към селището напук на цялата му воля да подходи трезво и разумно.

Мекал извървя същия път през селището, който толкова често бе изминавал на младини за гости, танци или задевки с моми. Спомена за много неща му се искаше да заличи, ала картините се връщаха, за добро или лошо, като минаваше покрай познатите места. Тук, край пътя, бе седял с други младежи в светли летни нощи и тъмни есенни вечери, бе вършил всичките лудории, дето щукват на младите.

Сега се бе изкачил по склоновете към имението, по алеите с каменните дувари. Доста беше стръмно, пък и той бе напредвал така неуморно, че гърдите взеха да го стягат и се принуди да седне. Отби се край оградата и седна, облегал гръб на един стар ствол. Загледа се назад към махалата, която се ширеше като мирна земя в мрака, тук и там мъждукаше някоя светлинка. Нима не знаеше, че между онези стени там долу навярно се подвизаваха болести и смърт, че и други грижи, ала прехраната си я имаха и никого не оставяха на помощи, не.

Внезапно се послуша. Приличаше на позната песен, понесла се отдалеко. Май че над гъстите гори повяваше ветреца. Надигна се с усилие. Тъй се бяха схванали краката му, гърдите си усещаше непоносимо тесни. Горите, да, там бе израснал — там бе изживял най-прекрасните си дни. Де да можеше за един-единствен, последен път да наобиколи ридовете и пътечките чак до Фриланд и Ръйсла, а на север — до Свартиернкоя, и всичките други места, където бе преживял толкова силни дни с толкова много мигове на покой. Закри очи с опакото на дланта си и остана така, превит като дъга в снагата и краката. Тежко бе да си спомниш толкова много, когато си пропилял всичко.

Единият от двата тежки опорни стълба на портата към двора на Бьорндал помръдна в мрака. Сякаш от едната страна му излезе гърбица. Тя се разшава и уголеми — и изведнъж изчезна после отново се появи, от другата страна. Не друг, а Мекал Секача се бе прикрил зад стълба, надзърна към двора и вдъхна старата, позната миризма на

имението и гората. Тук и там светеше от някой прозорец, ала всичко бе така странно притихнало, че се осмели да излезе пред стълба и да направи две крачки в двора, после още две и ето го пред новата къща. Изпъна се, за да надникне там, където светеше — ами да, там беше станало кухня, по стените блещукаха съдове, видя да шета и някаква жена. По-навътре сигурно имаше още хора, понеже тя извърна лице, изприказва нещо, усмихна се на някого. Присети се, че май беше гладен — толкова дълго време не беше ял.

С напредването на деня съвсем бе превъртял. Ами ако го хванат лудите и влезе в кухнята да поздрави? Някога тук прииждаха хора по всяко време. Всичките ги гощаваха, а на закъснелите позволяваха и да пренощуват някъде. Нататък по източните поляни имаше овчи кошари, сигурно още си стояха. Сега, в късната есен, те бяха празни. Там някъде можеше да полежи, докато съмне. Ако получише малко храна, щеше да си тръгне, та да не създава повече неприятности. Едва ли някой в кухнята щеше да го познае — така че нямаше опасност.

Приближаваше се все повече и повече, скоро обхвана с поглед цялата кухня. Там вътре беше толкова просторно, чисто и лъснато — преди да посмее да наближи вратата, принуди се да се утеши с мисълта, че онези трябва да бяха виждали много такива опърпани мъже като него. Прокара пръсти през брадата си, свали шапка и приглади косата си, тъкми се дълго и старателно, преди да пристъпи на стъпалото пред кухнята, да почука и да отвори вратата. Четири жени се втренчиха в него, когато влезе в цялата си окаяност и затвори. Едната навярно бе онази, която наричаха госпожица Крюсе. Изглеждаше толкова строга и различна от другите. Беше дъщеря на барабаниста Крюсе от равнините. Бе подочул, че дошла тук като малко момиченце, учила се от Терезе, съпругата на Стария Даг, и била най-личната сред всички жени в стопанството.

Може би отначало го изгледа строго и изпитателно — после обаче направи едва доловим жест по посока на масата за хранене. Май че това бе знак за момичетата, после излезе.

Момичетата едва ли гледаха състрадателно на хората, дето идваха да създават излишни грижи — и с него се отнесоха по същия начин. Имаше усещането, че нямаше кръпка, петънце или гънка по него, които да не бяха премерили с поглед, ала най-сетне едната го покани да седне на масата, сигурно бил гладен.

Поблагодари и се затътри до масата, седна на пейката. По-милостеше да му бъде, ако беше старата кухня, дето тънеше в полумрак и където бе прекарал толкова приятни мигове — и все пак отново бе влязъл между стените на Бьорндал, хубава работа. Поднесоха му каша и паница топло мляко, ала вкусът му не бе като на другите места. После получи филия хляб и парче печена риба. Такива неща не даваха на скитниците из околиците. Там имаше студена каша и суроватка, нищо повече.

Мекал нямаше да създава главоболия, не. Нахрани се бързо и благодари тържествено, вече се бе изправил, ала това му идваше все по-трудно с всяко следващо ставане. Вече не му стигаше мъжеството за такива дълги походи. Краката не го държаха — и дишането ставаше тежко. Задъхваше се. Да беше другаде, щеше да каже на момичетата някоя от старите си, весели приказки на сбогуване, ала тук, в стопанството, такъв като него не биваше да лудува. Все пак кимна на всяка една поотделно и понечи да прекоси стаята към входната врата.

Тогава вътрешната врата се отвори и Мекал застина от глава до пети. В ушите му забуча нещо силно и целият свят се завъртя.

Отстрани право към него крачеше Стария Даг. Когато го видя за последно, още бе млад, ала нямаше как да го сбърка. Същата височина, същият авторитет. Не се бе превил като него, не беше така изнемощял. Мекал мигом обърна лице и пак поиска да тръгне, но Даг дойде близо до него, застана отпред и го изгледа строго.

Веднъж Мекал бе видял сокол над плячката си. Нещо в очите на Стария Даг сега му напомни за онзи отдавнашен сокол. Значи все пак нямаше да се отърве, след всичките тези години щеше да чуе строгото мнение на Стария Даг за злополучието си, та да се срами тук пред жените.

— Гледай ти, та това е самият Мекал Секача. — Мекал погледна бегло встрани от Даг. Тонът му не беше студен — а думите бяха така озадачаващи. Пак се озърна, разтреперан от неувереност. Беше свикнал да се ужасява от всичко — така го бе научил суровият живот. Вече не можеше да разбере нищо, а гърдите му сякаш бяха останали без въздух, когато изтърси прегракналото си „да“.

Стария Даг изрече няколко спокойни слова — момичетата разбраха малко, а Мекал — почти нищо, понеже по думите на Стария Даг трябваше да се обърне и да мине през вътрешната врата на къщата.

Даг трябваше да даде някои наставления в кухнята, ала бързо го настигна — и тръгна напред, а Мекал се влачеше по петите му като сомнамбул през стаи и коридори в новата къща. Влязоха в старата къща от мястото, където преди това беше кухня, а сега се бе превърнало в кабинет с книги и хартия на масата до прозореца, после се озоваха в старото преддверие, където беше стоял толкова много пъти с най-различни известия. Никога не бе сядал там, но сега Стария Даг нагласи един стол до масата пред огнището, покани го да седне и сам се настани настрана.

В залата се долавяше същият стар уют. Нищо не се беше променило през всичките тези години. Разтреперан, Мекал се дотътри до стола и седна. Нищичко не разбираше, но пък едва ли имаше нещо, което такъв като него да разбира. Може би Стария Даг искаше просто да го разкара от кухнята, за да му изчете конското; ала защо ще го кани да сядат и защо гласът му бе така благ?

Толкова беше приятно с неспокойната светлинка от слабия огън в огнището, не беше някое силно зарево, дето да осветява мизерията му, а и тая близка топлинка след дългия, студен ден правеше чудеса с кокалите му — мислите му обаче се понесоха обратно към цялата тази непонятна му ситуация. Навремето никога не се бе случвало някой от бродещите наоколо старци да бъде въведен в залата, а дори и работниците от стопанството не канеха да седнат. Винаги се изричаха само крайно необходимите думи за известие или за въпрос и отговор, после пак хукваха навън.

Стария Даг седеше мълчалив на другия край на масата, само се взираше в огъня. Мекал му хвърли бегъл поглед, ала тозчас извърна очи. Дори и на старини Даг бе внушителна гледка — а Мекал, дето знаеше, че са набори, недоумяваше как бе способен да носи старостта си така. И все пак не това го накара да прибере поглед толкова бързо. Лицето на Стария Даг бе озарено от покой, който накара Мекал да извърне очи. Навярно бе нещо, което си спомняше от своя дълъг и силен живот, нещо, в което други не биваше да се месят.

Някаква врата зад Мекал се отвори, по пода затропаха млади крачета и нещо издрънча на масата отзад — после отново се чу тропане и затваряне на врата.

Стария Даг поде:

— Бях в кухнята, да се постопя. Тази нощ ходих в гората, надалеч, прекарах там целия ден и студът се е впил в тялото ми. Май че и ти си бил дълго навън през деня?

Мекал как ли не се въртеше, за да се намести на стола така, че да вижда масата. Чаши и димяща кана, от която Стария Даг наливаше в чашите — после изчака Мекал да се добере до своята и пиха. Тютюн и лули също им бяха оставили.

Мекал дълго стоя като вцепенен в изкривената си поза, след като бе оставил чашата. От цяла вечност не бе изкарвал пари за нещо по-силно. Това си бе по-слабо, отколкото той беше свикнал; ала вътре имаше ракия, усещаше се, а беше и сладко, и щавещо горещо, с подправки. Даг посочи и Мекал провлече ръка към едната лула, натъпка я с тютюн и се протегна към жаравата, за да запали.

Мекал бе загубил ума и дума. Това беше най-чудният ден в целия му живот. Бе започнал толкова черно, че не можеше да го проумее, а свършваше толкова светло, че не можеше да се опомни.

Тъкмо се беше размислил като за последно, когато едната врата се отвори и по пода затрополиха стъпки. Спокойни думи между някакво момиче и Стария Даг — и той му заговори. Къде имал навика да нощува? Сякаш е отсъствал само седмица. Спеше в колибата на ратаите, когато още беше в стопанството, навремето, ала не искаше да смущава всички онези, дето спяха там сега. Помнеше една пейка в обора — пък и на такова място бе прекарал последни те години, ала тук стените бяха достатъчно плътни, дори и в обора, знаеше го. Спомена, че ако можеше да пренощува тук, щеше да му е добре в обора — и щеше да бъде сам.

— Там ще ти пречат — каза му Стария Даг — конската врява отвътре и ония, дето влизат на ранина да хранят животните.

Мекал обаче беше инат. Признателен щеше да бъде, ако го пуснеха да спи там. Стария Даг дълго се визира в него, после каза две думи на момичето и то излезе — върна се, остави една свещ и пак се изгуби.

Заседяха се така, Даг и Мекал, допиха каната — и Даг разказа това-онова за хората от стопанството и горите, за погребаните през изминалите години, ала не обели и дума да попита къде се бе подвизавал Мекал.

Каната и чашите бяха празни, лулите бяха угаснали. Приказките на Стария Даг се бяха свършили. Мекал се надигна от стола, отиде да вземе свещта и се насочи към огнището, да я запали. Когато я намести отново и тръгна към вратата, внезапно се спря, вдигна свещта и се загледа в нея. Ръката му трепереше, свещникът дрънчеше. Бе наполовина обърнал гръб на Даг.

— Трябва да помоля за извинение — поде Мекал, а гласът му бе дрезгав и неуверен — за онова, онзи път.

Даг бе потънал в размисли, ала тозчас извърна глава и се втренчи в него с вид на току-що събуден. Мекал стоеше на мястото си, високата му, измършавяла фигура бе осветена от свещта. Какви ги говореше? Да не би пък силното питие да не му бе понесло? Сетне обаче му просветна, че ставаше дума за онази прастара случка, дето преди толкова много години бе пропъдила Мекал от имението — тя се бе надигнала у него тая вечер. Та нали бе обърнала целия му живот.

— Няма какво да го говорим... стари хора като нас — отсече Даг, ала не спираше да се взира в Мекал, както стоеше там разтреперан и като че ли все повече се превиваше, свещта дрънчеше сякаш щеше да я изпусне.

Без да се обръща, Мекал остави свещта в края на масата зад гърба си.

— Няма да спя — каза, — тръгвам на път, на юг. Ще получавам помощи. Така се подредих... и, и вече не съм работник. — Последното излезе като съскане.

Стария Даг не се изправи. Седеше си, втренчен в изпосталелия образ на Мекал. Май че напоследък не бе получавал много храна, а беше и изтощен от дългия преход, чашите грог също му се бяха отразили, та старата, упорита гордост, която Даг бе виждал у него на младини и при заминаването му от селото, сега отново се бе разбудила. Важното бе да не я нагнетява.

Каза му със спокоен, но авторитетен тон:

— Сега можеш да останеш тук. Няма нужда из махалите да си говорят, че тук нямаме място за своите хора.

Двете думи своите хора съвсем съсипаха Мекал — избухна в хлипащ, сърцераздирателен плач. Съвсем обърна гръб на мястото,

където седеше Стария Даг, закри лице с ръце и плака така горко и печално, както само един корав мъж може да ридае.

Даг бе виждал нещастieto на мнозина, пък си имаше и свои грижи, затова му даде време.

Когато най-сетне се поуспокои, Мекал заговори между хлипанията:

— Вече не ставам... за нищо... ревматизмът... лошо ме подреди... нищо повече...

Стария Даг малко се позабави, после каза спокойно:

— Май че и двамата ни бива еднакво, Мекал. Можеш да црпиш малко дърва, когато усетиш по-добри дни, иначе можеш да скиташ из гората или където се чувстваш най-добре. То и аз главно с това се занимавам.

Мекал притихна и послуша думите му, ала изведнъж плачът пак го налегна. Наплака се за нещастieto на цял един живот — дереше се до пръсване.

Тогава Стария Даг се изправи и го наближи.

— Хората ти винаги са били тук — и все още са. Имаш право да останеш тук, повече от мнозина други, дето прииждат. Ще получиш постеля... и аз си имам... както и храната, и дрехите, от които се нуждаеш... иначе ходи където ти се прииска из стопанството и горите... и ти като мен. И аз си нямам нищо друго, макар из толкова много документи да пише, че притежавам... и притежавам... — Накрая в гласа му се прокрадна някаква горчивина. — Наближаваме последния си поход, двамата с теб. Взаимен е. Наоколо ни пада мрак, Мекал... Ще трябва да се примирим с това...

Така говореше най-влиятелният господар в околията пред Мекал Секача... или пък говореше по-скоро на самия себе си?

Вратата зад Мекал бе затворена, беше слязъл по стъпалата, застана на мостчето, отпусна свещта и се огледа. Зад гърба си, вдясно, виждаше новата къща, ама че бе голяма — а редицата на старите колиби с пристроените коридори се точеше на запад, по-нататък бе старата барака с огнището, както винаги. В западната част на двора имаше плевни, хамбари и обори в редица в северна посока; там се гушеше и колибата на ратаите заедно с други постройки, а в средата на

двора трите дъбови ствола сякаш се виеха като оживели на трепкащата светлина от свещта.

Стисна вързопа и тояжката с лявата си ръка, освети пътя си и закрета напред — към обора. Малко го беше яд на себе си за хленча в залата — ала толкова много спомени го бяха залели след дългия, усилен ден. Здравето вече не му достигаше за толкова дълги преходи, не го биваше.

И все пак беше чул множество чудновати думи, пък и цялото безподобно внимание към него беше непонятно. Неведоми са пътищата Господни, така беше чул да казва свещеникът на едно погребение — а днес му се бяха случили две забележителни неща. Първо, че видя каруцата от Хамарбьо, та се присети да поеме на север, а после и дето сам Стария Даг, единственият способен да го познае, бе влязъл в кухнята в последния момент, преди Мекал да излезе — а Даг едва ли се навърташе в кухнята често-често. В миналото никога не се случваше.

Добра се до вратата на обора през сковани от лед локви и хрущяща от скреж трева. Не беше някоя килната, напукана дъсчена врата като в южните местности. Беше плътно покриваща, майсторски изработена врата на добри панти, направена не просто за запиране, а и за да държи студа настрана, и не просто с кукичка, а с брава, та да се отваря и отвън, и отвътре. Мекал не се бе вясвал тук близо четиридесет години, ала всичко си бе така непроменено — и всичко, което си спомняше оттогава, го заливаше така силно в настроението, в което бе изпаднал, че сякаш от последния път, когато бе стиснал бравата на обора в Бьорндал, бяха минали само два дни.

Освети мрака на обора, пресече прага и затвори вратата след себе си. Вътре вдигна свещта и се огледа във всички посоки.

Дъсчената портичка към животните бе само затворена, без кука — въздухът беше остър и затоплен от конете, а откъм отвора на плевника сеното се сипеше по пода с приятния си мирис. Поводите и сечивата си висяха в редици по куките, а ето го и тезгяха с какви ли не инструменти. Точно като последния път, когато бе минал оттук млад, силен и безгрижен.

Вляво го чакаше старата скамейка, до стабилната дъсчена стена на южната плевня. Зад нея имаше невъобразими количества сено и слама. Вятърът да си духа, колкото си ще, от тая стена нямаше да усети

и течение, а външната, където стоеше вратата, беше уплътнена от прастаро, напластено дърво.

Остави свещта на тезгяха и се огледа. Сянката на издълженото му, прегърбено тяло се открояваше ясно по пода и стената, приличаше на жив спътник.

Пейката бе застлана с чаршаф и завивка, на възглавницата го чакаше риза. Всичко бе от грубо платно, ала прано с вряла вода, та миришеше на чисто отдалеч. Така поздравяваха с добре дошли всички бездомници, пристигнали в Бьорндал, така беше по времето на Терезе, жената на Стария Даг.

Мекал Секача извърна поглед. Той бе принуден сам да пере парцаливите си ризи през последните години като всички останали старци по селата и все по-рядко се случваше да отдели време за тая работа — само попреплакваше най-замърсените. Мирисът на постелята му беше така непривичен, че замръзна на място, сякаш беше празник. Днес беше петък, а утре — ден за къпане, щяха да стоплят банята. Утре вечер, когато всички приключат, щеше да вземе един наръч дърва от бараката и да се изкъпе като за празник, самичък. Спомняше си сладкото ухание на чистота, което оставаше след това, тогава щеше да си сложи чистата риза и да легне на чаршафите като едно време.

После Мекал Секача натрупа обилно количество сено от отвора на пода до скамейката, стъкми си купчинка за възглавница и смъкна от стената два чула и една опърпана вълча кожа, остави свещта настрана на пода и си легна, както си беше с дрехите, доволен бе да е на сеното на пода, покри се с чуловете и кожата и угаси свещта.

Задуши из стаята — всичките миризми, дето се смесваха там — отвътре, откъм обора и прясно смазаната сбруя, от сеното откъм отвора на плевнята и от чистотата на пейката до него. Слаби звуци откъм конете, леденият вятър, който ближеше стената, неспособен да се провре вътре — всичко допринасяше за усещането за сигурност и уют наоколо му.

Лежеше в мрака и мислеше за скамейката, на която щеше да спи утре — и за живота, какъвто щеше да бъде занапред. Никога не бе бил изискан. Нощуваше, където се веснеше на боровите клони по пейки в колибите — и под открито небе — малко ли пъти се бе свличал като изтощен звяр. Ала когато бе дървар, имаше навика да се къпе редовно.

Беше научен да намира пътя до банята зимно време и до речните бързеи в летните вечери. След това спеше край толкова много вмирисани от пот мъже, ала всичко това бе приключило.

Там, където се бе подвизавал в най-силните си дни, в горите — там имаше колкото щеш вятър и дъжд, и бял сняг, и свеж мирис на гора и природа.

Лежеше, заслушан във вятъра, който се носеше като далечна песен над горите — и над селата — и се подсмивваше. Тук, сред плътните дървени стени, халата не го достигаше. Ревматизмът, дето имаше навика да го мъчи като зъбобол по нощите, като го погне студеното течение от напуканите стени, тая вечер почти не се мяркаше.

Мислите му често-често се връщаха на непонятното, че беше седял в залата не с кого да е, а със Стария Даг, бе пушил лула в лицето му и беше пил силно питие. Утре сигурно щеше да се окаже, че просто е сънувал, понеже такова нещо не се бе случвало с никой бездомник. Мекал дори не подозираше, че Мартин, синът му, бе приютил сина на Стария Даг, Младия Даг, в дома си онзи път, когато лежеше на смъртен одър под Планината на мъртвите, и че вниманието към него самия сега може би се дължеше на оная случка.

Мислите му се понесоха в други посоки. Препускаха през местностите, където бе изживял най-хубавите си дни — толкова близо бе сега до тях. Виждаше картина след картина, ясно и отчетливо, сякаш се редяха пред очите му: поток на лятното слънце, приготвяше ядене край него; завой на ручей, където бе ловил риба — колиба, където се прибра на свечеряване, старо място край порутена дъсчена ограда. И по-незначителни неща от момчешките си дни — как си бе съдрал панталоните, разпърцана обувка, натъпкана с топящ се сняг, котка на сиви райета — нищо — ала картини, които се завръщаха — живи, сякаш бяха сега — в този миг.

Ратаят, който влезе призори да нахрани конете, забеляза Мекал на пода. Учуди се, че някой лежи там, отиде до него и освети вълчата кожа и здраво заключените ръце, лицето с отворената уста сред брадата и отворените, застинали очи. Отново освети лицето и попипа ръцете му. Бяха сковани и ледени като на труп. Рязко се извърна и отърча навън — втурна се през двора към кухнята — единственото място в стопанството, където светеше.

Едно незабравено, слабо момиче вървеше по черния път в посока на обградената от дървета алея към Боргланд. Продраните обувки на момичето бяха мокри от калта и росата и затова то шляпаше уморено и безразлично направо през локвите.

Казваше се Йонета и идваше от колибите Съосту, които се намираха на планинския склон под скалите на Йомфрудал. От години тя редовно правеше това свое пътешествие все на този ден в средата на април. В една колиба от източната страна на общината живееше баба й и всяка година Йонета бе изпращана за рождения й ден с поздравления и подарък.

Преди шест години тя беше видяла нещо по пътя, което нямаше да забрави до смъртта си. Тук я беше настигнала една дама на кон — Йонета се бе опитала да остане незабелязана, защото дамата беше госпожица Елизабет от Боргланд. Но Елизабет я бе спряла и ударила с камшика си по ушите, защото не й се беше поклонила. Бяха изминали шест дълги години оттогава и госпожица Елизабет бе мъртва отдавна, но страхът от нея оживяваше в сърцето на Йонета всеки път, когато минаваше по тази алея. Но днес тя ясно видя пред себе си млада дама на кон...

Йонета внезапно спря и застана като вкаменена, като сложи ръка на гърдите си, сякаш искаше да задържи сърцето си да не изскочи. В безпаметен ужас гледаше нататък по пътя, после се дръпна настрана и се притисна изплашена зад едно дърво, като гледаше с ококорени, ужасени очи, а в същото време сърцето й се бе надигнало и тупаше чак до гърлото й.

По пътя откъм Боргланд един кон зави и тръгна насреща й, а върху него седеше жена, стройна и наперена — също като госпожица Елизабет. Йонета беше чувала, че дълго време, след като бе погребана, мнозина бяха виждали госпожицата да обикаля наоколо на кон — но това се бе случвало при залез-слънце, а не като сега посред бял ден.

Спокойно-спокойно към нея се приближи конят, а на него седеше в застинала поза дама — изправена и заплашителна, както се стори на

Йонета. Девојката се сви разтреперана зад дървото, като очакваше всеки миг да усети върху ушите си парещия удар на камшика. Тя затвори очи и се притисна до дървото, а в това време екотът на конските копита се чуваше все по-близо и по-близо. Сега конят беше точно пред нея, но не се случи нищо и екотът, проскърцването на седлото и звънът на юздите отминаха.

Йонета едва я погледна, надникна, изправи се и си пое дълбоко дъх. В паметта ѝ страшната случка отпреди така се бе запечатала, че сега бе изгубила ума и дума.

Но край нея не бе яздил призрак от миналото — беше живата Аделхайд Бьорндал.

Йонета излезе отново на пътя и впери очи след ездачката. Беше чувала толкова много разкази за Аделхайд и нейния свилен кон, който бил докаран навремето от много далеч, от Англия, и когото в Бьорндал не бивало да пипа никой друг, освен главния ратай Сивер Бакпе. А пък за Аделхайд всички разказваха толкова много неща; изглеждаше обаче, че никой не смееше да прави това при дневна светлина — само вечер пред камината, между четирите стени, се шепнеше за нея.

Наистина, и Стария Даг Бьорндал, с цялото му могъщество, на хората в горите и по колибите се струваше като някаква приказка, което все пак можеше отчасти да се обясни.

Онова, което се носеше от уста на уста за Аделхайд, излизаше извън човешките възможности за разбиране. Като приказките за призраци и привидения и за свръхестествени неща. Никога хората в региона не бяха виждали такова чудно красиво същество — тя винаги сякаш бе обвита в облак от благоухания на цветя, разказваха хората от имението. Дрехите ѝ били от такъв нежен копринен плат, че шумели при всяко нейно движение, а пък в обществото носела облекло, през което човек можел да я види така, както Бог я е създал. А когато се обличала официално, слагала си накити и пръстени от чисто злато, чийто блясък се виждал от много далеч. Никога не ходела бързо, нито пък приказвала бързо. Дали е сърдита или приятелски настроена, никой не можел да знае, защото винаги говорела с равен и тих глас. Всеки косъм на главата ѝ стоял с дни подреден на едно и също място. Тя не спяла заедно с мъжа си, а имала собствена стая, така наречената Стая на госпожицата. Аделхайд била дъщеря на кавалерийски майор

— затова седяла така добре на коня — и внучка на епископ, заради което била начетена почти като свещеник.

Това и още много други неща си разказваха хората — и то все пак беше нещо, което можеше да се проумее. Но след него се носеше и друга мътва, за която, щом се споменеше, започваха да шушукат още по-тихо. Тя била толкова твърда и сурова, че родила дете, без от устата ѝ да се чуе никакъв звук, а с течение на времето била станала толкова зла към мъжа си, че просто не можело да се излезе на глава с нея.

Веднъж тръгнала и отишла сама далеч-далеч, горе в планинските гори, водена само от едно старо куче, а такава нещо жени не бяха предприемали досега. В нея имаше нещо съвсем нечовешко.

Ето такива неща се носеха за Аделхайд сред хората, а вече беше осма година, откакто беше станала съпруга на Бьорндал — сега бе пролетта на 1817 година.

Тази сутрин Аделхайд бе препуснала с коня до Боргланд, за да поздрави леля си Елеоноре Рамер, която се бе установила да живее за постоянно там след смъртта на полковника през зимата. От стария род Гал в Боргланд бе останал само лудият брат Лоренц, а когато умря полковникът, никой от слугите не пожела да остане по-нататък в имението. Там имаше толкова много призраци и страхотии, че човек не можеше да живее спокойно.

Когато госпожица Рамер бе дошла за Коледа в Бьорндал, бе чула да говорят за тези неща в Боргланд. При тези разкази тя отбеляза съвсем правилно, че ако никой не живее в Боргланд, всичко там ще запустее, и че би било твърде безотговорно, ако оставят лудия да живее там сам. Стария Даг подозираше, че леля Елеоноре бе загубила парите си през последните трудни времена и по всяка вероятност има нужда от по-сигурен подслон, но все пак той само на шега я попита дали би желала да стане стопанка в Боргланд.

Госпожица Рамер мигом отговори, че ако Стария Даг би поел разноските на домакинството там, тя ще прогони призраците. Така семейната покъщнина на леля Елеоноре бе донесена от града и тя се нареди в старото аристократично имение така старателно и естествено, като че през целия си живот бе очаквала точно това. Въпреки своите петдесет и седем години тя все още беше една бойка жена и човек

можеше да познае отдалеч, че е дъщеря на епископ и потомка на стар благороднически род.

По природа госпожица Рамер бе дейна жена, но притесненото ѝ положение и строгата изолираност на несемеен човек не бяха я надарили досега с едно истинско поприще за изява. Затова нейното влизане в Боргланд като господарка там стана най-значимото нещо в живота ѝ.

От Бьорндал щяха да се ръководят, както и досега, стопанските работи, но в едно голямо имение всеки ден имаше по нещо, което трябва да бъде свършено, а госпожица Рамер беше израснала на село, когато баща ѝ бе още свещеник, така че още от малка знаеше как се управлява домакинство в едно имение. Така Боргланд отново бе изпълнен от живот и работа.

Всички ратаи и слуги се върнаха и нещата тръгнаха както в доброто старо време. Госпожица Рамер избра за себе си стаята на госпожица Елизабет. Една от старите прислужнички, която трябваше да нареди нещата ѝ там, възрази, че тъкмо в тази стая се появявали най-често призраци, а когато предупреждението не даде плод, заяви, че в тази стая дяволът е взел госпожица Елизабет, както е била жива.

— Значи със сигурност е крайно време да се проветри там най-основно — отговори лаконично госпожица Елеоноре и за всеобщ ужас се нанесе в стаята.

Още на следващата служба в църквата се случи невероятно събитие — една жена седна в църковния стол на Боргланд. Дори Стария Даг, който беше собственик на Боргланд, не бе седял досега на боргландския стол, а от страна на госпожица Рамер изглеждаше твърде дръзко тя да си присвоява мястото.

По алеята от Боргланд Аделхайд се върна с коня обратно. Баща ѝ, майор Баре, беше пристигнал предишния ден, заради което Стария Даг искаше да устрои малко пиршество, на което да покани и леля Елеоноре. Затова Аделхайд бе предприела днес разходката си на кон до Боргланд. По този начин щеше да бъде спестен трудът на вестителя, който да покани леля Елеоноре.

При вливането на алеята от Боргланд в пътя, тя се спря и се загледа унесено над широките ливади и ниви в долината. Отвъд, откъм

езерото Лисне, долиташе кряскането и плясъкът на дивите гъски и патици, които си почиваха след пролетното си прелитане към езерата в Бьорндалските планини, а между техния шум се чуваха дрезгавите писъци и на други блатни птици. В леденостудената вода на обраслото със зеленина блато близо до пътя квакаха жаби, опиянени от пролетната омая, а водната повърхност беше покрита с жабуняк.

Пролетта се пробуждаше навсякъде, но Аделхайд сякаш не забелязваше нищо от това. Погледът ѝ се издигаше над земята и се губеше в синята безкрайност на небето. Тя зави по пътя, сведе поглед над тила на коня и го подкара бавно на север. Нямаше никакъв белег за живот или радост в израза на лицето ѝ или в стойката ѝ — нищо, само хладна, благородна красота.

Топло, слънчево ухание излъчваша тревистите южни склонове под горите като от есенни ливади с покосено сено. Аделхайд притежаваше необикновена чувствителност към всякакви миризми. При повеея на това ухание тя изведнъж се събуди, като от сън, и едва сега забеляза, че е пролет. Спря коня си горе на брезовия склон пред високата гора, обърна се назад и дълго и внимателно гледа към долината.

Да, наистина беше пролетта — усещаше се в песните на птиците, в дъха на вятъра и в уханието на тревата под обедното слънце.

Една малка, жълта пеперуда я бе следвала през цялото време по пътя от алеята насам. Усети свежия дъх на брезите, който я заля, и видя тъмнотемнужената сянка в черните им клони — пръв симптом за новия пролетен живот. През застиналото ѝ от мисли лице мина лека отсянка на живот, който се пробужда. Видя яркия, свеж, зелен цвят на смърчовите, на мъха и боровинките, когато мина през голямата гора. Една змия се стрелна за миг през пътя в изкопа, чу и песента на дроздовете около себе си.

Да, пролетта беше навсякъде, само не и в нея.

На поляната пред Бьорндал тя спря за трети път коня си и дълго гледа към високите постройките. Някога тя бе копняла с такава болка за това мрачно имение, а сега в продължение на повече от седем години то беше част от нея — в дни на изключителна радост или на мрачна скръб, както и в дни на настроения, които се лутат между тези два полюса, между които изтича човешкият живот.

Изминалите години бяха изпълнени с такива неочаквани промени, че тя не бе и подозирала дори, че животът си играе така своеволно с хората.

Навсякъде около нея имаше приятели, от Стария Даг до най-последния носач, който върви през двора. Те я поздравяваха и се радваха на красотата ѝ, като всички ѝ мислеха доброто. Имаше и две малки момченца, двегодишни, които тичаха и се притискаха в нея веднага щом тя се появеше, с такава радост, че сърцето ѝ се обливаше в топлина. Навсякъде имаше благополучие и комфорт — и все пак ѝ се струваше, че няма никакво желание да се върне у дома, че има безкрайно много време и няма защо да бърза, а по-добре да стои тук и да гледа дълго натам, където се простираше всичкото щастие в живота ѝ. Малката жълта пеперуда летеше край нея, ту се издигаше нагоре, ту се спускаше надолу, но тя нямаше очи за нея.

Това, което се случи през изминалите пролетни дни, бе раздвижило почвата под краката на Аделхайд, бе направило всичко непонятно за нея.

Стария Даг дойде в двора на Бьорндал, след като се бе върнал от пасбищата и горите. Вече не вървеше с такива широки крачки, както през по-младите си години, но въпреки това бе запазил нещо от старата си крачка на ловец. Освен това бе ходил толкова далеч, че наистина се бе по-раздвижил, защото в неговата походка се усещаше нещо от старите лекота и размах. Ботушите му бяха влажни и кални догоре — вероятно бе вървял напърно през полята.

Главата му не беше сведена, както беше обикновено напоследък, държеше шапката в ръката си. Лицето му сякаш се надигаше от пролетния въздух, сребърнобялата коса се люшкеше на вълни над челото и слепоочието му, както прави обикновено всяка непокорна коса, когато човек се е разгорещил от тичане.

Почти в средата на двора, но все още на място, откъдето човек може да надникне през дворната порта към обградения с дървета път, Стария Даг изведнъж обърна глава. Слухът му беше още остър. Бе дочул тропот от копита и наистина види Аделхайд да се задава по пътя, с наведена глава като от дълбоки мисли. Той не спря, нито пък отиде да я посрещне, както често правеше друг път. Напротив. Продължи бързо пътя си и като влезе въщи, не закачи горните си дрехи на закачалката в преддверието, нито пък седна, за да събуе ботушите си, както имаше привычка да прави. Не, той толкова много бързаше, че забрави да закачи дори шапката си там. Изцапа с мръсните си ботуши белия измит под в преддверието, влезе в спалнята си, сложи резето и застана, сякаш се вслушваше в нещо. Дишаше тежко заради бързането си.

Спалнята отдавна не изглеждаше такава, каквато бе по времето на Терезе. Наистина — тук още беше голямото легло с многото резба и плътния балдахин, а също и скринът и тежката, обкована с желязо, ракла, в която бяха заключени сребърните вещи. Но до прозореца се бе появила сега една маса с дебела Библия и други книги върху нея, както и един от големите, здрави столове, които някога Йорн Мангфолди бе направил и украсил с резба, сега беше до масата.

Постепенно през тази зима Стария Даг бе привикнал да става късно сутрин, защото бе стоял тук, чел и мислил до късно през нощта.

Навремето беше безмилостен човек, готов на всичко за богатство и благополучие.

Смърт и самота го бяха измъчвали, но беше срещнал и добри човешки думи и примери по пътя си. Бе станал разумен човек с интелект и способности. Да, беше влизал в много борби, за да стане като добрите хора, които смъртта му бе отнела.

Но само една дума на свещеника му бе показала, че това не е пътят.

Именно затова миналата есен той бе избягнал в гората, далеч от всички човешки стъпки и глъчка, както и в най-тягостните моменти от младостта си — да потърси покой за мислите си.

Аделхайд бе дошла при него и го бе върнала у дома. Бе говорил с нея на път за вкъщи през гората — бе излял всичките си мисли пред нея. Тя му бе дала Библията на дядо си — епископа, заедно с всичките му записки и го бе помолила да прочете това, което епископът бе написал за всички хора на първия лист от Библията си. Онова, което прочете, беше като стихове от псалм:

*„Всички наши мисли и дела — те са свързани,
но сами не могат да ни проправят път към Бог,
от Него обаче е молитвата, божествен дар,
за да се стремим към него, облечени в благодат.
Той ни показва пътя през живота и смъртта
и като спазваме заповедите Му,
да се издигнем до звездите и небето и всичко да се
проясни.*

Молитвата е пътят на човека към Бог.“

Стария Даг бе мислил върху написаното, беше се молил през есента и зимата, след като с цялата си искреност и силна воля бе чел Библията на епископа, както и написаното от ръката му, а всяка вечер сядаше с Аделхайд край камината в залата, за да обсъждат думи и мисли, породили се от това.

Стария Даг седна на стола. Но не за да чете някоя от молитвените книги. Само събу ботушите си, после отново стана, закачи връхната си дреха на една кука и остана да стои наред стаята така, както си беше — по ръкави и презрамки. Погледът му се плъзгаше между книгите на масата. Отдавна вече не бе чел от тях, но се боеше да признае това пред Аделхайд и да ѝ ги върне. Така те останаха да лежат тук и той бе принуден да отива за вечерните им разговори със своя неизменно един и същ кръг от мисли.

Аделхайд се качи в Стаята на госпожицата.

Изтощена от силния пролетен въздух, тя отвори стъклената врата към терасата и се отпусна в голямото кресло. Струваше ѝ се, че бе изразходвала и последната капка от силата си, за да седи изправена на коня и да се върне вкъщи.

Момчетата бяха долу в кухнята. Тя бе сама и ненужна.

Беше видяла Стария Даг да върви през двора в горско облекло и добре бе забелязала, че той трепна и ускори крачките си, че не бе закачил връхната дреха и шапката си в преддверието и не бе събул обувките си там. Отбягваше я, беше избягал, когато тя се беше появила.

Следователно не беше нужна на никого в този свят.

Синовете ѝ бяха само на две години и се нуждаеха от постоянни грижи; когато се удареха или пък не можеха да стигнат нещо, тичаха за всичко при майка си. Хвърляха се към нея и се галеха наоколо ѝ винаги, когато баща им не беше наблизо. Но тя усещаше още от сега, че и с тях щеше да стане същото, както и с двете ѝ починали момчета: щом баща им се върне от гората, той ги притегляше с неотразима сила в голямата съседна стая, при кучетата и оръжията, при огъня в камината и тайните в мрака там.

Не е трудно да привличаш, когато се появяваш рядко.

Да, Аделхайд усещаше зараждащата се скрита завист по отношение на Младия Даг. През зимата той бе започнал все повече и повече да страни от вкъщи, като неговите обиколки в гората ставаха все по-далечни; при това и през редките нощи, когато си бе у дома, той пак започна да ношува в кухнята, както по-рано. Твърде ясно ѝ показваше да усети безразличието му, а когато се случваше да я завари

някой път, след завръщането си, седнала във всекидневната наред сърдечен разговор с баща си, в очите му блясваше дори нещо като ненавист. Говореше с нея само при необходимост и все по-рядко я пожелаваше.

Поради все по-нарастващото ѝ чувство за собствената ѝ ненужност, тя все по-страстно се задълбочаваше в разговорите със Стария Даг върху отвъдното. Обстоятелството, че можеше да му бъде опора в това време на отчаяна душевна борба, утешаваше Аделхайд заради всичко друго, като това чувство се преплиташе с техните задружни пътувания из територията на Божието слово — да, то се сля с тях в един упойващ лек срещу всякакви други разочарования.

И когато изведнъж ясно осъзна, че напоследък Стария Даг вече е загубил желание да участва в тези техни разговори, за нея това бе тежък удар. Изненада се, че е била сляпа и не е забелязала това порано.

Дълго време живееше с надеждата, докато тази надежда можеше да има основание, че всичко ще отmine, но колкото повече приближаваше пролетта, толкова по-малко време намираше Стария Даг да стои и разговаря спокойно с нея. През един от първите априлски дни тя също бе усетила пролетната омая във въздуха — Стария Даг отново пое към гората, за пръв път от онзи есенен ден насам. Бе излязъл още рано сутринта, преди тя да стане, без да отрони вечерта нито дума за това свое намерение, и се върна късно и много уморен, като веднага след вечерята се оттегли да спи.

Оттогава насам това нещо се бе повторило много пъти, без той да промълви нито дума като обяснение за поведението си. Да, понякога вземаше със себе си кучето и пушката си и се връщаше вкъщи с дивеч, като в него все повече и повече започна да се усеща старата му сила.

Бащата на Аделхайд, майор Баре, беше пристигнал и преди да се оттегли за сън, Стария Даг бе седнал, както обикновено, заедно с него в залата, изпи с него чаша вино и слушаше веселяшките му истории. После помоли Аделхайд да покани леля си Елеоноре на едно малко пиршество следващия ден. Сутринта отново бе отишъл рано в гората, без да се интересува от майора, а когато Аделхайд го видя преди малко на двора, той избърза да влезе преди нея вкъщи, за да се преоблече, а довечера навярно щеше да стои отново да разговоря с баща ѝ.

В Стаята на госпожицата Аделхайд се отпусна на големия стол до прозореца.

Може бе само есенното настроение бе причина за тогавашната потиснатост на Стария Даг? И може би поведението му сега беше просто едно пролетно усещане за нов живот и ново лято?

Като че ли в човешкия живот нямаше нито едно постоянно нещо — всичко ли беше само настроение? Нима и Стария Даг, най-постоянният човек, когото тя познаваше, беше човек без истинска вътрешна монолитност? Бе чувала да говорят колко силно действат годишните времена на старите хора: мрачно отчаяние през есента и зимата и нова надежда, когато идват пролетта и лятото. Дали и той не бе обхванат от тези въздействия? Можеше ли да се допусне, че човек, който бе израснал толкова близо до природата, бе част от нея, ще е подчинен повече на тези промени в сравнение с хората от града?

Успокоението, че наесен всичко може отново да стане както през миналата зима, беше някаква утеха — но тя беше крехка като паяжина. Първо, защото Аделхайд не смяташе Стария Даг за човек с променливи настроения, и второ, тя никога повече нямаше да изпитва онова чувство на спокойно доверие, както през есента. То завинаги бе прогонено в нея.

Защо я избягваше, вместо да ѝ обясни дори и с една дума онова, което ставаше вътре в него? Или пък може би и на самия него това не бе ясно? Той сякаш не беше с чиста съвест пред нея. Избягваше я. Днес тя бе разбрала това с абсолютна умереност.

За нея беше свято дело да бъде близка до самите недра на една човешка душа и при това до душата на най-силния човек, когото бе срещала в живота си. Бе забравила скръбта и копнежите си и всякакъв здрав разум. Не, сега беше безполезна — за всички...

Из колиби и къщи в гората, селището и надолу в долината хората си шушукаха колко добро положение има Аделхайд Бьорндал, колко високомерна, жестока и зла е към своя съпруг. А усамотена горе в Стаята на госпожицата, Аделхайд седеше и гледаше с немиждащ поглед пред себе си.

Мъжът ѝ винаги бе бил за нея загадка. Сякаш беше от някакъв съвсем друг свят, различен от този на всички хора, които тя познаваше. Наистина, тя беше горда и сдържана по отношение на останалите, но след женитбата и всички последвали преживявания, в душата ѝ бе избухнала топлата радост, че вече има съпруг, на който може да се отдаде, без всякаква гордост и стеснителност, да му се отдаде всеотдайно и изцяло.

В началото всичко беше прекрасно в Бьорндал, след това обаче Младия Даг започна да ходи в гората, и тя през цялата година мисли и пресмята, дали не го беше оскърбила с някоя дума или дори с поглед, или по друг някакъв начин, защото още след първото му отиване в Планината на мъртвите всичко се промени.

Оттогава насам той правеше впечатление, като че е винаги нащрек пред нея или пред нещо в самия себе си, като че някаква лесноранима гордост го караше да бъде вечно сдържан — да, някаква гордост, която не изчезваше дори и тогава, когато Младия Даг се оставяше да бъде надвит и увлечен от чувствата си към нея.

Дълго тя чувстваше тревожно напрежение в душата си заради това и то се настани така дълбоко в нея, че я караше да усеща с двойна мощ болката заради неговата затвореност.

Нима тя никога нямаше да достигне онова, което вярваше, че го има зад студената му сдържаност? Или това нещо само ѝ се струваше, че съществува, като зад момчешката свенливост не се криеше никакъв силен дух? И какво означаваше този враждебен блясък в очите му напоследък?

Да, над щастливия живот на Аделхайд, за който хората говореха, бяха надвиснали такива черни облаци, че затъмняваха цялото ѝ щастие; хората и не подозираха това, защото Аделхайд мълчеше.

Рядко се случва нещастията да дойде само. Аделхайд беше сломена от хладината между нея и Младия Даг, като към това се добави и промяната в Стария Даг, но тя се измъчваше и от още нещо.

През последната половин година баща ѝ бе идвал твърде рядко в Бьорндал. Стария Даг бе станал твърде голям светец според него. Жизнерадостният майор не се чувстваше добре, когато градусът на веселието не се вдигаше наред звън на пълни чаши, и по време на редките му гостувания, и преди всичко предишния ден, когато Аделхайд бе забелязала явни следи на бърза умора в майора.

Да, предишната вечер, когато минаваше през кабинета на път за залата, тя видя през отворената врата как баща ѝ, който бе с гръб към нея, използваше отсъствието на Стария Даг, за да си напълни голяма чаша с коняк и да я излее набързо в гърлото си. Бързо се бе скрила зад стената на кабинета и го бе изчакала там, докато приключи, като стоеше разтреперана от срам пред отблъскващата гледка.

Аделхайд излезе на терасата и опря лакти на парапета — все още имаше стройна и грациозна фигура, а лицето ѝ бе съхранило, въпреки всичко, строгата си красота, но животът вече бе оставил доста дири върху него. Последните месеци челото ѝ бе придобило странен вид, като бръчките по него бяха станали по-дълбоки. Веждите ѝ, някога толкова хубави, се бяха извили косо над носа и от там към слепоочието водеха видими бразди от мъка и страдание.

Очите ѝ сезираха в пролетното небе над горите на юг — без сълзи.

Аделхайд видя как файтонът от Боргланд се приближаваше по пътя и посрещна леля Елеоноре на входа на имението. Знаеше, че леля ѝ очаква това от нея.

Още от пръв поглед беше ясно, че госпожица Елеоноре Рамер и Аделхайд бяха роднини. Наистина, Аделхайд беше по-висока и имаше по-достолепен вид, отколкото леля ѝ на нейните години, но приликата беше поразителна.

Госпожица Рамер имаше изградени строги правила на поведение. Едно от тях беше — при гостуване като днешното, да накара домакините да почувстват колко очарована е от поканата им. И тя увери Аделхайд, че от нейното вчерашно посещение до този миг, когато пристъпва прага на гостоприемния ѝ дом, тя се е радвала като дете. Иначе строгият израз на лицето ѝ сега беше преобразен целият в усмивка, но все пак Аделхайд имаше усещането, че през усмивката умните очи на леля ѝ се задържаха един-два пъти доста изпитващо върху нея. Последната нощ беше спала само един час и така беше измъчена от тягостните си мисли, че едва не се хвърли на гърдите на тази силна жена, за да ѝ изплаче цялата си сърдечна болка, като ѝ разкаже всичко — и важните неща, и маловажните, но тя бе завършила при баба си, а и по-късно в живота си една толкова сурова школа, че успя да запази достойнство и да намери нужните думи за посрещане.

Аделхайд бе сядала на голямата маса в гостната, с масивните столове около нея, от първата ѝ Коледа в Бьорндал до този ден в твърде различни настроения, но никога не се бе чувствала така безполезна, така откъсната от хората и от всичко в живота, както днес. Седна на обичайното си място, в края на масата. Стария Даг седеше на широкия си стол на другия край, до него Младия Даг, а между Аделхайд и него — леля Елеоноре. Майорът само поздрави отдалеч и хладно леля Елеоноре и твърде очебийно се опита да отиде в другия край на масата.

Да, петимата събрани около масата бяха една любопитна групичка на първата празнична трапеза през тази година. Стария Даг не поглеждаше всички в очите. Във всеки случай не и Аделхайд. Обръщаше се с твърде очебиен интерес към съседите си или пък гледаше надолу в чинията пред себе си — обаче през масата към Аделхайд никога не поглеждаше.

А единствения сътрапезник, когото можеше да гледа в очите Аделхайд, беше леля Елеоноре. Тя нямаше смелост да отправи поглед към Стария Даг и само един-единствен път хвърли бегъл поглед на красивото, но хладно, безразлично лице на съпруга си. Това беше достатъчно — сълзи избиха на очите ѝ и тя трябваше да си поеме дълбоко дъх, за да прогони мъчителното чувство за неясно осъзнавана вина и горчиви укори, които преляха в сърцето ѝ като една-единствена дълбока болка, щом забеляза безрадостния му израз. Зачервеното лице на майора, което иначе винаги изразяваше завидно самодоволство, сега показваше следи на мъчително безпокойство и явна умора. Тя не се осмели да спре поглед върху него.

Презрението, с което леля Елеоноре бе се отнасяла в течение на двадесет и петте години, откакто бе разведен със сестра ѝ, беше неприкрито — заради разтрогването на брака от негова страна, както тя направо казваше на всеки, когато ставаше дума за нейния зет.

На майора не му бе позволено да мрази никого. При всичките си грешки той все пак имаше достатъчно самосъзнание, за да види собствените си слабости и неговата присъда над останалите хора заради това беше твърде снизходителна. При всичката му отприщена бърливост Стария Даг винаги го бе харесвал заради това, че никога не бе казвал лоша дума за никого. Само когато разговорът се насочеше към госпожица Рамер, той изведнъж ставаше мълчалив.

Доста алкохол трябваше да мине днес през гърлото на майора, за да преодолее обстоятелството, че госпожица Рамер седи на една маса с него. Но той пиеше бързо и жадно и най-сетне стана сляп за нейните студени погледи, а когато станаха от масата, той беше вече на дванайсетия си виц. Шегите му днес бяха сковани и не изригваха като друг път, така прецени Стария Даг, но можеше и само да му се е видяло по този начин.

Някой, Стария Даг или майорът, предложи да пият кафе и чашка силно питие в градината пред новата къща; денят бе от тези хубави,

топли пролетни дни, когато слънцето грее силно като през летен ден.

Аделхайд и леля Елеоноре се наметнаха с връхните си дрехи, а мъжете и без друго бяха доста облечени.

Няколко храсти се бяха вече раззеленили край слънчевата южна стена, а покрай една от градинските пътеки се синееше зеленика, която Аделхайд бе донесла миналата година от гората и бе посадила тук. Поставиха масата и столовете пред вратата на всекидневната към градината, имаше кафе и сладкиши, а после се появи и димящ грог със захар и френски коняк за мъжете, а за жените — вино.

Майорът, както обикновено, след като изпи обичайната си доза, почувства огромно желание да изнесе реч. Някога една реч му беше донесла щастие. Оттогава насам не пропускаше случай да не се изяви на този терен. След втората чаша грог той изпадна в подходящото настроение. Удари леко по чашата, за да привлече вниманието и се надигна, изпъчи едрите си гърди и се изкашля. Аделхайд наведе ниско глава, а госпожица Рамер обърна лицето си настрани. Трудно произнасяйки думи и преплитайки език, майорът държа реч, която ехтеше ненужно, но той все пак продължаваше невъзмутимо да дърдори за пролетта и слънцето, за живота и свободата, за родината. Накрая начена патриотична песен:

— За Норвегия, на бойци родина... — На челото му кацна една муха, но той я прогони с ловък замах и продължи да пее, напълно сериозен и с глас, който заваляше думите: — ... за нейните гори и върхари.

Не след дълго госпожица Рамер сви устните си, изправи се рязко и гордо, остави чашата си недокосната и изчезна през вратата към всекидневната. Веднага след това се надигна и Аделхайд, като я последва тихо, смъртно бледа и вцепенена. Да, точно сега, когато тя се чувстваше толкова излишна тук, трябваше и баща ѝ да се държи толкова нелепо — като пияница и отрепка.

Младия Даг се обърна след Аделхайд, като в неговия иначе толкова ясен поглед имаше нещо безпомощно, приличащо на съчувствие. И когато Аделхайд изчезна от погледите им, той стана изведнъж и тръгна бавно, с наведена глава, край живата ограда на градината.

До стената на старата стая, където храстите го скриваха от погледите на Стария Даг и майора, той се спря и се загледа над селището, надалеч в пролетната привечер.

Беше ловец и сега не знаеше какво да направи. Или имаше по-дълбоки причини за това да не постъпи така, както сега бе минало през главата му. Трябваше да утеши Аделхайд заради поведението на баща ѝ, защото чувстваше, че то я бе наскърбило. Трябваше да я прегърне и да ѝ каже добра дума. С това щеше да предизвика радостни сълзи в очите на един отчаян човек, но той сви зад ъгъла на старата стая и потъна в кухнята. Когато здрачът се спусна над земята, той пресече бавно, сякаш бе унесен в мисли двора; бе облечен в дрехите си за гората; и когато стигна горе до пасбищата — извън видимостта от имението, тръгна свободно и с широки крачки, за да избяга от всички мисли, които го потискаха, и от всеки спомен за пияния гостенин. Имаше куче и пушка в Утхайм. Боргхилд, дъщерята, които бе посещавал с удоволствие преди много години, беше отдавна омъжена на друго място. Сега там живееше само Стария Гундер заедно с една грохнала от годините, намръщена слугиня. Така той спокойно можеше да се отбива там, когато предприемаше обичайните си пътешествия в гората.

Малко след като и сина му стана, Стария Даг, без да знае какво да прави, предложи на майора да си направят малка разходка в градината.

Майорът рече, че веднага ще го последва — и щом Стария Даг изчезна зад първия храст, той напълни чашата си със силно питие и я пое на две глътки в гърлото си. После стана предпазливо, зае отново старата си напета стойка и тръгна след Стария Даг, като стъпките му първоначално бяха леко несигурни. Стария Даг не беше много далеч. Посрещна майора зад голите, пролетни храсти, като се направи, че се връща, а очите му имаха странен замислен израз, когато хвана майора под ръка и с приятелски думи го помъкна далеч от шишето с алкохол и градината.

От този ден нататък на майор Баре му се струваше, че питиетата са някак твърде строго премерени. Стария Даг не го оставяше никога сам с шишето с алкохол. Но все пак всеки ден имаше чашка силно

питие, както подобава, когато има въщи гост, който скоро ще си тръгне. Стария Даг го подмамваше, когато времето беше хубаво, да се разходят из горите, а майорът си даваше доволен вид. Да, дори си върна нещо от старото си добро настроение, приказваше непринудено и весело за всякакви неща, като разказваше познати и нови истории с добродушния си хумор, без да е пил прекомерно алкохол. Шегуваше се със слугините, като дори за такава строга личност като госпожица Крюсе успяваше да намери весела дума или комплимент за кулинарното ѝ изкуство или за предприемчивостта ѝ. И майор Баре отново стана неотразим както някога — човек беше принуден, иска или не, да го обича. Само с леля Елеоноре не можеше да се сработи. Тя повече не се появи в Бьорндал, когато знаеше, че там е майорът.

Не беше ясно каква бе причината — дали веселият характер на майора упражняваше своето въздействие, или беше нещо друго — но Стария Даг все повече живваше.

Отново започна да се смее и когато Аделхайд чу за пръв път смеха му, след мрачната сериозност през зимата, нещо я прободеше в сърцето. Дали тя смяташе това като знак, че той все повече се отдалечава от техните общи преживявания, а с това и от самата нея, или пък усети голямата, колкото от земята до небето, разлика в мрачното му настроение през онези тихи зимни вечери и сегашното му добро разположение на духа, Аделхайд не можеше да определи; но вероятно и двете неща бяха верни.

Лято и слънце обляха селищата и махалите, както и всички гори.

Един дългокрак старец излезе бавно на окъпаната от слънце поляна с горичка от хвойна на Стайнрюд, намираща се високо на западните склонове над Бьорндал.

Стайнрюд добре се грижеха за мястото, като даже горичката от хвойна беше поддържана като градина. Веднага си личеше, че старият Еспен Стайнрюд постоянно се трудеше тук с лопата и кофа, за да маха всичката тор от овцете и кравите, а и всичко останало. Каквото и да става, там винаги беше толкова чисто и зелено, както би трябвало да е навсякъде. От младите клонки на хвойната майка Стайнрюд вареше отвара срещу всякакви болести, а плодовете използваше при дестилиране на алкохол. Затова тука беше оставяна да расте само хвойна, като дърветата ставаха много високи. Заради откъсването на върховете им те бяха като подстригани и наредени едно до друго, стройни като девойки.

Тук-там имаше купчини камъни и те свидетелстваха колко работа бе имало, докато се отвоюват зелените площи за пасбища. Не беше безопасно да сяда човек на тези камъни, когато печеше слънце; защото в тях се бяха настанили много пепелянки. Но старецът седна спокойно и безгрижно върху камънака и се огледа наоколо. Беше много приятно да се любиваш на тучната ливада, а пък между стволите на дърветата се разкриваше гледка към източния склон надолу към селището.

Ако живеещите в Стайнрюд можеха да научат кой беше седнал тук на поляната, млади и стари биха зарязали цялата си работа и биха се спуснали да го видят. Наистина, техните родители го бяха виждали случайно, когато по-рано бяха имали някаква работа долу в имението. Но никога, който и да било от тях не се бе осмелил да го разгледа добре, а пък младите изобщо не бяха го виждали. Ала всеки би бил готов да даде нещо, за да види поне веднъж с очите си този старец.

Това беше Стария Даг. От младостта си досега той бе идвал тук само веднъж и то тогава, когато с Младия Даг се бе случило

произшествието и с Аделхайд го караха към вкъщи. Но и тогава той само бе минал, без да спира.

По тези места живееха много хора и беше почти невъзможно да избегнеш срещата си с някого.

Даг се огледа от мястото си наоколо с внимателен поглед. Знаеше всичко за Стайнрюд. Беше му известно какво представляваха хората, живеещи тук, макар че през последните няколко десетилетия малко бе видял сам. Помнеше кой имаше постоянно нужда от помощ и кой никога не се набиваше на очи. Освен това често разпиташе Сивер Бакпе и други, запознати с делата тук, и научаваше нещичко.

Стайнрюд беше едно от най-големите стопанства — в обора беше един от горските коне и го използваша за работа, когато не се превозваха дърва; имаше и други големи стопанства, които също имаха по един кон и все пак винаги бяха в притеснено положение, но за Стайнрюд той не можеше да си спомни подобно нещо.

Криейки се зад гъсталака от смърчове, той се бе промъкнал край Стайнрюд, като бе разгледал подробно постройките. Обширния обор и плевника бе наредил да ремонтират преди няколко години, през трудното време на войната. Изглеждаха като нови.

Някои постройките бяха много по-стари, но погледът му разбра, че въпреки това бяха в добро състояние и грижливо намазани с катран, а там, където е било необходимо, обитателите не си бяха пестили труда да заменят изгнилите греди с нови. Каквото и да занимаваше мислите му по време на обиколката, такива неща Стария Даг никога не пропускаше да забележи. Всичко около Стайнрюд блестеше като за празник.

Когато бе минал през нивите, той бе установил, а сега бе забелязал същото и на пасището, че благополучието на хората тук не се дължеше на почвата. Напротив — навсякъде сред нивите стърчаха скали; почвата беше неплодородна и камениста. Щом успяваха тук да поддържат всичко толкова добре, тези хора следователно бяха съвестни и трудолюбиви.

Нямаше време за губене, затова той стана и бавно продължи пътя си. Държеше ръцете зад гърба си, а ловният му нож се поклащаше между тях. На главата си не носеше шапка, но косата му бе достатъчно гъста, за да го предпазва от слънчевите лъчи. Вървеше повече с наведена глава, но понякога вдигаше поглед нагоре към дърветата, като

се вслушваше в звуковете на гората. Имаше вид на човек, който се разхожда спокойно и си почива от продължителния труд през живота си, като че ли иска още веднъж да огледа земята си.

Ограда обикаляше цялото пасбище. Но той не тръгна покрай нея, за да потърси пролука. Не, сложи крак на оградата, хвана един прът, който стърчеше над нея, и се преметна отгоре, като сложи крака си на върха на оградата и с един скок се прехвърли сред бурените, които растяха от другата страна. Скокът му не беше вече скок на младеж, но въпреки това в движенията му не се усещаше старческа вдървеност.

Гората тук беше по-гъста, като клоните бяха провиснали надолу като бради. Земята беше влажна, а след малко Даг усети мириса на блато. Тук някъде трябваше да бъде Стиернебек, чиито обитатели винаги трудно бяха свързвали двата края. Когато бе идвал, не помнеше да е имало блатиста почва, а и по-късно не беше чувал за такова нещо.

Стария Даг се озова малко по-нависоко, отколкото беше нужно, и сега видя под себе си къщите на Стиернебек, които се намираха долу до блатото, покрай което току-що беше минал. Потокът, от който мястото бе взело името си, течеше от другата страна на блатото и не беше вече истински поток. Насред блатото можеше още да се види, че тук някога бе имало вода. Сега бе покрито с растителност, а водата течеше през пролетта и есента през нивите и от нея те загниваха. Късно узряване, ранно измръзване — това можа да се досети Даг, че е причина за това, че хората тук не можеха да отгледат нищо. И като го разбра, той знаеше вече как може да се помогне, за да се направи мястото отново така плодовито, както е било по време на първите заселници тук. Водата трябваше отново да се вкара в потока. Веднага след блатото, в коритото на потока имаше каменен праг. Когато блатото е било обрасло в трева, водата вече не е можела да мине през този праг. Затова трябваше да се докарат тук дърва, много дърва, да се запалят, за да се поддържа ден и нощ огънят, с цел да се нажежи камъкът, докато се спуска и после да бъде махнат. А след това през блатото трябваше да се направят канали, за да може водата отново да се прибере в предишното си корито.

Симен Стиернебек тъкмо цепеше дърва пред стряхата, когато Стария Даг се спусна до потока. Симен сложи ръка над очите си и

продължително гледаше и мигаше, чудейки се кой е този чужденец, който идваше откъм склона. Свали ръката си, вгледа се пак, после я вдигна отново над челото си и метна още един проверяващ поглед натам. Тогава я свали бързо надолу, а ръката му, която държеше брадвата, я изпусна и тя се намери на земята. Симен се изправи, бършейки ръце в панталоните си, след това обаче през ума му вероятно прелетя мисълта, че е по-хубаво да не посреща сам толкова значимо събитие, и се втурна далеч от пъна, на който цепеше дърва, и влезе като светкавица в къщата.

Когато Стария Даг стигна там, Симен и жена му излязоха и застанаха край ъгъла къщата, близо един до друг, за да посрещнат знатния гост. Знаеха, че Стария Даг се беше сблъсквал с различни хора през живота си, но винаги бе взимал надмощие, ставайки всеки път по-богат и по-силен. Той беше най-могъщият, а Симен бе най-нищожният с жена си. Затова отстъпиха назад, когато Стария Даг пристигна до вратата на къщата им.

Даг бавно влезе в къщата. Седна на едно трикрако столче, което беше така разхлабено от старост, че всеки миг можеше да се разпадне. Същата мисъл скова Симен и той не можеше да каже нито дума, а старицата му се криеше наполовина зад него.

Дали Даг забеляза притеснението им, или не, никой от двамата не разбра. Той просто каза:

— Огледах всичко наоколо отгоре. Ще дойдем да се справим с потока, за да може земята ти отново да има простор. А пък ако ти имаш нужда от нещо, се разходи до нас.

Симен и старицата му стояха на вратата и дълго време гледаха след Стария Даг с изумени големи очи, дори и след като той бе потънал в гъсталака. Онова, което ги бе вкаменило на място, не беше просто обещанието му, колкото това, че той бе влязъл в техния дом и бе седял на разнебитеното им столче.

Стария Даг си тръгна за вкъщи направо през високите хълмове. Ръцете му продължаваха да си играят с ножа, но той вече не вървеше с наведена глава. Отново имаше очи за растенията и дърветата и се бе насочил към селището и Бьорндал, които се мярваха от време на време далеч между дърветата.

На слизане от първата гора той изведнъж се вслуша, защото чу детски гласове. Навярно там играеха децата от Стиернебек.

Като всеки горски човек, който е свикнал да ходи на лов за животни, неволно старецът се запромъкна тихо, когато чу този звук.

Стария Даг успя да се приближи незабелязано до групичката деца, която вдигаше шум и крещеше. Бяха четири момчета и едно момиче и си бяха направили цяло стадо крави от борови шишарки, снабдени с крачка от клечки. Даг ги наблюдаваше от своето скривалище зад един храст. Най-малкото момченце предложи да си направят една мечка, която да подплаши стадото. Явно си мислеше, че играча не е достатъчно забавна. Домъкна една дебела шишарка, е широко разтворени люспи. Тя трябваше да бъде мечката, но другите намериха, че шишарката много приличаше на останалите, които бяха крави.

Докато децата спореха, Стария Даг изтръгна един корен от хвойна, отърси пръстта от него и го поиздяла. След това изрови с крака си малко мъх и шума и пъкна няколко пъти корена в пръстта, за да потъмнеят дяланите места. После вдигна пред погледа си това, което бе създал. То имаше вече образ и в сравнение с шишарките, представляващи крави, притежаваше и необходимата големина. Мечката имаше три и половина крака, но нишковидните коренчета висяха като козина по нея. Даг я подхвърли високо и тя падна насред стадото, около което децата стояха на колене, увлечени в играча. И петте деца вдигнаха очи към небето, с такива изумени лица, че Стария Даг трудно сдържа смеха си. Най-голямото момче се осмели най-сетне да вземе в ръка мечката. Показа я на останалите и всички се взираха със зяпнали уста необикновената играчка. Но голямото момче беше достатъчно умно, за да забележи, че мечката бе издялана. То стана, огледа се наоколо и се промъкна в храсталака, но Даг отдавна вече бе изчезнал в гората наблизо. Бе дебнал толкова много дивеч през живота си, че за него не бе никакъв проблем да изчезне незабелязано от погледа на едно момченце.

Когато се прибраха, децата разказаха за необикновената случка и показаха мечката, родителите им си размениха по един продължителен поглед. Симен взе мечката и я постави като нещо свято на най-високата полица на стената. Стария Даг бе предположил, че хората ще говорят за идването му в Стиернебек и тогава Стайнрюд щяха да се

почувстват обидени, ако мине покрай тях, без да ги навести. Трябваше да се движи много бързо, за да се скрие от децата, но и после продължи да върви със същото темпо. Затова се беше разгорещил и изморил, ала трябваше да посети и Стайнрюд, какво да прави. Отново се изкачи по стръмния склон към Стайнрюд, но преди да влезе в двора, приседна, за да си почине.

Вероятно го бяха видели от прозореца, преди да влезе у тях — защото седяха някак тържествено, преди да станат, за да посрещнат. Но не загубиха ум и дума, като двамата старци в Стиернебек. Същото самообладание, което ги караше винаги сами да се справят с проблемите си и да тръгват спокойно, когато трябваше, за дърва или на жътва, им даваше и в този момент, дори при едно толкова неочаквано посещение, като идването на Стария Даг, известна сдържаност. Добре, този, който бе дошъл, беше наистина Стария Даг Бьорндал, но те винаги бяха изпълнявали съвсем съвестно дълга си и нямаше за какво да се плашат.

Старият Еспен избърса няколко пъти ръце в панталона си, както трябва, преди човек да се здрависа, и почака, докато господарят пръв подаде ръката си. Даг се ръкува с него, а после и с жена му и дъщеря му; синовете бяха отишли да ловят пъстърва. Стопанката донесе тиган със студена печена сланина, постави две цепеници на почистената маса и сложи тигана върху тях, както бе прието тук. Докато режеше хляба, мъжът ѝ извади от долапа в стената нещо за пиене.

От една страна, Даг беше изгладнял по време на разходката си, а от друга, независимо от цялото си богатство той никога не бе странил от възможността да бъде сред хора от народа. Той намаза върху филията хляб дебел пласт мас и изпи това, което Еспен му наля допълнително втори и трети път.

Всичко тук беше подредено и дори имаше стъкла на прозорците, както забеляза, и той не успя да открие с какво би могъл да им помогне.

Когато се надигна да си ходи, жената пошушна нещо в ухото на съпруга си.

В лошото време на книжните пари Стария Даг своевременно бе влагал всичко спечелено в добитък и инструменти. Бе вдигнал постройки и изпратил животни. В Стайнрюд бяха дошли три крави,

осем овце и кошница с пилета, а сега Еспен попита Даг кога желае да му ги върнат.

— Благодаря за храната — отговори Стария Даг, подаде им ръка за сбогуване и пое по пътя си.

По този начин той обиколи навсякъде наемателите и длъжниците си, за да сложи нещата в ред.

В Стиернебек дойдоха коне и работници, насъбраха клони и дърва, а Симен и жена му с по-големите им деца трябваше да бдят на смени, за да подклаждат огъня върху каменния праг на потока. Огънят горя почти до края на лятото. После дойдоха здрави младежи с тежки чукове и пробваха да разбият камъка, но им се наложи да се откажат. Изгладен от водата, камъкът беше здрав и за да бъде разбит с огън, беше безкрайно продължително занимание. Опитаха се да го откопаят, за да го разрушат с огън отдолу. Но той имаше равен заоблен каменен гръб, без каквато и да било пукнатина, а пък бе и невъзможно да отклонят водата встрани. Не оставаше нищо друго, освен отново да се опитат следващото лято.

Много ругатни си спечелиха блатото и потокът на Симен Стиернебек, но такива не се стовариха върху Стария Даг.

След година всичко стана така, както искаше Стария Даг. Следващото лято от Стайнрюд дойде един млад, здрав младеж и се залови за работа, като взе Симен и най-големия му син да му помагат при будуването при огъня. Камъкът трябваше да остане ден и нощ сред силна жар, за да се пропука. Младежът донесе от Бьорндал лостове, длета и чукове. Той не спря, докато не се получи първата пукнатина в нажежения камък, а след това едва си позволяваше само няколко мига, за да погълне набързо храната си, като това продължи дни и нощи, докато пукнатината не се превърна в голяма вдлъбнатина в упорития камък. Мнозина се мъчеха да съдействат — с ругатни, но с твърде малко действие. Младежът от Стайнрюд не намираше време за разговори, беше твърде зает с непоколебимото си желание да счупи камъка.

С помощта на Симен и семейството му той направи от трупи, клонаци и вейки от смърч път до средата на блатото, където пляскаха

лениво няколко затлъстели пъстърви, останали още от времето, когато водата е била повече и прясна.

До края на лятото младежът работеше за проправяне на канал към старото корито на потока. Отначало блатото постоянно се плъзваше и затрупваше изкопаното. Тогава младежът слезе в Бьорндал и поговори със Сивер Бакпе, като веднага оттам надойдоха цели каруци с колове и пръчки. С тях бяха подпрени стените на изкопа отвън.

По време на есенните дъждове блатото се надигна и заплашваше да залее с болна, блатна вода нивите на Стиернебек; тогава Симен и младежът от Стайнрюд стояха една вечер под дъжда до потока, където блатото беше силно притиснало торфа в каменния праг. Бяха готови с изкопа до там и сега прекопаваха канал през тази последна част от пътя. Копаха и изриваха пръст, докато водата започна бавно да се оттича в старото корито на потока. Плодът на величавото им дело, резултат на техния продължителен труд, не беше ехтящ водопад. В канала първоначално потече само едно тънко поточе.

В същото време дъждът валеше все по-силно и най-добре беше човек да потърси някъде покрив, за да се подслони. Симен почувства тази нужда и го каза на младежа. Тогава той обаче нагази сред канала в блатото, застана срещу водата и започна като луд да хвърля с лопатата си торф на двете страни.

Симен обаче не последва този пример. Остана на брега, а щом настъпи нощта, пожела да си отиде вкъщи, за да донесе вечеря. Младежът не му отговори, а продължи само да копае и да изхвърля бързо торф от двете страни на изкопа.

Когато Симен се върна, след като доста се забави с яденето, младежът бе напреднал изключително много. Сложи няколко залька в устата си и продължи да копае.

На сутринта Симен отново подметна няколко думи за отиване вкъщи и за подслоняване под покрив, защото дъждът се изливаше, сякаш се бе продънило цялото небе.

— Сега остава съвсем малко — рече младежът и се втурна напред.

Симен също се захвана да изрива — но без голям успех, за разлика от младежа, който продължаваше да си проправя път напред с видима бързина.

Дъждът бе спрял, а денят бе напреднал толкова, че слънцето се бе преместило на юг, когато младежът от Стайнрюд най-последно изхвърли и последния торф в пролуката на камъка.

Две момчета излязоха в зори от стаята на Младия Даг. Оставиха вратата зад себе си отворена и се затичаха боси с дългите си нощници към стълбището. Едното се повдигна на пръсти, за да стигне високия парапет на стълбището, а другото се хвана за ръката му, като по този начин успяха да слязат долу и да стигнат до залата.

Стояха там няколко мига и се ослушаха, защото им се стори необичайно тихо навсякъде. После отидоха до вратата на залата, натиснаха бравата и отвориха с голямо усилие вратата. Тук отново се ослушаха, защото сега се дочу равен звук, бучене, каквото не бяха чували никога. Но те се хванаха отново за ръце, минаха през залата и стигнаха до вратата на спалнята. Бученето идваше от спалнята на дядо им. Спряха, запримигваха весело и се засмяха. Значи той пак беше измислил нещо, за да ги изплаши.

Стояха така известно време там, заслушани до вратата, накрая едното се протегна нагоре и успя да стигне крайчеца на бравата. Успя и да я дръпне надолу, но тя изведнъж се изплъзна от ръката му, и в същия миг вратата се отвори, като бравата отново се надигна нагоре. Бученето вътре изведнъж престана, момчетата се спогледаха изплашено, прещракването на ключалката и внезапната тишина вътре ги изплашиха. Сега вече не се усмихваха и като чува вътре някакво скърцане и шум на дрехи, в очите им се изписа известно стъписване. А като доловиха и звука на боси крака, които се приближаваха към тях, вече бяха готови да побегнат.

Преди да решат какво да правят, вратата се отвори и пред тях застана дядо им. В дългата си риза той им се виждаше още по-едър отпреди. Краката му бяха големи и синьо-червени, дебели жили се издуваха по тях, а прасците му бяха обрасли с косми дори до глезените. Не бяха виждали досега такова нещо, косата му висеше над челото и се спускаше върху ушите и главата му. Очите му първоначално бяха много големи и сърдити, но после изведнъж станаха дружелюбни. Той прокара ръка по косата си и тя застана на главата му, както обикновено си стоеше. Наведе се към тях — усмихна

се със своята тъжна усмивка и ги вдигна. Тогава те забравиха всичко, което ги бе изплашило, и се почувстваха добре под закрилата на яките му ръце. Нещо ново и интересно беше за тях, когато той ги сложи на голямото си легло и сам легна помежду им. Забелязаха наистина, че тук миришеше по-различно и по-силно, отколкото в леглото на майка им или на баща им в голямата стая, но скоро забравиха това и с любопитство се забавляваха, когато дядо им сложи спокойно главата си на възглавниците и започна да си говори с тях, като се обръщаше ту към едното, ту към другото.

Баща им често не си бе вкъщи и на въпросите къде е, им отговаряха, че е в гората. Когато дядо им го нямаше и те питаха къде е, отговаряха им понякога, че е в града, или в селището, но най-често и в този случай отговорът беше — в гората. В гората, в която те не биваше да ходят. Всеки път, когато поемаха тайно натам, някой идваше и ги връщаше обратно. Можело да се заблудят или пък да затънат в блатото, или да паднат от някоя скала, освен това имало и мечки там.

Бяха плакали и много пъти бяха молили баща си да ги вземе със себе си в гората.

— Когато пораснете — им отговаряше винаги той.

Тормозеха и дядо си със същата молба.

— Някога по-нататък — бе постоянният му отговор.

Предишният ден обаче, най-вероятно мислейки за друго, той им бе казал:

— Утре ще ви заведе, ако още сега отидете да спите, за да станете рано.

За момчетата това не беше трудна задача — обикновено ставаха рано сутрин и Аделхайд ги изпращаше в стаята на Даг. Там имаха дървени кончета, дървени мечове и пушки, както и всевъзможни играчки, направени от баща им, от дядо им или от някой друг в имението. Те се забавляваха там, а майка им оставаше още няколко часа в полудрямка, като в същото време следеше играта им.

Тази сутрин те се бяха събудили дори по-рано, заради нетърпеливото очакване се бяха измъкнали по нощници от стаята на баща си и бяха слезли по стълбището, за да следят да не би дядо им да излезе без тях.

Стария Даг първоначално изобщо не разбираше какво искаха да кажат със своите приказки за гората и за разходка там, докато най-сетне си спомни за необмисленото си обещание, с което бе искал само да ги накара да си легнат. Бе очаквал, естествено, че ще забравят през нощта обещанието му, но му допаднаше обстоятелството, че така здраво се бяха вкопчили в желанието да отидат заедно с него в гората.

С надеждата още малко да поспи, той се опита да приспи и тях. Но те се въртяха неспокойно и постоянно се надигаха, като седнаха в леглото. Той започна да обмисля как най-добре би могъл да извърти вчерашните си думи, но скоро изостави тази мисъл. Не биваше да запазят за дядо си спомен като за човек, който не държи на думата си. Бяха наистина едва на три години и половина, но ходеха добре. Можеше да ги вземе със себе си и да отидат до някъде. Това щеше да разтревожи, разбира се, Аделхайд, но той щеше да преодолее нейната съпротива.

Аделхайд не успя да разбере за какво й говореха момчетата едно през друго, когато двете нахълтаха при нея и казаха, че трябва да отидат с дядо си в гората и че той ще ги остави, ако не се облекат бързо. Тя се опита да ги усмири, скара им се и ги заплаши с плесници, ако не изчезнат веднага и не отидат в стаята на баща си, за да продължат да си играят там. Но момчетата така силно настояваха, че тя започна да проумява, че думите им са истина.

Понеже не искаше да го пита лично, тя облече децата. Ако не говореха истината, щяха поне да бъдат облечени за през деня.

Според нея Стария Даг от ден на ден ставаше все по-загадъчен. Ето че сега искаше той да бъде първият, който да заведе момчетата в гората. Самата тя често ги бе вземала със себе си на ливадите, но да ги заведе в гората още не смееше. Не можеше да разбере, как се бе осмелила на два пъти да навлезе сама толкова навътре. Но имаше толкова много неща, които Аделхайд вече не разбираше. Миналата есен постоянно бе очаквала и следила с нетърпение дали Стария Даг ще се върне през тъмните есенни вечери към своята вглъбеност и към книгите, и от там — към техните общи разговори. Защото разговорите с него извисяваха душата като посещение в църква. Всичко, което той разказваше за дългия си, изпълнен със събития живот, за борбите и

усилията си, всичките му размисли за живота и смъртта сякаш всяка вечер създаваха своеобразен църковен купол над залата.

Тази надежда я крепеше миналата есен, като и досега очакваше, че последните дни, когато дърветата пожълтяха, че Стария Даг отново ще се върне към най-великото нещо, което смяташе, че е преживяла и което бе превърнала сега във водеща цел в живота си.

Цяла нощ над горите и къщите бе ехтяла буря. Тя бе лежала дълго време будна и бе слушала силния екот. Той бе в съзвучие с душата ѝ, пренасяше я далеч отвъд живота и времето, във вечността.

Изпитваше силна болка от чувството си за непотребност, а животът и времето отлитаха неусетно. Децата, разбира се, щяха още известно време да се нуждаят от нея, но — докога?

Мислите ѝ се блъскаха хаотично в главата, докато обличаше малчуганите, а накрая, когато слагаше обувките на краката им, тя заплака, като от очите ѝ потекоха нескончаеми сълзи.

Неразгадаеми за нея бяха действията на Стария Даг. Със сигурност бе чул бурята през нощта, защото Аделхайд знаеше какъв остър слух имаше той за нещо такова. И въпреки всичко искаше да се изправи срещу вятъра и есенния хлад, водейки със себе си най-младите представители на рода си.

Стария Даг чакаше близнаците в залата. Обикновено се хранеха в кухнята, но днес донесоха яденето им тук.

За краткото време, откакто малките бяха влезли при него, до този миг, когато те отново се появиха облечени, през главата на Стария Даг минаха много неща. Тургайр се бе примъкнал на възглавницата съвсем близо до него и бе притиснал топлата си бузка до тази на дядо си. В живота на Стария Даг нямаше много нежност и затова малката топла бузка сякаш събуди в него нещо от миналото.

Стария Даг проумя, че иска да ги вижда всяка сутрин, и реши момчетата занапред да се хранят в залата с него. Досега ги изпращаха да се хранят в кухнята, за да не го притесняват. Сега осъзна, че иска да бъде притесняван, иска да чува край себе си техния шум, техния живот. Ако това трябваше да се случи някой ден, нека тогава да стане веднага, още днес.

Седнал в голямото си кресло в горния край на масата, Стария Даг изчака момчетата, които седнаха на колене върху столовете от двете му страни. Беше най-хубавият ден в живота им. Досега никога не бяха получавали в делничен ден яйца, но сега дядо им раздели едно яйце на две половини и намаза с всяка тях по една дебела филия хляб на двама им. Добре трябваше да си хапнат, защото да се ходи в гората, не беше никак лесна работа. За самия него не остана яйце, но това децата не забелязаха.

В залата, когато бяха напълно готови, Стария Даг се поколеба за малко, после взе пушката си от закачалката и я преметна през рамо. В същия миг момчетата се втурнаха нагоре по стълбището. Дядо им ги попита къде отиват.

— За пушките! — отвърнаха в един глас.

Само след миг вече слизаха с дървените си пушки, но се почувстваха нещастни, че не могат да ги носят през рамо както дядо им. Тогава Стария Даг се видя принуден да отиде с тях до обора, където им даде по един ремък за пушките. Когато групичката се появи отново в двора и потегли на север, Аделхайд стоеше до прозореца на залата. Те вървяха начело със Стария Даг, който стъпваше, висок и изправен, както в най-доброто си време, с пушка и раница. Веднага след него вървеше Тургайр, като дървената пушка стърчеше над главата му, а на няколко крачки зад тях беше Малкия Даг.

Аделхайд се досети, че момчетата трябва да се бяха нахранили с дядо си в залата. Животът тук следваше своя ход, жив и непринуден, при големи и малки. Само нея заобикаляше, беше никому ненужна.

На запад от Утхайм имаше поляна високо на склона — откъм южната страна бе повече каменлива и скалиста, но имаше и трева за овце. Точно там седна Стария Даг с момчетата, а малките ловци бяха в луд възторг от разните лакомства, които имаше в раницата на дядо им. При последния преход бяха хленчили заради жажда и глад, но той бе продължил да върви, за да ги приучи на издръжливост, която бе толкова необходима в гората. Искаше да издържат без почивка до поляната, а те наистина трополяха ожесточено след него.

Дебелите дрехи, които беше облякъл, защото смяташе, че ще върви бавно с момчетата и често ще трябва да спира за почивка, се

оказаха в повече. Затова сега се бе излегнал разгорещен и изпотен на един затоплен от слънцето камък и слушаше вятъра, който полъхваше надолу на поляната, през всички долове, който ехтеше в гъстите гори, замлъкваше и отново пак започваше да свисти. Облаците се носеха по небето, разкъсваха се на въздушни ивици, като изчезваха, но веднага се появяваха други. Стария Даг се порадва на децата, които играеха край него нахранени и отдъхнали. Това нямаше да бъде последната им разходка в гората, зарече се той. Изведнъж той се надигна, скочи леко, извади нож и отрязва едно клонче от смърча, който беше над камъка им. Пъргаво, както в младостта си, той направи четири–пет крачки напред, сложи клончето в тревата и го натисна надолу. После спря, погледна от момчетата към клонката и прокара ръка през косата си.

— Какво правите? — попита той.

Момчетата го погледнаха. Той ги извика при себе си, за да видели нещо забавно. Веднага дотърчаха. През целия път до тук дядо им беше говорил за камъните и растенията, за дърветата и птиците, показвал им бе следи от лисици и зайци, от рисове и други животни и още много неща, които бяха съвсем нови за тях. Изпитваха безгранично доверие в способностите му.

Посочи им клончето на възвишението и ги попита дали могат я накарат да тича. Понечиха да тръгнат към нея, но той ги спря.

— Не! Трябва да стоим тук и да не я докосваме с ръка, обратното всеки може.

Любопитството на момчетата се наостри, не можеха да разберат как ще стане това и останаха съвсем близо до дядо си. Той бързо потропа няколко пъти с крак и издаде едни особен звук. Клонката се помръдна съвсем леко и после изведнъж се понесе напред по земята. Спря под сянката на една хвойна. Такова необикновено нещо момчетата не бяха виждали никога. Попитаха дядо си дали може да накара клонката още веднъж да тича. Да, може би само още един път. Тримата тръгнаха към клонката, като момчетата се държаха здраво за ръката му. Това нещо им се виждаше малко страшно. Стария Даг отново потропа бързо с крак и издаде същия звук; клонката се раздвижи и прибяга до следващото място със сянка.

— Вече не може да тича — рече той. — А и ние трябва да си ходим у дома.

Накара момчетата да му донесат раницата и пушката, а щом се обърнаха, изтича до клонката и я вдигна от гърба на един таралеж, когото беше обезпокоил. След това се насочи към тях и пушката си, тъй като беше заредена.

С приповдигнато настроение слизаше Стария Даг по горската пътека, с широки крачки и с момчетата, всяко от тях хванало се за крачол на панталона му. Държеше сега пушката в ръка и вървеше така, сякаш имаше намерение да им поднася нова изненада. Момчетата наблюдаваха внимателно, разменяха си погледи, като от време на време насочваха очи нагоре към дядо си, като се опитваха да държат дървените си пушки точно като него. Стария Даг ги караше да не говорят, да избягват да стъпват върху клони, да вървят съвсем тихо. За тях това беше почти непоносимо. Групичката вървеше по друг път, през гъсталака, а не по пътя, по който се бяха изкачили. Светлина и мрак, екот и тишина се сменяха, всичко беше някак мистериозно.

Близо до една поляна на завоя на пътя те дочуха странен звук, нещо като стържене, като скърцане от ремък на някоя каруца, и преди да се опомнят, над тях прозвуча гръм, повторен многократно по възвишенията. Заковаха се от страх на местата си зад Стария Даг, здраво вкопчили се в краката му.

— Тичайте зад онзи храст ей там — рече им той, — там ще намерите паднала на земята едра птица.

В началото не помръднаха, но после хукнаха — все по-бързо и по-бързо. Трябваше дълго време да търсят, защото птицата не беше точно зад храста. Накрая обаче я откриха, като в същото време гледката на полянката с храста, потънал в есенни цветове, и на нея двете деца, влачещи заедно един глухар за крилата, накара Стария Даг да премигне няколко пъти с навлажнени очи и да въздъхне дълбоко.

Докато вървяха, стигнаха до един хребет със следи от отдавнашен пожар. Само тук-там се забелязваше малко мъх върху почернелите камъни, тук-там стърчеше някой пън, няколко кухи дървета, някога шумели над хребета. Стария Даг седна, отвори раницата и децата мигновено се намериха до него, като две гладни кутрета. По лицето на Стария Даг трептеше неизказана мълчалива радост, когато момчетата седнаха до него, като всяко от тях взе в малката си ръчица нещо за ядене и задъвка нетърпеливо. Едрите му

гърди се надигнаха и когато той въздъхна, дълбоко от сърцето му се дочу нещо като: „Господи!“

Два чифта очи се приковаха на мига в него и го попитаха какво е казал, но той само поклати глава и продължи да се храни.

След като момчетата си похапнаха, се плъзнаха по мъха надолу по склона, докато дядо им завързваше раницата. Чувстваха се прекрасно и нямаха време да гледат дядо си.

Наложи се да ги вика, след като преметна пушката и раницата на раменете си. Тръгна бавно по хребета, сякаш се боеше, че може да се подхлъзне на хлъзгавия мъх.

Децата се вслушаха. Хванаха уплашено дядо си за ръка, защото зад тях като че имаше нещо. Огледаха наоколо си и тогава изразиха притеснението си с думи. Стария Даг се обърна със съмнение назад, защото и той бе изненадан от боровия пън, който стърчеше напред хребета и пращеше, сякаш сам си говореше. От върха му се носеше дим, като се разлитаха нагоре ярки искри. Във вътрешността му нещо блъбукаше, съскаше и пращеше. После пламъците избиха и се надигнаха от овъгленото дърво, като шумът се превърна в бясна врява, в кашляне и пресеклив екот. Да, най-сетне изригна луд рев и бучене, сякаш беше неукротим гняв.

Децата стояха занемели от странното видение, но не се довериха изцяло на дядо си. Приблжиха се близо до него и насочиха поглед нагоре към лицето му, тъй като той издаваше шумове и звуци, сходни на горящия пън. Очите му искряха навлажнени и игриви, сякаш с мъка се сдържаше да не изригне в гръмък смях.

Мина доста време, докато пънът, който беше жилав и упорит, падне, и когато съвсем изгоря, Стария Даг отиде да събере жарта загрижено.

— Не бива никога да оставяме сам огън, докато не е съвсем изгаснал! — рече назидателно на децата.

Разходката в гората с дядо им беше първият им траен спомен. Не го забравиха никога. Стария Даг беше изключителен за млади и стари отвъд горите и долу в селището на открито, сега стана изключителен и за момчетата, макар и в друг смисъл.

След изнурителния ден Аделхайд пое по стълбището към стаята си. Горе запали свещника и се огледа в огледалото. В очите ѝ се забелязваше нова живинка, а умората ѝ в момента не бе от отпадналост или от безнадеждност, а единствено нормална умора след един напрегат ден. Животът неочаквано я беше повлякъл, впрягайки всичките ѝ сили.

Госпожица Крюсе, изключително здрава и неуморна жена, се беше разболяла в разгара на лятото, но и сега, в късна есен, отново трябваше да лежи и затова Аделхайд за пръв път бе ангажирана да се включи във всекидневната работа. Бе добре дошло за нея, за да се разтовари от вътрешното си напрежение и да се поуспокои. Можеше и да покаже, че не е безполезна и не се страхува да поеме такъв товар.

В кухнята настъпи голяма възбуда, когато Аделхайд се залови със задълженията в домакинството и започна с приглушения си съвършен глас да дава заповеди какво трябва да се направи. Всичко се получаваше доста бързо под нейния поглед, много спокойно и без излишни думи. Усещаше респекта, който толкова явно ѝ демонстрираха, като някакъв нов източник на живот.

Аделхайд бе застанала пред огледалото в стаята си и се опитваше да надникне в себе си, както бе правила много пъти, но бързо се обърна и започна да се разхожда из стаята. Нито огледалото отразяваше, нито пък очите виждаха душата на човек. А в нея навярно нямаше вече никаква душа — отдавна бе изгаснала. Задоволството от работата в кухнята бе просто удовлетворение от една нова игра, която само на следващия ден бе забравена. Новата възбуда не успя да проникне по-дълбоко в душата ѝ.

Ручеят, който преди се спускаше зад плевниците и отиваше към долината, бе отбит през есента, така че да минава през зеленчуковата градина до къщата. Сега я прекосяваше, имаше и малки прагове, преди да се спусне надолу по хълмчето след двора и да се влее отново в старото корито.

Идеята, разбира се, беше на Стария Даг, който имаше намерение да достави малко радост на Аделхайд. Тя случайно бе споменала веднъж, че е виждала някъде градина с ручей. Думите ѝ бяха останали в паметта на Стария Даг и той се бе наел да го осъществи. Вероятно идеята за отклоняването на ручей се бе зародила в него горе в колибата Вестли.

Беше ѝ известно, че Стария Даг държи повече на делата, отколкото на думите, но онова, от което тя имаше нужда сега, бяха думи, дори само една дума на съпричастност. Ала никой не искаше да ѝ бъде съпричастен.

Когато госпожица Крюсе се разболя, Аделхайд нареди да пренасят леглата на децата в стаята на Младия Даг. Качвайки се горе по-късно вечерта, тя не искаше да минава покрай децата, за да ги събуди. Сега отвори леко вратата към стаята на Младия Даг и влезе, за да провери дали не са се отвили. Тургайр спеше кротко под завивката си, но Малкия Даг се беше проснал на възглавницата с голо гръбче и се обърна настрани, когато тя влезе.

— Татко — рече той.

— Не, мама съм — отговори тя. — Искам само да те завия.

— Татко! — извика силно той.

— Татко го няма — промълви тя и го зави.

Малкия Даг отвори очи и рече много сериозно:

— Но татко беше тук!

Сякаш нож бе забит в сърцето на Аделхайд, като чу как детето говори за баща си. Направи опит да го успокои: че само е сънувал; но той държеше на своето:

— Татко беше тук!

— Тихо — рече Аделхайд, — легни си и заспивай. Татко ти не е идвал.

Тогава момчето се изправи в леглото и рече упорито:

— Татко беше тук!

— Да не би да си говорил с него?

— Не съм, защото спях.

— Именно затова не можеш да знаеш дали е бил тук.

Момчето се противопостави.

— Не — рече то решително. — Татко допря лице до челото ми и тогава се събудих, но когато го потърсих с очи, той вече беше до

вратата и я затвори след себе си. Извиках му, но той не ми отговори.

Аделхайд старателно го успокои и отиде в стаята си. И преди тя бе имала усещането, че Даг си е идвал, без тя да знае, и е нощувал в кухнята. А сега и Малкия Даг твърдеше това. Значи Даг действително е идвал в стаята, видял със заспалите деца и пак се е върнал долу в кухнята. Имаше слабост към децата и ги целуваше по челото, когато мислеше, че спят.

Аделхайд излезе на терасата и се заслуша в есенната нощ отвън. Явно бяха отбили днес ручея в новото му корито; успя да долови шуртенето му като нов, различен звук в нощта. Аделхайд си спомни многото щастливи часове, които беше преживяла тук, сред всички неприятности и страдания, и си помисли колко пречистващо щеше да ѝ въздейства ромонът на ручея, ако не беше толкова самотна. И всичките ѝ размисли и въпроси защо всички я изолираха встрани от себе си, бяха без отговор.

Върна се обратно в стаята, затвори вратата и започна да се съблича; но неочаквано си помисли, че друг, също толкова самотен, човек лежи болен само на няколко крачки от нея.

Госпожица Крюсе също принадлежеше към самотните същества, въпреки че дните ѝ бяха пълни от зори до мрак с изнурителна работа. Родителите ѝ долу в равнината бяха вече починали, я многобройните ѝ братя и сестри се бяха пръснали надалеч. Едни си бяха създали семейства, други бяха заминали на гурбет, а други пък изобщо не знаеше къде са.

Аделхайд често бе забелязвала промяната в погледа на госпожица Крюсе, когато понякога прислужницата имаше някаква работа с децата или вещите им. Напрегнатото ѝ, почти сурово изражение, което тя имаше в ежедневната си работа, се заменяше от някакво вътрешно просветление, което се появяваше, когато тя се заиграваше с малките. В такива моменти Аделхайд бе виждала в очите ѝ и болка, и странен копнеж. Вярно, многостранните дарби на госпожица Крюсе ѝ даваха богати възможности да се прояви, но природата също искаше своето.

Аделхайд реши, преди да си легне, да я споходи още веднъж и да ѝ каже някоя топла дума. Окайваше се, че близките ѝ не се интересуват от нея, а самата тя дори и не бе се сещала, че има друго човешко

същество, което живее ден и нощ до нея и може да копнее също за малко топлина.

Аделхайд притвори вратата на стаята си и понечи да тръгне по коридора.

Тогава чу звук, потиснат, мъчителен стон, който проникна в сърцето ѝ, макар че то носеше егоистичната си мъка. Обзета от страх, който я вледени, тя се вслуша окаменяла.

Звукът се повтори и от окаменяла тя се превърна в трепереща. Краката ѝ все още сякаш бяха пуснали корени в земята, но сърцето ѝ биеше лудо и на пресекулки, като в смъртен ужас, а налудничави мисли се спуснаха като грабливи птици върху нея.

Само един път болестта на госпожица Крюсе бе я накарала да си помисли за миг възможността девойката да е изпитала страст към някой мъж; но веднага бе прогонила далеч от себе си тази мисъл. Госпожица Крюсе не се отпускате с хората в имението, а откакто преди две години бе починала майка, повече не бе напускала Бьорндал. Но тази мисъл проникна изведнъж в съзнанието на Аделхайд: не носеше ли тя напоследък отдавна излезлите от мода, наследени от госпожица Дортея, дрехи с големи, бухнали дипли?

И — отново ужасът скова тялото ѝ. А промяната в Стария Даг? И явното му желание да я отбягва? Отново бродеше като преди из районите на юг, тичаше като през дните на младостта си, с пушка на рамо в гората, а в очите му бе видяла дири от старата му жизненост. А мъжът ѝ...? През редките срещи, които бе имала с него — и то само на трапезата — не се ли бе запечатало в позата на наведената му глава, в суровото му лице, нещо застрашително, нещо, което можеше да се излее и избухне без никакви задръжки?

Аделхайд беше забелязвала как погледът на госпожица Крюсе помътняваше, когато срещнеше понякога погледа на Стария Даг или на мъжа ѝ. Изглеждаше сякаш тя губи цялото си хладнокръвие. Така мислите се навързваха една с друга в отлична последователност и си срутваха върху нея грамада. С кого можеше да е била тя?

Заклучението, че вероятно е бил един от двамата, я проряза като бръснач...

В нея избухва страшна омраза към госпожица Крюсе, но скоро бе заменена с убийствена безпомощност заради грубостта на мъжете, които можеха да загърбят всичко, всякакво уважение към нея и горката

госпожица Крюсе, която беше работила тук толкова лоялно, ден и нощ, в продължение на десетилетия, и която сега стенеше не само от физическа болка, но най-вече заради това, че нейният, изпълнен с таква трудолюбие, живот сега затъваше в срам.

Цялата неприязън на Аделхайд към госпожица Крюсе се бе разнесла като дим и останало само искрено, топло състрадание, когато тя стигна до стаята ѝ. Вратата беше затворена, а чуването по нея и молбите не помогнаха. Отвътре не се дочу никакъв звук.

Ала Аделхайд бе не само потомка на гордите, уважавани жени от рода на майка ѝ, в себе си тя имаше и нещо от суровия войн от бащиния си род. Стисна дръжката на вратата и я натисна силно надолу, като в същия миг рамото ѝ се заби с всичка сила във вратата...

Досега никоя есенна нощ не се бе струвала на Аделхайд така мъртвешки тиха, както сегашната, когато излезе от стаята на госпожица Крюсе с кървав вързоп в ръце и пое, ослушвайки се, надолу по стълбището към преддверието и... спря разтреперана там.

Не ѝ дойде на помощ никакъв шум отвън — никакво изсвирване на вятъра, дори и ручейт сякаш бе занемял. Но вътре в къщата, където човек би искал всичко да бъде тихо, тук подовете и стените скърцаха...

Тя се добра до кабинета и се опита да отвори старинната ключалка — но желязото изскърца доста гръмко.

През входа — в новата къща, през стаята — в голямата зала, в която огромните прозорци пропускаха призрачни сенки, към вратата на преддверието и навън в градината, по този път тичаше Аделхайд. Надяваше се, че ще открие някъде при новия ручей някоя лопата на работниците.

Веднага след това далеч в градината се дочу в мрака звън на желязна лопата, която се удря в камъчета в пръстта.

Вратата към кабинета се затвори с дрезгаво скърцане и Аделхайд застина в преддверието. Пое си дълбоко въздух и напрегнато се вслуша. Никакъв звук — нито от нощта отвън, нито тук сред стените. Единственото нещо, което тупкаше, беше смразяващото напрежение около нея и неспокойното ѝ сърце.

Бе обещала на госпожица Крюсе и ѝ се бе заклела в името на всичко най-свято, че никой никога нямаше да разбере за това. Когато видя, че детето се бе родило мъртво, веднага проумя какво трябва да направи. Никой, освен нея и госпожица Крюсе не трябваше да научи — и тя, която преди, като Аделхайд Баре, беше изключително чувствителна и затворена, сега бе говорила утешителни думи, бе влязла дълбоко в сърцето на друг човек и бе умолявала и обещавала, че ще бъде за госпожица Крюсе щит пред всяко отчаяние, ако тя се опита да оздравее и да поеме отново своята работа. Всичко щеше да продължи, сякаш нищо не се бе случило.

Щом Аделхайд отново застана в залата, имаше чувството, че сякаш не тя, а някой друг, различен човек, беше сторил всичко това. И изненадващо в нея просветна мисълта, че ме бе открила начин да измъкне от госпожица Крюсе кой е бащата на мъртвороденото дете. Или бе забравила заради всичко останало да я пита за това, или пък не бе ѝ позволило сърцето да изтезава един и без друго изтормозен човек с въпроси, които биха го унизили двойно пред нея — защото от малкото думи, които госпожица Крюсе бе проронила между стоновете си, бе разбрала, че тя страшно много се срамува заради това, че точно Аделхайд е толкова добра към нея.

Аделхайд се изправи с товара на собствената си мъка, осъзнала ударите на лопатата в нощната, притъмняла градина, както и с ясното съзнание за всички мисли, които я бяха атакували и които щяха да я нападат не само тази нощ, но винаги в бъдеще. Дали не трябваше да използва момента именно сега, когато госпожица Крюсе бе така изнемощяла, за да поиска от нея нужния отговор? Не, въпреки всичкото възмущение, което чувстваше да се надига в нея, тя не успя да прекрачи всичко и да бъде безчувствена към нещастното създание.

Щеше да се грижи сама за нея, докато се вдигне отново на крака. Не трябваше да се разчита на словоохотливи прислужници отнякъде.

Смазана от мъка, Аделхайд стоеше на светлината на самотната свещ. Очите ѝ гледаха в празното пространство. Лицето ѝ беше вкаменено, с неволно стиснати, неподвижни устни и със следи от сълзи по бузите. Стария Даг или Младия Даг — беше все едно. Всичко, което някога беше правило живота ѝ щастлив, сега ѝ се струваше отблъскващо и оцапано с кръв завинаги.

Аделхайд намрази дълбоко в сърцето си своя съпруг, баща му и — въпреки цялото си съчувствие — госпожица Крюсе.

Щом вратата зад нея се затвори, една сянка се промъкна безшумно с меки чехли от мрака на залата навън в преддверието. Крехкият пламък на огъня в камината освети в тъмното лицето на Стария Даг. Той хвърли поглед нагоре към стълбището и наведе глава, сякаш се заслуша в нещо. Прегърбен ниско, той се изви бавно към огъня. Лицето му се виждаше по-ясно. Бе вкаменено от отчаяние — дали това беше болка, или гняв, или пък срам? Очите му гледаха втренчено и без да виждат огъня в камината, сякаш в него заедно с гаснещата жар угасваше целият смисъл на живота.

Старият Даг идваше сред вечерния мрак откъм Сторколен, през малката долчинка. Бе в края на ноември, сред дълбока тъмнина и заледена почва. Затова той не вървеше прекалено бързо.

Пушката стърчеше над рамото му, а два заека и няколко черни глухари се люшкаха от двете му страни. Майорът бе пристигнал на гости, но не искаше да дойде с него в гората. Ето защо Стария Даг тръгна сам, тъй като изпитваше нужда често да бъде сред горския простор. В гората беше хубаво дори през този сезон — с много красиви цветове по пасбищата и заблатените местности заради листата, паднали по земята. В звуците на гората имаше някакъв притегателен зов от младостта му. И вътрешно той се чувстваше все по-здравосъвързан с онова време, даже с най-далечните си години като момче. Тук го връхлитаха спомени, свързани са толкова много щастливи и спокойни моменти. А той имаше нужда от вътрешно равновесие заради всичко онова, което животът бе стоварил върху плещите му.

Заслуша се в грохота на водопада. Горе реката бе обуздана от леда и водопадът не бумтеше така бясно като в началото на есента. Прекоси моста и се взираше съсредоточено в мрака към воденицата. На края на моста бе свел глава, замислен. Дали не бе видял нещо долу във водата? С ръка върху перилата на моста, той отстъпи крачка назад, после още една и една.

Беше странно. Сред водните пръски долу пред воденицата блещукаше в пълния мрак нещо като мъничка светлинка. Трябваше да имаш остро зрение, за да я забележиш, но зрението на Стария Даг все още бе остро.

В кухнята на прислугата и навън сред хората се говореше за странни звуци и сини светлини около старата воденица долу след водопада и Свен Барсколт бе имал неблагоприятното една есенна вечер да дойде в гората и да види със собствените си очи как водни духове се издигат нагоре сред пияната на горната тераса на водопада толкова леко,

както човек крачи по пътя. Никой повече не можеше да бъде накаран доброволно да мине по моста, когато тук беше тъмно.

Стария Даг постоя дълго на моста, като гледаше втренчено в мрака долу. Мислеше, че е видял блясък от светлина, но той отново изчезна — може и да беше пелената, която се надигаше до височината на последната слаба дневна светлина. Но сега отново видя блясъка. Процеждаше се слаба светлина.

Старият Даг свали пушката от рамото си и започна да слиза по пътеката край водопада надолу към воденицата — широкоплещест и изправен, хванал с лявата си ръка приклада, а с дясната — затвора на пушката.

Изведнъж спря долу в тъмнината и се послуша. След това се отби от пътеката, мина опипом през храстите, стигна до брега и се приближи до воденицата откъм хрусталака, който беше над водопада от северната страна на воденицата.

Малко след това проскърца врата, силна светлина проряза тъмнината и глух старчески глас рече:

— Лека нощ, майоре, и когато ти се допие, винаги можеш да дойдеш тук, във воденицата, на спокойствие.

Майорът избоботи в знак на благодарност и рече, че е било истинско мъжко пиене. След това мина, олюлявайки се, покрай Даг, пое нагоре по пътеката.

Стария Даг не влезе във воденицата. Нямаше никакъв смисъл да говори с пияни хора. Възможно обаче беше да се върне някога отново тук. Значи във воденицата скатаваха зърно и варяха ракия, а майорът вероятно беше открил това и сигурно не за пръв път се появяваше тук. Като си припомни по-добре, той си направи заключението, че твърде често майорът необяснимо бързо се напиваше, само след няколко грога вечер. Следователно често преди това той е бил тук, докато Даг още е бил в гората.

Стария Даг почака, докато майорът се отдели на повече разстояние от него, след това бавно тръгна по дирите му. Като се върна вкъщи, завари госта си зает със слагане на дърва в камината на залата. Майорът се протегна, изписа весел израз на лицето си и облиза с език устните си, очаквайки един истински, силен грог с коняк след острата шльокавица при воденичаря. Но тъй като Стария Даг изобщо не пожела да поръча грог, майорът бе обхванат от видимо неспокойство.

Беше в непрестанно движение, очите му се пулеха, а устата му, която иначе беше прекалено словоохотлива, сега не промълвеше нищо. Обаче скоро силната ракия, която беше изпил във воденицата, го удари в главата, защото той започна да преглъща и все повече отмаляваше.

Изведнъж той подскочи и впи втренчено поглед пред себе си:

— Трябва да си ходя още тази вечер.

Старият Даг го огледа замислено.

— Но все пак би могъл да пренощуваш тук, тръгни утре — предложи той.

Обаче майорът се изправи на крака и се спусна бързо към стълбището.

— Ще си взема багажа.

Даг гледаше подире му, докато той се изкачваше по стълбището. Без друго щеше да заспи в стаята си при това му състояние, реши старецът.

Но майорът се върна назад, влачейки след себе си торбата за пиене и багажа си. На стълбището той загуби равновесие и едва не се претърколи. Все пак успя да слезе благополучно долу. Стария Даг си мислеше угрижено, че Аделхайд със сигурност чува от стаята си всичко това. Напоследък тя бе постоянно скована, бледа и унесена. Почти не ядеше и бе съвсем отпаднала. Трябваше да намери време да поговори някоя вечер с нея, но си имаше още толкова много грижи.

Всички опити на Даг да задържи майора бяха напразни — той му заяви, че непременно трябва да тръгне веднага. Имал съвсем неотложен ангажимент в града. Бил го забравил и сега трябвало да пътува и през деня, и през нощта. Старият Даг се сети, че предлагала алкохол в Корсвол, първата станция за смяна на конете. Никога не бе виждал майора толкова възбуден и в бистрото му съзнание мислите бързо се наместиха, водейки до един извод. Стария Даг излезе бързо навън и отиде при ратаите. Когато се върна, майорът седеше и хъркаше в креслото, но веднага се сепна и скочи буден, чул да се отваря вратата.

След малко главният ратай, Сивер Бакпе, беше пред вратата, с кон и файтон, с кожени завивки за сядане и завиване. Майорът се надигна, като се олюляваше, строполи се отново в креслото, отново стана, излезе и се натовари във файтона. Сивер безкрайно дълго товари багажа, оправяше и пристягаше, подреждаше завивките и настаняваше майора, както трябва, завивайки го топло и грижовно. После се оказа,

че е забравил торбата с овес и трябваше да я донесе от обора. Това костваше страшно много време и щом се върна, майорът вече така хъркаше, че целият двор се тресеше. Сивер се качи отпред на файтона и подкара коня — вместо към изхода, обърна и обиколи три пъти бавно двора, след което отново спря пред входната врата. Стария Даг излезе и двамината занесоха майора, както си бе увит, през преддверието и залата, в спалнята на Даг. Сложиха го на пода и го завиха грижливо.

На Сивер бе заповядано да не казва на никого за случилото се. Заради това Сивер, който по принцип разказваше охотно и интересно за пътуванията си, никога през живота си не каза и дума за най-краткото си пътуване.

Когато се събуди на пода в спалнята на Даг, майорът изобщо не успя да си спомни предишната вечер. Мислеше си, че така е бил победен от грога, че не е могъл да изкачи стълбището и Даг затова го е прибрал в стаята си.

Той не се чувстваше уютно на дневна светлина и това беше причината. Беше притеснен и подчиняващ се, несмеещ да се покаже пред погледа на Аделхайд от страх, че и тя може да е забелязала случката. В резултат на това се остави да бъде отведен на разходка в гората от Стария Даг. Двамата взеха пушките си — майорът, отишъл веднъж в гората, никак не беше слаб стрелец.

Майорът възлагаше надежди за една утринна чаша алкохол на закуска, своего рода възнаграждение, че ще придружи Стария Даг, но надеждите му бяха напразни. Но Стария Даг не беше толкова коравосърдечен и при първата почивка над Утхайм отвори раницата си, наля на майора една голяма чаша и от неудобство пийна една глътка. Но веднага затвори стъкленото шише и го прибра в раницата.

Майорът беше така тих днес, че даже не се ядоса на стиснатостта на Даг и беше живо възплащение на кротост и смирение. Само хвърляше неспокойни погледи наоколо, усещайки, че Стария Даг се е наумил нещо. Даг бе заявил вкъщи, когато тръгнаха, че вероятно ще прекарат нощта в гората — и майорът бе чул това.

Горите на северозапад, както повечето места тук, бяха част от огромната площ до голямото езеро. То се наричаше Рьойсла и

стопанството носеше същото име, но сега беше изоставено, със запуснати постройките сред брезите.

Стария Даг беше ходил там веднъж със стария капитан Клинге, който се грижеше за книгата му. С Младия Даг бяха там в един труден момент, който бащата никога нямаше да забрави. След това дойде и Аделхайд, за да го прибере въщи. Беше се случило преди две години.

Когато беше момче, това бе най-далечното място, където му бе позволено да отиде. През цялото време можеше да се натъкне на мечка или вълк. Да, Рьойсла имаше свой смисъл за Стария Даг — светлина от детството, носталгия по свободата, както и връзка с най-трудните му дни, откакто ходеше по земята.

Минаваше пладнe, когато Даг и майорът стигнаха до колибата Рьойсла. Езерото бе покрито с пелена от студа, а по краищата му имаше тънък лед, по-нависоко обаче въздухът бе спокоен и ясен, с приглушена слънчева светлина.

Въпреки че бе необитаема, колибата все пак нямаше вид на запустяла. На стените бяха окачени мрежи, готови за риболов, на леглото имаше все още неизсъхнали клонки от смърч, в една кофа бе останала малко вода, а въглените в огнището все още не бяха се превърнали в пепел. Тук понякога се отбиваше Младия Даг или някой друг, а зимата обитаваха дървосекачи.

Майорът и Даг свалиха пушките и раниците си и Даг нацепи дърва, за да запали огън, а майорът отиде междувременно да донесе вода; после закачиха кофата над огнището. Даг понесе рибарските мрежи навън, за да се проветрят на вятъра, и се върна със свежи клонки смърч за леглото. Щом се нахраниха, двамата тръгнаха на вечерен лов. На дълги интервали от време сред вечерния мрак проехтяха три изстрела. Стария Даг донесе един глухар, а майорът бе открил един заек и бе успял да го застреля. Освен това беше убил и един тетрев, което го караше да се чувства доста горд заради точната си стрелба.

На брега в ниското имаше малка лодка, неотдавна зазимена на сушата. Двамата я вкараха във водата и хвърлиха за през нощта няколко мрежи. Полъхваше лек вечерен вятър, а водата се извиваше ту на сребърни, ту на сиви ивици, като понякога над нея проблясваха сини сенки — горите оживяха от силните тласъци на вятъра.

Щом огънят се разпали силно и ловците седнаха със запалени лули един срещу друг при огнището, леко порасналото самочувствие на майора след ловния му успех се изпари.

За живелия в гората зрял човек тя завинаги ще остане свързана с най-ярки спомени. И едно пътуване като това може да върне за него много картини: тихи, тъжни образи и тъмни, диви звуци, както и извисяващи откровения, достойни за гордост.

Като младеж майорът бе живял в едно полско имение, тогава се бе занимавал, както и по-късно, с лов и бе обходил много места, преди да се появи тук, в Бьорндал, и да придружава сега Стария Даг в гората. След срамното събуждане тази сутрин и след дългите години на падение и постоянен алкохолизъм този ден, прекаран в гората, за него беше едно вълшебно пътуване, събуждащо едно или друго чувство от доброто старо време, когато той не бе загубил уважение към себе си — онова време дни, когато бе имал човешко достойнство. Сега, до огнището, седнал на разнебитеното столче, с лула в устата, той се пренесе мислено назад по изминатия днес маршрут: към спомените за достойното време в живота му. Забрави дори да дърпа от лулата си, не се сецаше за нищо около себе си, унесен в спомена за миналото, а главата му все повече и повече се свеждаше. Някъде безкрайно далеч беше времето му на самоуважение. Беше като някаква недостижима далечна страна. Надолу — надолу по нанадолнището — непрекъснато надолу.

Водата над огъня завря, Стария Даг сложи вътре яйца и се зае да приготви вечеря. Сложи тиган на жарта, запържи сланина и бе твърде зает, когато майорът най-последно се надигна. Дали Даг го наблюдавал, докато бе седял, потънал навътре в себе си, близо димящия огън — никой не знаеше.

Започнаха да ядат и Даг казваше от време на време по някоя дума. Майорът се хранеше, но не така, както друг път, защото сега бе повлияло ходенето на чист въздух — изречените думи бяха малко и едва подхвърлени на Даг.

След храната отново запалиха лули и майорът изпита смътната надежда, че Даг ще го избави от тежкия му вътрешен товар и ще му окаже чест с това, което му носеше лек и забрава. Хвърли тайничко поглед към раницата на Даг, където се намираще шишето с ракията.

Стария Даг изпъна краката си. Ръката му, държаща лулата, се отпусна на коляното му. Бе донесъл много дърва и хвърляше кората с шепи в огъня; колкото повече изгаряше кората, толкова по-задимено ставаше, като димът се издигна като стълб между тях.

Стария Даг се прокашля, но не вдигна глава.

— Нали знаеш какво се случи с госпожица Крюсе? — попита спокойно.

Столчето на майора изскърца рязко, след което настъпи кратка пауза.

— Не, какво се е случило? — гласът на майора прозвуча притеснен и далечен.

— Ти всъщност трябва да знаеш най-добре — продължи Даг спокойно.

— Н-н-е... Защо?

— О, напротив, трябва добре да знаеш. Като баща. Но детето беше мъртво.

Сега не се чу никакво проскърцване на стола, никакъв отговор зад дима.

Вятърът в горите наоколо се засилваше, издаваше силни звуци... и заглъхваше в нежни въздишки, после изсвистяваше и отлиташе далеч през езерото; усили се и отмина много пъти, преди столчето да проскърца и той да отвърне с чужд и пресипнал глас:

— Аделхайд... знае ли?

Отговорът на Стария Даг дойде толкова спокойно, както и по-рано:

— Тя зарови трупа на своята... сестра в непрогледна нощ в градината... със собствените си ръце.

Дочу се звук, подобен на вопъл, проскърцване на трикракото столче — майорът стана, сложил ръце пред лицето си и плачът изригна, когато той стигна вратата.

Даг не помръдна, седеше ниско приведен и гледаше, без да помръдва, огъня. Но отвън се дочу слаб звук, като от допир до желязо; идваше отвън на колибата. Даг вдигна глава и бързо се огледа вътре. Пушката му беше закачена на стената, но майорът не бе внесъл пушката си вътре.

Стария Даг излезе навън и отиде към ъгъла на колибата. Само няколко мига му бяха необходими, за да забележи на мътната светлина

на луната някаква сянка, след което се втурна с два-три скока напред и ритна с крак приклада на пушката. В същия миг обаче проехтя изстрел, като пушката падна глухо на земята. Майорът се наклони напред, колената му се подкосиха и той се строполи.

Звукът от изстрела се разнесе безкрайно далеч над горите и продължи да кънти още дълго време, дори в свикналите на гърмежи уши на Стария Даг. Той остана на мястото си, насочил надолу поглед към майора.

Бяха ли думите му твърде жестоки? Той беше сметнал за необходимо да изрече няколко силни думи, за да извади майора от равнодушието му. Но човек не посяга на живота си само заради една дума, дори и да е най-жестоката. Веселяшкият непукизъм на майора явно беше само показан. От вътре отдавна го е било превзело страшно страдание и вероятно при този последен удар всичко в него е рухнало.

Майорът бе постъпил твърде зле, но в крайна сметка подобни неща извършваха и други хора, разсъждаваше Даг, когато коленичи, приближи ухото си до гърба му и се опита да долови сърдечен ритъм. Но ушите му още пищяха силно и той не можеше да различи ударите на сърцето от шума на гората и проскърцването на заскрежената трева.

Вдигна глава и се заслуша във в замрялата нощ, във всички гальовни шумове, които вятърът донасяше от гората, от дърветата и от водата долу. И тези шумове донесоха със себе си мисли — мисли за това колко тщеславно справедлив се беше почувствал пред нещастieto на дребния майор и колко дълбоко го беше възмутила безмилостността му към такова нещастно създание като госпожица Крюсе, а заедно с това и към Аделхайд, и към всички.

При сблъсъка си със смъртта той сега видя съвсем ясно предишните си жестокост и равнодушие към семейството си и към целия свят по времето, когато мислеше единствено за богатство и пари, и днес бе проумял, че през дните на своята строгост той ни най-малко не е бил по-добър от майора и че имаше твърде малко право да го съди. Колко много хора тогава той бе тласнал без никаква полза към бездната посредством своята жестокост? В колко много домове беше закарал лишения и мъка? Неговото държане бе позволено и уважавано от хората — да, бе смятано дори за признато право, докато поведението на майора бе осъждано от всички. Сега гледната точка

към живота му се изясни, по-ясна от когато и да било преди, сега, в този момент, в който се бе навел над майор Баре.

Подобни мисли вълнуваха Стария Даг, докато разкопчаваше жилетката и изваждаше ризата му, за да откъсне парче от нея. Така направи нещо като превръзка, сложи я върху челото на майора и я завърза около главата му, за да намали кръвотечението, докато внесе тялото му в колибата. Помисли си, че и предишната вечер го беше носил, чувствайки превъзходство над него. Сега бе принуден да се мъчи да го носи сам без всички онези тщеславни чувства.

Бе минало много време от дните, когато Даг можеше да сграбчи всичко с гигантската си сила, но въпреки това пое тежкия мъж, като го надигна, внесе го вътре и го положи по гръб върху леглото. После сложи цепеница в огъня, след което избухна светъл пламък, донесе кофата до леглото, свали превръзката и се захвана да измие с нея кръвта и саждите от барута по челото. Куршумът бе пронизал косо челото му, отдолу нагоре, но в мрачината не можеше да се разбере дали бе влязъл в черепа. Кръвта непрестанно течеше. Очите му не бяха отворени, както обикновено Даг бе виждал при мъртъвци, и при допир той беше топъл, но ясно е, още не бе изминало достатъчно време, за да може да изстине, ако е мъртъв.

Докато Даг още се занимаваше с разкопчаването на дрехите му, за да чуе сърцето му, майорът потрепна с клепачи, открехна очи и хвърли блуждаещ поглед наоколо. Даг му подаде вода в едно канче, но той не се помръдна да пие, само продължи да гледа с отчаян застинал поглед гредоредата на покрива. Даг сложи мократа превръзка на челото, за да не тече кръвта по лицето му. В израза на майора имаше нещо много необяснимо, сурово, решително — така вероятно е изглеждал, когато е натиснал спусъка на пушката.

— Можеш да кажеш нещо — помоли Даг.

Майорът помръдна устни, необичайно строги сега, но продължи да мълчи. Устните отново помръднаха, застинаха и отново започнаха да се движат, като най-последно се доловиха думи:

— Спокойно можеше да се намесиш малко по-късно... Тогава всичко щеше да е приключило.

В обикновено веселия му глас имаше такава покъртителна тъга, че Стария Даг не успя да намери какво да каже.

— Вече нямам дом, никъде в този свят... след това, което каза — продължи Баре с несигурен, почти шепнещ глас. — Сред целия мрак край мен, който винаги се опитвах да потуля от себе си и останалите посредством големите си приказки, имаше само едно място, където беше светло за мен. — Помълча за миг, после продължи също така тихо. — Всичко беше просто повърхностно... това и всичко останало, дълги години. Но тази светлина ме обхвана до дъното на душата ми, по-дълбоко, отколкото сам си давах сметка. Усетих го, когато ми каза онези думи. Бе ми останала само една-единствена светлина, дните тук при теб и... при Аделхайд, нещастната. И като си дадох сметка как през последните си гостувания сам разруших всичко... и тук, в Бьорндал... и накрая, като ми каза и това... Никой човек не може да живее без поне малка светлинка в мрака, а за мен угасна и последният ѝ блясък, когато ми каза това за Аделхайд в градината.

Устата на майора се затвори, той стисна очи, а междувременно сълзите продължаваха да се стичат по бузите му.

На връщане от Ръойсла Стария Даг бе мислил дали не биха постигнали съгласие, за да кажат у дома, че майорът е паднал и си е причинил страшната рана от удар в някой камък. Но това щеше да е лъжа при тази сериозна ситуация и затова Даг прогони тази си идея. Вярно, че и твърдението, че е използвал непредпазливо пушката си, не бе съвсем правдоподобно, но беше принуден да лъже, заради майора и заради Аделхайд.

Даг предложи на майора след завръщането им да полежи, като го настанят в стая в новата къща, за да не го притесняват момчетата, както и от всякакъв шум, докато лекарят дойде.

Лекарят пристигна и почисти раната. Куршумът беше строшил костта над челото и бе преминал през челната кост и толкова близо до мозъка, че когато си тръгваше, лекарят прошепна на Даг, че изходът му се струва твърде съмнителен. Майорът трябва да лежи спокойно, докато докторът дойде отново след няколко дни. Имаше опасност и от загнояване или отравяне на кръвта, още повече че при толкова близък изстрел в раната можеше да има сажди от барута.

Аделхайд си бе играла с оръжието на баща си като дете, а и тук, в Бьорндал, неведнъж беше използвала пушка. Имаше достатъчно здрав разум, но бе толкова стъписана от злополуката с баща ѝ и притеснена от необичайната му сериозност, че в нея не се появиха никакви подозрения.

Госпожица Крюсе отдавна вече се бе заела с работата си. Аделхайд категорично ѝ беше казала спокойно да се занимава със задълженията си в къщата, както ги беше вършила досега, и че всичко е забравено и никой никога няма да научи за станалото.

И госпожица Крюсе работеше от ранна заран до късна вечер, но увереността в гласа ѝ се беше изпарила и погледът и нямаше вече предишната си яснота. Хората си мислеха, че причината беше в това, че дълго бе боледувала и затова не можеше веднага да се съвземе.

Аделхайд бе изпратила да повикат госпожица Крюсе в спалнята ѝ. Бе седнала в голямото кресло до прозореца, когато госпожица

Крюсе се появи. Беше на четвъртия ден, откакто майорът беше на легло.

Аделхайд бе заровила лице в ръцете си, но щом долови шум по стълбището, вдигна глава и бързо избърса очи.

При разговорите си с Аделхайд госпожица Крюсе беше, както винаги след мъчителната нощ, полумъртва от страх, че ще бъде попитана нещо важно.

В миналото госпожица Крюсе беше уверена и силна, упражняваща цялата власт, предоставена ѝ от времето на Терезе. Когато дойде в имението, Аделхайд не намери причина да се меси в управлението на дома. Сега, след случилото се, Аделхайд ѝ се бе представила в друга светлина. Докато госпожица Крюсе бе боледувала, тя бе поела сама домакинската работа, а освен това при цялата ѝ доброжелателност, тя се бе издигнала над всички дребнавости, макар че в края на краищата тя си беше просто човек. В унижителната ситуация на госпожица Крюсе в Аделхайд се бе надигнал първичният човешки инстинкт — да покаже превъзходството си пред нея в този случай. Това бе стимулирано от болката, което изпитваше при мисълта, че един от двамата ѝ най-близки мъже беше баща на детето.

Сега една друга Аделхайд седеше пред госпожица Крюсе. В позата ѝ, в израза на лицето ѝ, в гласа ѝ — във всичко имаше огромна разлика от онова, което бе по-рано.

Госпожица Крюсе бе застанала до вратата. Между двете беше цялата дължина на стаята. Когато напоследък госпожица Крюсе бе викана при нея, Аделхайд винаги стоеше хладно и неподвижно в средата на стаята и даваше нарежданията си малко отвисоко, с явно показана хладина, безстрастно, но решително. Госпожица Крюсе все по-силно бе усещала това, под тежестта на работата си всеки ден и на страха всяка нощ, че все някога щеше да бъде попитана. Защото след това пребиваването ѝ в Бьорндал щеше да приключи.

Бе застанала на вратата и върху всичко бе изписано притеснението ѝ: върху погледа, ръцете. А факта, че Аделхайд не беше както обикновено в средата на стаята, а седеше в креслото отсреща, приведена напред, в необичайна поза — това така засили страха ѝ, че в ушите ѝ затрещя, а пред очите ѝ се спусна мрак.

Аделхайд се надигна, сякаш искаше да стане, но после пак се отпусна назад и остана седнала, с поглед, забит в пода. Тя изобщо не

погледна госпожица Крюсе и при всяка от думите, които най-последно успя да изрече на срички, сякаш се вгълбяваше все по-дълбоко.

— Баща ми... ли... беше?

Госпожица Крюсе не издаде никакъв звук. Строполи се и остана просната на прага на вратата.

Аделхайд бе почувствала, че гласът на Стария Даг е несигурен, когато ѝ разказа, че баща ѝ е боравил непредпазливо с пушката. Освен това страхливият поглед на баща ѝ, както и раната в средата на челото му, постепенно пробудиха съмнение в нея. Дали нарочно не бе стрелял? И в същия момент, когато тази мисъл просветна в нея, Аделхайд я свърза с другото нещастно събитие. Защото бе забелязала и оживлението на госпожица Крюсе, когато баща ѝ казваше нещо похвално за нея. След два мъчителни дни тя желаше най-сетне да разбере каква е истината.

Бяха минали часове, откакто госпожица Крюсе се бе появила в стаята. Аделхайд седеше сама — в креслото, както преди.

Независимо от цялата си мъка господарката се бе оказала принудена да вдигне и утеши госпожица Крюсе, да я отведе в стаята ѝ и да я сложи в леглото ѝ като малко дете. Но преди всичко това госпожица Крюсе отвори цялото си сърце пред нея.

Сега Аделхайд мислеше от часове за госпожица Крюсе и за самата себе си. Беше се отдавала на страданието си, чувствайки, че е много нещастна, защото Даг странеше далеч от нея и бе загубила доверието на Стария Даг. И все пак се бе наслаждавала на цялото богатство на живота, имаше своите малки момчета и трябваше само да потърпи, за да... Сега тя бе научила за съдбата на друг човек, за копнежът към живота, който не можеше да бъде за госпожица Крюсе нищо друго, освен страдание. А онова, което за друг човек беше щастие, за госпожица Крюсе беше свързано единствено със страх и ужас, както и непоносими угризения на съвестта.

Преждевременно Аделхайд строго бе осъдила и мъжа си, и Стария Даг, и госпожица Крюсе, а сега бе разбрала, че срамът тегнеше върху самата нея и баща ѝ.

Всяко нещастие досега тя бе посрещала с горда осанка, опирайки се вътрешно именно на тази горда външност.

Сега всичко бе свършило. Тя се наведе напред и зарови лице дълбоко в ръцете си. Животът никога нямаше да спре да я събаря на земята. И занапред щеше да бъде така. Тези удари бяха само една подготовка... за смъртта.

Някой вървеше нагоре по стълбището с тежки и твърди стъпки. Аделхайд се послуша, бързо скочи и се втурна към огледалото. Избърса с носната си кърпичка лицето и очите си, оправя косата си и се изправи — по стар навик. Съзнанието ѝ пресякоха светкавични мисли. Защо идваше Стария Даг? От раждането на близнаците досега той не бе идвал в стаята ѝ. Дали не подозираше случилото се с госпожица Крюсе и баща ѝ? Премаля. Какво щеше да каже той за това? И какво тя трябваше да отвърне?

Стария Даг влезе. Застана и се огледа наоколо, сякаш никога не бе идвал тук. Веждите му бяха потънали сред дълбоки бръчки, а на лицето му бе мрачно и сериозно.

След като отстъпи няколко крачки назад, Аделхайд вече стоеше зад голямото кресло и притеснено движеше ръце по облегалката му.

— Ще седнеш ли? — успя да каже най-сетне тя.

— Да — той отиде до стола и седна. — Не си ходила през последните два дни при баща си — рече спокойно. — Той пита за теб.

Аделхайд се обърна бавно към прозореца и се взря навън.

Стария Даг седеше и я гледаше.

— Не ни е дадено да съдим — поучи я той. — Освен това ние, другите, може би невинаги имаме достатъчно милост към ближните си.

Аделхайд трепна. Какво искаше да каже? Дали знаеше нещо, или пък мислеше, че осъжда баща си за пианството му?

Стария Даг видя безпомощността и притеснението ѝ, които сега я бяха лишили от всякакво самообладание.

— Всичко, което ти знаеш, го знам и аз... Инцидентът с госпожица Крюсе и... всичко останало — каза твърдо той.

Тогава напрежението в Аделхайд избухна. Тя заплака жално зад завесата. Следователно Стария Даг бе знаел всичко и сега идваше да я утеши — точно в момента, когато целият ѝ живот бе потънал в мрак.

— Да, подобно нещо кара гордостта да страда — рече той, — но животът пречупва нашата гордост, Аделхайд. И ние започваме най-добре да го разбираме, когато тя е пречупена.

Стана, направи няколко крачки към вратата, но след това се обърна към нея още веднъж.

— Имаме да си казваме много неща двамата, но тази вечер ти трябва да отидеш при баща си... Не се знае дали ще издържи дълго.

С тези думи Стария Даг си тръгна и стълбището заскърца тежко под неговите стъпки.

Аделхайд се извърна и загледа с твърд поглед към вратата.

Следователно Стария Даг знаеше всичко, имаше свое участие в ужасния инцидент. Ако имаш такова съпричастие в мъката си, може да понесеш всичко по-леко, и той бе дошъл при нея, за да ѝ го каже и да я успокои, като ѝ бе вдъхнал отново нещо от онова предишно усещане за опора. Почувствала го бе като разливаща се топлина по тялото си, докато бе мислила единствено за себе си — както винаги...

Осъзна последните му думи: баща ѝ вероятно умираше... Ненавистта към него, срамът, мъката и най-вече усещането за опора, всичко, което бе мислила и чувствала днес, изчезна с тези негови думи на излизане.

Пред погледа ѝ сякаш минаха за миг картини като видения. Ясно видя пред себе си как баща ѝ пожелава лека нощ в кабинета след сватбената ѝ вечер, как бе я молил с насълзени очи за прошка, че е бил такъв. Но наистина ли му беше простила?

Ненавиждаше го още от девет-десетгодишна възраст, като не бе спирала и до тази минута да го мрази и да се срамува заради него. Със суровия си характер, Стария Даг му беше простил, но тя — не. Нито един път тя не бе направила нищо, за да му достави поне една радост, никога не бе мислила със симпатия за него.

Сега, след предупреждението на Стария Даг, което бе я стреснало като удар на погребална камбана, едва сега видя баща си такъв, какъвто бе в душата ѝ тайно през всички тези години, с тази молба да му прости, а и вероятно вече изпитваше към него мъничко добронамереност.

Ако тогава, в сватбената си вечер, му бе дала една бегла целувка по бузата или дори само един дружески поглед... ала тя вечно бе заета само със себе си и... избяга...

Вероятно през онези дълги нещастни години дори и една приятелска дума би му била от полза. Да, да го беше поканила поне един път, когато той се връщаше към горчивия си живот там, в града,

да му бе казала да дойде скоро отново и че ще бъде добре дошъл... Вместо това тя винаги му бе демонстрирала, студена и сдържана, колко се чувства добре, че се избавя от него...

Докато вървеше към новата къща, в съзнанието ѝ се насъбраха всички скъпи спомени за баща ѝ. Колко щастлива се бе чувствала като малка, винаги когато той си идваше в приповдигнато настроение с щурите си идеи. Бе я научил да язди и да кара конски впряг, тогава той беше единствен и всичко за нея. И в ума ѝ за пръв път просветна ярко мисълта, че единствено благодарение на баща си и неговото приятелство с капитан Клинге бе дошла в Бьорндал, където животът ѝ, с всичките радости и мъки, се бе разгърнал.

Сега той, тежко болен и сломен, лежеше от няколко дни само на няколко крачки от нея, вероятно хвърляше погледи към вратата, слушваше се и безнадеждно чакаше да се появи единствената с неговата плът и кръв.

Аделхайд почука внимателно на вратата на синята стая, отвори я и надникна вътре. Завесите бяха спуснати, огънят в печката пламтеше уютно, а от свещниците от двете страни на таблата на леглото падаше приглушена светлина. Баща ѝ извърна с мъка главата си и погледна към вратата. Първоначалният прилив на обичайното ѝ отвращение от него се изпари за миг заради гледката на огромната промяна, която бе настъпила у него. Необезпокоявано и спокойно лежеше в двойното легло. С бялата превръзка на челото и сериозният вид на лицето си той изглеждаше като истински войник. Очите му просветнаха, когато видя, че е тя, но веднага угаснаха.

Аделхайд бе стояла дълго в залата, за да се вземе в ръце, преди да се качи. Нямахше да е добре, ако го изненада. Сега тя приседна на леглото, отбягваше погледа му и плъзна очи по завивката. Още не знаеше какво да му каже, но се мъчеше да покаже с жестовете си добронамереност и състрадание.

Бе се опитала да се въоръжи със спокойствие, но сега едва ли имаше нужда от него. Насаме тя често се бе карала да бъде различна от тази, която е, но излезеше ли сред другите, дори и сред най-близките си, отново не беше онази, която искаше да бъде.

Така че скоро след бурята на самообвинение и желанието да бъде отзивчива тя отново се взе в ръце, за да седне и да помисли за това дали бе дошла, защото баща ѝ бе на път да се прости с живота, или затова, че той можеше отново да бъде същият както преди. Седна, но вътрешно имаше желание да избяга. Трудно ѝ беше да покаже добронамереност въпреки желанието си в този момент.

Дали не ѝ пречеше да бъде добра с баща си, наслоеното от майка ѝ? Бе получила строго възпитание от страна на майка си и баба си в най-важните години от живота ѝ и това бе толкова вкоренено в нея, че можеше ли да го изтръгне?

Цялото преживяно страдание и динамичните промени през последните два дни — както и събитията от изтеклите няколко месеца, я бяха накарали да преосмисли нещата и да ги види по-ясно от всякога. Но да ги види, не беше същото като да се промени.

Баща ѝ сякаш прозря това и гледаше безучастно. На връщане от Рьойсла Даг му беше казал, че Аделхайд знае всичко — и факта, че тя бе странила от него през последните два дни, той бе приел като знак за отношението ѝ. Бе питал за нея, но сега, когато тя дойде, в нея имаше само хладен спомен за майка ѝ. Харесваше му, че тя все още беше тук... и нищо повече — не бе очаквал друго. Тихо той лежеше през тези странни дни в леглото, безпрепятствено поглеждайки назад към всички онези превратности в живота му.

Аделхайд го попита как се чувства, а той ѝ отговори с обичайния си непринуден изказ:

— И добре, и зле...

Тя водеше вътрешна борба със себе си, опитваше се да върне онова чувство, което бе почувствала, идвайки насам, но не успя да пречупи себе си, нито да изрази нещо от това пред баща си. Двадесет и шест години бе изпитвала погнуса към него, а сега се бе случило и онова, по-лошо от всичко сторено преди. Как да има сили?

Изправи се и вдигна глава, сякаш да се вслуша. Спокойният глас на Стария Даг и неговите думи, казани в стаята ѝ, неочаквано прозвучаха в нея. Бяха се изплъзнали встрани заради внезапната тревога за живота на баща ѝ, но сега отново се върнаха: „Подобно нещо кара гордостта да страда, но животът пречупва нашата гордост. И ние започваме най-добре да го разбираме, когато тя е пречупена.“

Тя се наведе и главата ѝ клюмна. Казаното от Стария Даг звучеше като заключение на базата на горчив опит, който самият той изцяло е преживял. И той не би ѝ го казал в такъв сериозен момент, ако не бе преценил, че тя трябва да го чуе.

Гордостта ли беше онова, което я затваряше вътре в себе си и не ѝ позволяваше да покаже другото? Дали нещастните години не бяха взели връх в съзнанието ѝ?

Опита се да смири отношението си колкото може повече, за да види дали това ще ѝ помогне; и следвайки този подтик, протегна ръка към леглото. Нещо в нея сякаш я въздържаше, обаче тя положи нежно, но твърдо ръката си върху ръката на баща си. Ръцете им потрепериха и тя го почувства. За пръв път от двадесет и шест години дъщеря му се докосваше до него, неговата дъщеря, която той се бе мъчил да съхрани и до днес вътре в себе си като някогашното живо и добросърдечно момиче.

Майор Баре притвори очи. Топлината на ръката ѝ за него беше свято усещане, което той бе имал някога, преди много време, и което сега отново достигаше като прилив в него. Лежеше, изпълнен със страх, че тя може да дръпне ръката си; и мисли, които той наистина бе мислил, но никога не бе казал, сега се облякоха в думи — развълнувани, тихи, срамежливи:

— Не мога да очаквам да ми простиш... всичките страдания... които ти донесох... Аделхайд... но аз те обичах повече, отколкото... забелязваше.

Със срам, който я изгаряше, Аделхайд си спомни как той някога, в недоимък, бе ограничавал всичките си удоволствия само за да ѝ купи хубави дрехи, когато тя бе отишла при него след смъртта на майка си и баба си; многото жертвите, които бе правил за нея, сега изплуваха в съзнанието ѝ.

И тя не можеше да отвърне на думите му, като каже, че също го е обичала, защото това нямаше да е вярно. Усети как сълзи щяха да бликнат от очите ѝ и ѝ се искаше да стане, да се овладее, но се чу да казва:

— Бедни... бедни... татко!

И тогава дойдоха сълзите. С едната си ръка, вкопчена в неговата, с другата, притисната към лицето ѝ, тя заплака за него и... за самата себе си.

Аделхайд си беше отишла. Майорът лежеше сам в синята стая. Той беше казал на Аделхайд, че много би желал да поговори със Стария Даг, ако още не си е легнал и това нямаше да го притесни. Часовете минават бавно, когато човек чака, а майорът чакаше... твърде много.

Дочу да се отворят врати и да проскърцват стъпала, после — стъпки в преддверието, но това не бяха стъпките на Стария Даг. Беше само един от слугите, който трябваше да стои през нощта в съседната стая, за да бъде на разположение, в случай че майорът се нуждае от нещо.

Усещане за хладна самота се възцари над него. Вероятно така щеше да настъпи краят, а че беше край, той ясно си даваше сметка за това. Раната пулсираше и човъркаше в главата му, а пристъпите на мрак идваха един след друг.

Някъде в новата къща се затвори врата и някой се заизкачва по стълбището, после влезе във всекидневната. Дъхът на майора застина от напрежение, после облекчено бе изпуснат. Бяха стъпките на Стария Даг.

Стария Даг нареди на слугата в съседната стая, който трябваше да бди, да си ляга. Сам щеше да се грижи за майора тази вечер, беше си починал няколко часа и затова така късно бе дошъл.

Много приятели бе имал през живота си майор Баре, но такъв като Даг не бе имал — помисли си той.

Даг бе стоял тук от ранна заран и през целия ден, като няколко пъти майорът бе изпадал в безсъзнание. Бе пожелал да види момчетата на Аделхайд и Даг ги доведе; болният поговори живо и приятелски с тях, но когато си тръгнаха, той изведнъж отпадна, захлипа и след това отново загуби съзнание.

Сега, когато се появи за нощното будване, Стария Даг тайно носеше нещо в ръка и го сложи внимателно на масичката до леглото. Майорът насочи очи натам и видя, че беше чашка, пълна с нещо.

Лекарят беше забранил да му се дава нещо, което разпалва кръвта, защото то можело да докара смърт; но Даг прецени, че тази чашка не може да стори нищо на майора и че ще му достави мъничко удоволствие при цялото това боледуване на легло; а това беше старият френски коняк, останал още от времето на Терезе. Той винаги бе жадувал за него.

Майорът обикновено изпиваше всичко до дъно, когато имаше такъв случай; днес обаче отпиваше по малко и предпазливо, като изпразни бавно чашката, наблюдавайки я с тъжен поглед. Това вероятно щеше да бъде неговата последна чаша.

Стария Даг седна и сведе глава, но от време на време поглеждаше към болния. Майорът бе спал, похърквайки, цели три часа. Сега се събуди и се огледа наоколо. Даг му напомни да не мърда много главата си и той послушно легна по гръб.

— Искаш да кажеш, че идва време да преосмислиш всичко в този живот и да го видиш такова, каквото е — рече той, без да обръща глава... и имаше някаква стара голяма истина в това.

Даг не каза нищо, само погледна замислено пред себе си.

— Аделхайд е идвала тук — рече след малко той.

По лицето на Баре премина някакво чувство. Стисна очи и Даг видя как дишането му стана тежко, задъхано и как по бузите му се стекоха сълзи. Разчувствано, но тихо, някак на себе си, майорът каза:

— Идването на Аделхайд съживи за мен толкова спомени... от времето, когато беше още малка. Това беше най-светлото време в живота ми, после вихърът отново ме завъртя и всичко се плъзна по наклонената плоскост, както беше в младостта ми. — Баре се умълча и остана така известно време, след което гласът му прозвуча малко по-силно и по-разчувствано: — Не, по-добре да не говоря за онова светло време. Пропиях всичко в живота си... всички, които бяха в досег с мен... баща ми, майка ми, жена ми, Аделхайд и много други; а сега и вас тук, и госпожица Крюсе, бедната... последната, която повярва, че в мен има нещо.

Двамата мълчаха дълго време. Никой от тях не чуваше свирепия нощен вятър отвън, нито уютното прашене на огъня в печката вътре. Мислите и на двамата бяха отлетели далеч-далеч извън мястото и времето.

Тогава Стария Даг най-сетне рече:

— Да, не може да се каже, че си бил добър воин.

Тогава майор Баре трепна и въпреки всички забрани надигна глава, дори нещо повече — подпря се на лакти и погледна Даг с такъв поглед, сякаш виждаше призрак пред себе си.

Майорът бе имал една-единствена опора в живота си: като човек и войник той можеше и да не е безукорен, но бе безстрашен воин. Хората, които бяха виждали това, още говореха за решителността и безразсъдната му смелост в мигове на опасност.

— Не съм бил добър воин? — успя най-накрая да каже той.

Стария Даг постоя известно време, сякаш не виждаше и не чуваше нищо, и когато отвърна, гласът му беше спокоен и неподатлив на яростта във въпроса на майора.

— През цялото време аз мисля за... за борбата вътре в мен. А в подобна битка ти не си бил добър воин. Винаги си се поддавал на страстите си, никога не си се борил с тях, а това носи нещастие на човек... на него самия и на хората около него. Живял си първично. Не искам да кажа, че точно аз съм този, който има право да те съди, но мисля само върху онова, което каза — че ти никога не си се борил с това, винаги си се оставял единствено да бъдеш носен и тласкан назад, непрекъснато назад. Мисля си, че ти лежиш сега тук и обръщаш поглед назад към погрома си. Единствено за това мисля.

Майорът отново положи глава на възглавницата, а Даг продължи, първоначално тихо, но след това с по-силен глас:

— И аз съм преживял в живота си много погрома... може да има и други... но ние трябва да се борим и възпротивяваме... докато ни обгърне сетния мрак... на смъртта.

Майорът се бе загледал с празен поглед, като че ли му беше писнало от такива проповеди; но Даг рече шепнешком:

— Накрая ти обърна гръб на битката и... реши да побегнеш.

Тогава майорът обърна глава към него. Погледът му съдържаше настойчив въпрос. По време на военната му служба никога не бе бягал.

— Ти не поиска да продължиш докрай битката — рече твърдо Даг.

Тогава майорът разбра, че Даг говореше за изстрела, лицето му се изчерви, а дишането му дълго време беше неритмично и на пресекулки. Най-накрая каза:

— Вероятно имаш право, че не съм оказвал никаква съпротива и вечно само съм отстъпвал; но при мен нещата се стекоха по различен начин, отколкото при другите хора... за мен беше твърде късно... Никога не си го изпитвал.

И той му разказа много неща от войнишкия си живот с другари, които се надпреварваха в пиене и жени... и как това го е направило такъв, какъвто е. Беше същото онова, което бе казал на Аделхайд, но още по-откровено.

Погледът на Даг отново придоби своя осъдителен блясък.

— Нима си мислиш, че ние, останалите, не сме имали никакви изкушения? Така ли?... И аз имах такива, когато бях млад, и тук, и в града, навсякъде, където съм забелязвал хубава, млада жена. Но така здраво се борех с изкушението, че станах просто враг на жените. А по-късно, при моето благосъстояние и всичко останало, немалко жени са ме желали и са ми хвърляли погледи. Смяташ ли, че съм бил сляп... или безчувствен? Не, бях принуден да се боря и да си проправям път през съблазните. И през още много други изритания, през вродената ми грубост, многото пари и алчността и... всичко останало. По едно време повярвах, че съм завършил благополучно борбата си с живота и съм се сдобил с победа, точно тогава обаче всичко тръгна назад и аз проумях, че цели тридесет години съм бил заслепен от богатството, опомних се и започнах отново да се боря. Човек е принуден да понася загуби, но не бива мързеливо да се примирява с тях. Трябва да се изправя за нова борба. За това е нужна такава смелост, каквата и за това да отстоиш себе си като мъж в разгара на една битка. Миговете на борбата са най-светлите в живота ни, всичко останало е мрак... живот смърт...

Майорът мълчеше, но Даг позна по погледа му, че следя мисълта му.

Дълго време никой от двамата не каза нищо, но Даг беше неспокоен, като че ли нещо му тежеше на сърцето, и накрая той го разкри — набързо, сякаш нямаше време:

— Какво мислиш; да повикаме ли свещеника утре?

Майорът раздвижи ръката си, сякаш се бранеше от нещо, а изразът на лицето му изписа едно решително *не*.

— Твърде късно е... Цял живот съм странил от подобно нещо, нека остана така.

Но в последните думи гласът му не звучеше толкова категорично.

— Щом аз успях да се пречупя и да ти кажа това — рече Стария Даг — и ти ще трябва да се пречупиш и да го приемеш. Горе на Ръйсла, а и днес, ти се докосна до светлите мигове на живота. Колкото и смел човек да си, и ти носиш в себе си същото нещо, което таим и ние, останалите.

— Добре, но не точно *този* свещеник — рече накрая майорът.

Стария Даг знаеше, че свещеникът е далечен роднина на съпругата на майора — и двамата знаеха за живота на майора, а Даг дори бе разказал на Баре за погребението на пияния ленсман и как твърдо се беше държал свещеникът. Това беше всичко, което си мислеше майорът. Даг помисли още малко и рече:

— Разбираемо е. Но в такива моменти човек няма нужда от свещеник, който да говори така, както му харесва. Той ще дойде, за да се бори не срещу теб, а заедно с теб. Няма да те съди, защото ще оцени колко ти е струвало да го приемеш. И ще открие, че си на добър път.

Майорът се опита още веднъж да възрази, че е твърде късно, но Стария Даг вече се бе изправил да си върви. На вратата просто каза:

— Пребори се вътре в себе си за това, Баре. Докато у нас трепти искрица живот, имаме правото да се борим. — Гласът му стана несигурен и той затръшна рязко вратата зад себе си.

Стария Даг събуди слугата, за да поеме будуването, и пипнешком се отправи в тъмното към спалнята си. Много неща бе извършил през живота си, но това, че убеди майора да приеме свещеника, беше едно от най-трудните.

Когато свещеникът пристигна, първо седна на масата със Стария Даг в залата. Даг му разказа как снощи бе поговорил доста твърдо с майора и заради това той сега най-малко се нуждаеше от строгост.

Свещеник Рамер може и да беше строг свещеник, но бе също така и разумен човек. Стария Даг му бе станал доверен приятел в един труден момент и свещеникът знаеше, че това, което той му казваше за сериозни неща, винаги е трезво обмислено. Затова не намери повод да се усъмни в това, че Даг наистина е поговорил твърдо с майора, но все пак искаше да научи от какво имаше нужда Баре, че го бяха повикали.

— Простреля се — отговори Даг бързо и лаконично.

Беше се подготвил за този въпрос.

Свещеникът погледна замислено пред себе си и поиска да разбере подробности, но Даг се наведе над чинията си с такъв студен и категоричен израз на лицето, че гостът се отказа. Щом не желаше да разкаже повече за изстрела, връзката лесно можеше да бъде разгадана. Свещеникът повдигна вежди и пак се загледа пред себе си. За пръв път се натъкваше на подобен случай. И не можеше да прецени дали да каже на майора открито мнението си. При всяко положение ситуацията беше твърде сериозна.

Даг все още можеше светкавично да прозира всичко и се досети за колебанията на свещеника, преди той да е проумял това.

— Обсъдихме целия му живот, от люлката до гр... границата — рече Даг спокойно, — а също и за изстрела — добави той по-гръмко.

Свещеникът не даваше вид напълно да се е успокоил от казаното, но не отговори нищо. Бе дошъл да изпрати майора по пътя му към вечността, следователно негово беше решението да избере най-подходящия начин.

Като се доближи до леглото на майор Баре, свещеникът едва ли можеше да се нарече мек духовник. Но разговорът им започна така тихо и спокойно, разгърна се така неусетно и с такава поглъщаща сила, че едва след това на майора стана ясно каква мъчителна, но освобождаваща буря бе преживял.

Устата на свещеника беше строга, но погледът му бе мек, когато се върна при Даг в залата.

— Много неща в живота на майор Баре са могли да бъдат съвсем различни — рече свещеникът, — ако е имал опора.

Стария Даг продължи да мисли върху тези думи дълго време след заминаването на свещеника. Майорът беше женен за родственица на свещеника, негова дъщеря беше Аделхайд. Думите на свещеника прозвучаха като присъда над двете жени от собствения му род.

Жената на майора бе лична позната на свещеника, а с Аделхайд той бе имал, както бе известно на Даг, сериозен разговор преди сватбата ѝ, но и по-късно тя често се бе отбивала в дома на свещеника по време на разходките си на кон. Той можеше, следователно, да има мнение и за нея.

Мислейки си, Стария Даг стигна до заключението, че Аделхайд никога не бе имала близки отношения с баща си, а и от това, което бе показала към Младия Даг, трудно можеше да се прецени. Горе, в планинската колиба, тя се бе борила с достойна за възхита сила за живота на мъжа си, а също и за самия него, за Стария Даг, тя често бе била като същинска божия благословия, силна и непоколебима с думите и делата си през онази тежка зима, когато самият той беше вътрешно разколебан.

Свещеникът явно си бе направил неумолимите заключения въз основа на нещо...

Стария Даг не попита нито свещеника, нито майора какво си бяха казали помежду си.

Когато по-късно през деня отиде при майора, той лежеше сериозен и тих, като по нищо не личеше какъв ефект бе имало върху него посещенията на свещеника. Отивайки към него, Стария Даг бе разсъждавал още веднъж върху казаното от свещеника; ясно бе това, че не можеше да разбере как жената се бе разделила от мъжа си. Но на Даг му хрумна друго, защото познаваше майора от десет години и сам можеше да помисли за него и да му стане опора. Имаше много задължения в живота си, но все пак бе длъжен да се погрижи за такъв близък човек като дядото на момчетата. При мисълта за собствената си грешка той забрави жената на майора и Аделхайд, както и всичко останало. Да, не беше съвсем сигурен дали свещеникът не бе отправил намек точно към него.

Стария Даг не бе могъл да прогони досега от себе си мисълта, че беше най-добре майорът да си отиде от този свят, но сега промени мнението си. Изпитваше желание да поправи грешката си и да навакса пропуснатото. И това силно желание, че майорът трябва да оцелее от изстрела, се превърна в твърда вяра и преди още да си бе изяснил добре всичко.

— Щом отново се изправиш на крака, Баре — рече той, — ще наредиш да ти донесат нещата от града и ще останеш да живееш тук, в новата къща. Тогава двамата ще ходим в гората, ще се връщаме с много отстреляни птици и ще си живеем мирно и дружески, ти и аз. А от време на време ще си говорим на сериозни теми.

При първите му думи майорът обърна глава и насочи ужасен поглед към Даг, сякаш го пробуждаха от мъртвешки сън, но скоро отново отпусна назад главата си, точно както бе наредил лекарят, единствено очите му гледаха с внимание Даг.

Когато Даг стана, посегна и хвана ръката на майора. Баре дишаше трудно, без да каже нито дума, но Даг никога повече не успя да забрави неговия поглед.

Майор Баре почина същата нощ.

Веднага бе доведена Ун Хамарбьо и тя остана на стража при мъртвия, както беше според стария обичай.

Аделхайд научи за смъртта на баща си чак следващата сутрин и преди да влезе заедно със Стария Даг в синята стая, Ун вече беше махнала превръзката от брадата и тежестите от очите на майора. Възглавниците и покривките бяха сменени; бяха огледално гладко изпънати, а от стените на стаята падаше синкав отблясък върху таблата. Високо върху възглавниците бе отпусната главата на майора, със снежнобяла превръзка, изпъната на челото му.

Аделхайд стоеше като вцепенена. Нима баща ѝ е бил толкова красив?

Всичко нездраво, провиснало бе заличено. Лицето му беше твърдо и решително, с гъстите, извити в мощни дъги вежди, носът бе изтънял, изпъкваше нагоре с дръзките си очертания. Устата, с дебелите, но добре оформени устни, беше плътно затворена, а

мощната линия на брадата завършваше картината — наследник на няколко поколения офицери.

Гледката вероятно бе предизвикала много чувства и в сърцето на Стария Даг, защото и той остана продължително време като вкаменен. След това си пое дълбоко дъх и каза силно:

— Вечна ти памет, майоре — и после мина от задната страна на леглото и взе ръката на Баре за последно сбогом. — Благодаря ти за всичко хубаво... — рече той с хрипящ глас.

Сълзи се стичаха по лицето на Аделхайд, но тя не отиде до леглото на мъртвеца. Може би защото Стария Даг бе застанал там, може би защото Ун седеше като вцепенена край стената, но може би най-вече защото възпитанието ѝ пречеше, както във всички важни моменти в живота ѝ, да изпълни естествените подтици на душата си.

След първото посещение на лекаря Стария Даг бе изпратил бързи пратеници в града, за да подготвят роднините и близките приятели на Баре. Те пристигнаха твърде късно, за да го заварят жив, но тъкмо навреме, за погребението. В продължение на два дни къщата бе пълна с гости.

На масата, преди отиването в църква, за майора бяха казани повече добри неща, отколкото през целия му дълъг живот.

Последните гости си бяха отишли сутринта и на Аделхайд се струваше, че заедно с тях си беше отишъл и целият живот, и всякакъв шум.

Откакто бе разбрала истината от госпожица Крюсе, тя стоеше встрани от всякаква работа в домакинството и цялата тежест по време на дните около погребението падна върху госпожица Крюсе, която отново бе поела, тихо, но изцяло, всичките си задължения.

Аделхайд бе приспивала в компанията на гостите терзанията си, но сега те изведнъж я нападаха. Горчиви угризения, че не бе сторила повече за баща си, че не бе стояла през последните му дни по-често до него, че не бе се държала дружелюбно към него и че дори не бе погалила ръката му, когато той бе на смъртния си одър в синята стая — не можеше да понесе всичко това.

Децата бяха оставени на произвол почти през целия ден. Идваха да се нахранят в кухнята, а през останалото време се гонеха в двора,

където се трудеха работници и слугини. Аделхайд им обръщаше внимание само когато трябваше да ги облече сутрин и да ги пригответи за спане вечер. За обед и вечеря тя беше долу в залата и се хранеше заедно със Стария Даг, който днес бе мълчалив и вгълбен.

Младия Даг се бе прибрал вкъщи за погребението, но през цялото време бе унесен, сякаш не бе тук духом, и бе толкова навъсен, че пронизваща болка разкъсваше сърцето ѝ винаги, когато го погледнеше, а още същата вечер той отново пое към гората.

Аделхайд бе пригответила момчетата да спят. Леглата им бяха още в стаята на Даг, където бяха преместени по време на болестта на госпожица Крюсе, но тя оставяше вратата отворена през нощта.

Тя стоеше пред огледалото в Стаята на госпожицата, но не се поглеждаше в очите, защото не искаше да види отчаянието, изписало се на лицето ѝ. Гледаше само косата си, докато я решише с четката — всекидневен навик, преди да слезе за вечеря в залата. Не ѝ се мислеше за храна, но трябваше да слезе долу по стълбището.

Никой от Аделхайд и Стария Даг не яде както трябва и никой не каза и дума. После тя прошепна тихо „Лека нощ!“ и се насочи към преддверието, готова да поеме към една мъчителна вечер и безсънна нощ.

Тогава Стария Даг се покашля и тихо я помоли:

— Можеш ли да останеш още малко тук тази вечер?

Думите бяха толкова неочаквани за Аделхайд, че тя спря неподвижно на прага — сякаш искаше отново да ги чуе. Обърна се бавно и погледна учудено към него. Напрегнатият ѝ поглед толкова явно говореше за дълбокото ѝ страдание, че Стария Даг забрави всичко и се загледа безмълвно в нея, прониквайки в отчаянието ѝ...

Без да каже дума, той се приближи до нея и я прегърна през раменете, като я поведе към старата стая. Натисна бравата и вратата се отвори изцяло.

Беше нощ и мрак, но Стария Даг донесе сух мъх и брезова кора, за да запали сухите брезови цепеници в камината там. Искрата на кремъка накара Аделхайд да се напрегне и да застане нащрек, докато пламъкът на огъня прогони тъмнината и напълни всичко там със спомени за толкова много неща.

— Можем да поседнем за малко тук — рече Стария Даг, след като запали огъня и сложи два стола до камината.

Аделхайд изви стола си така, че да може да вижда цялата стая. Старите зеленикави стъкла на прозорците сега оживяха заради игривите пламъци, дебелите пънове стояха като тъмни очи насред златните светкавици на огъня. Оръжията под гредите и по стените винаги бяха придавали според Аделхайд особена строгост на старата стая. Виждаше ги като свидетели на едно време, когато човешкото съществуване е било още диво и сурово, лишено от милост. Но заради спомените от последните години и особено заради случилото се в последно време старата стая сега не ѝ се струваше толкова безкрайно чужда. И сега човешкото съществуване бе сурово, сурово и диво, безмилостно.

Помисли си, че не е била тук от Коледа насам, спомни си хубавите моменти, които бе имала тук със златна неизразима радост насред цялата ѝ мъка. Да, спомни си първата Коледа тук, в Бьорндал, припомни си радости и скърби, които бе преживяла тук, а след това и онази дъждовна есенна вечер, най-ярката в живота ѝ, когато Стария Даг каза на Младия Даг, че ще бъде щастлив с нея.

Много неща се бяха случили и спомените сега оживяха вътре в нея. С широко отворени очи тя гледаше към пламъците на камината, сякаш не бяха пламъци, а образи, които се редуваха един след друг.

Гласът на Стария Даг я извади от унеса на спомените. С основание той мислеше, че тя си спомня за баща си.

— Да, много неща се надигат в съзнанието на човек, когато някой близък си отиде, за да не се върне повече никога — рече той. — Често ми се струва, че ние, хората, само след такава загуба ставаме такива, каквито всъщност би трябвало да бъдем винаги. Тогава нашият поглед прозира съвсем лесно и вижда отвъд онова, с което дребнавият ни разум обикновено се занимава и което изкривява толкова много за нас образа на нашите близки. Едва след това ние мислим повече за доброто, което е било в тях и което вероятно сме могли да разгърнем... ако сме се осланяли преди всичко на него и ако сме им показвали, че го виждаме. Да, ние твърде малко мислим за това как да си помогнем един на друг.

Изричайки тези думи, Стария Даг мислеше не само за себе си, но и за Аделхайд; дори не можеше да заподозре колко болезнено щеше да я засегне това и той я погледна изненадано, когато тя изведнъж избухна в плач. Но отново втренчи очи в пламъците, докато тя изплаче

на глас болката си, както я бе виждал да го прави единствено след смъртта на първите ѝ момчета. Той гледаше в жаравата, а в очите му нямаше милост. Те сякаш гледаха спокойно, далеч, към нещо безкрайно отвъд стените на старата стая.

Аделхайд се поуспокои, когато стоновете на сърцето ѝ отекнаха в един финален стон. Огънят в камината бе преминал в тихо жужене. Самотни мънички пламъчета продължаваха да играят около останките от пъновете и Стария Даг гледаше тихата жар, подпрял глава на ръката си.

— Да, да — рече той приглушено, — когато човек погледне към живота зад себе си, открива в него толкова много скръб, че би могъл да грохне под товара ѝ... Обаче... — той повдигна глава, а в израза на лицето му имаше такава могъща сила, както винаги в решителни мигове, — животът иска от нас своето, Аделхайд, иска го дотогава, докато още продължаваме да дишаме. Длъжни сме да стоим изправени и да вървим напред, каквото и да стане, трябва да се опитаме да пренесем във всекидневието си поне частица от онова, на което ни е научила скръбта.

Или Стария Даг потъна в мислите си, или пък искаше да даде на Аделхайд време, за да може да проникнат думите му дълбоко в нея, но той замълча задълго. Изглеждаше, сякаш обмисляше какво да ѝ каже.

— Често имах желание да си поговоря отново с теб, както нашите разговори отпреди — продължи най-последно. — Спомняш си, от есента и зимата преди две години. Взимал съм много пъти Библията на твоя дядо и я превърнах в основа за сериозни размисли. Но не можех досега да намеря подходящите думи, за да ти обясня това... Тази вечер мога да опитам: всичко, което го има там за молитвата и милостта на Бога, е вярно само за себе си, обаче... то може да помогне на човек само ако нещата се отнасят до това да се облекне върху него и да заспи. Мъките ми тогава, във връзка с откупа, бяха съвсем основателни. Но не само добрите ни дела и мисли са своеобразен опит да се спасим и да се пренесем лесно във вечността... Същото е и с молитвата. Нашите мисли са така дълбоко вкоренени в нас, че не можем да се освободим от тях... Разсъждавах върху онова, което ми разказа за историята с Даг след инцидента в Планината на мъртвите... как душите, подобно на вълнуващи се треви в един ручей, текат, текат и все пак не се преместват и милиметър напред от мястото си, защото... са вкоренени

там. Навярно така трябва да е и с нас, докато живеем на земята. Колкото и надалеч да проникваме с нашите мисли, те все пак са сраснали с нас и не могат ни избавят от корените на нашата човешка същност. Постоянно дирим единствено доброто за себе си, било за този живот или за отвъдния. Само когато прозрем ясно това нещо, едва тогава разбираме, че единствено Бог може да ни приготви за вечността. Милост ще получим само ако правим всичко, което можем, за да я заслужим... и това е единственото нещо, което наистина можем тук на земята, единственото нещо в този живот. Безполезен е опитът ни да проникнем във вечността с мисли или молитви. По този начин ние никога няма да я постигнем. Винаги мислим единствено за самите себе си и за откупване на греховете си, независимо дали се молим, или се опитваме да правим добро. Всичко е егоизъм.

Стария Даг отново подпря челюстта си с ръка, а с другата приглади косата зад ухото си. Не беше доволен от себе си. Той не можа да изрази мислите си така ясно, както те бяха вътре в него. И имаше впечатление, че Аделхайд не го слуша. Той бе имал намерение да поговори с нея за това по начин, по който тя да го разбере. Беше твърде близо до това. Приклепна пред камината и сложи нови цепеници, така че огънят отново пламна.

Аделхайд бе потънала в скръб — разтърсващо чувство, което бе изпитала преди две години с Младия Даг, както и сега, след смъртта на баща си, която я бе парализирала.

Вероятно заедно с огъня се съживиха и мислите на Стария Даг, защото той се облегна назад в креслото, сякаш осъзнал, че отново е постигнал яснота, и отново подхвана мисълта си:

— Щом нашите сили не могат да излязат извън земния живот, ние трябва да ги използваме именно тук, в този живот. Не бива да се загубваме в книги и речи, както и да се отпускаме в жалко отчаяние, защото не можем да надскочим възможностите и способностите си. Длъжни сме да се примирим с това, че сме хора, и да се доверим на последното пътуване към Бог; защото там ние сме безпомощни. Смятам, че е напълно излишно човек да шепне в полусън, сутрин и вечер, всевъзможни молитви. Човек трябва да се придържа към „Отче наш“... това правеше и баща ми. Тази молитва съдържа всички силни думи и заради това човек трябва да я казва внимателно, така че да я чувства в себе си през целия ден и след нея вече да се насочи към

всекидневната си работа. Това иска животът от нас... защото ние сме в живота, докато сме на земята. Последният ред от молитвата в Библията на епископа: „Молитвата е пътят на човека към Бог“ може да има и друг смисъл. Аз я тълкувам, че молитвата е не само мисли и изрази, но също така и дела — и делата са онези, които се изискват най-вече от нас... и са полезни на другите. А това не могат да го направят единствено мислите и словесните молитви. Всичко, което по-рано ми беше толкова тъмно, сега ми си вижда съвсем просто и ясно. Ако бях свещеник, проповедта ми на всеки празник щеше да бъде, че човек трябва да има топло сърце и добра воля и да бъде готов да помага; защото това е истинският път на нашата воля и той носи добро и на нас, и на другите.

Старият Даг извърна лице към Аделхайд.

— Сега разбираш — продължи той, — защо отново започнах да обикалям полето, да ходя в колибите горе, в гората. Има много работа там. И освен това: там горе, в гората, аз се съживявам и намирам в нея, както и във времето, и в промяната на годишните времена, също толкова много от нашия Бог, колкото намирам в книгите и думите. Скитаме с момчетата в гората, защото аз, старецът, отново се подмладявам чрез това, а и за да остане като спомен в съзнанието на децата. Защото те може би ще намерят някога опора в думите на дядо си. Ние сме слаби същества, Аделхайд. Колкото и силни да се чувстваме, ние все пак имаме нужда от някаква опора, било в църквата, било в семейството ни, било във верни приятели. Ако не бях имал тази опора, за мен щяха да съществуват само парите, за нещастие на всички тук, в селището, и отвъд, в полето.

С последните думи в Стария Даг се завърна старата му непоколебима сила, а новият огън в камината го окъпа в светло сияние. После обаче пламъците угаснаха и тъмнината на старата стая започна да се спуска над двамата.

Стария Даг седеше както преди, но очите му бяха потъмнели. Заключениеята, до които беше стигнал, бяха съвсем ясни за него, сега той ги бе оформил в думи и ги бе казал на глас.

В мислите си видя ясно уверената фигура на баща си, строгото лице на Ане Хамарбю. В тези две фигури беше силата на рода, а в него — отговорността за това, което е било, и това, което е трябвало да

бъде. Горди спомени за успех и победи имаше в миналото, но то помътняваше в мрака на самотата.

Пред погледа на Даг оживя лятна вечер и силуетът на Дортея по стълбището, чийто глас на доброто бе стигнал до сърцето му.

Последните мигове на Терезе на стола до прозореца във вътрешната стая, когато тя му благодари за всичко добро през целия ѝ живот, докато той бе потънал в мрака на греха да бъде алчен за пари...

Треперещият глас на стария Клинге му напомни за товара на бедността.

Написаното от ръката на епископа в Библията, над което бе размишлявал в нощните часове на един от най-трудните моменти в живота си, през зимата преди две години...

Дръзките думи на свещеника за индулгенциите, които го бяха избавили от високомерието и го бяха накарали да търси верния път, както и случилото се съвсем наскоро, когато свещеникът дойде на смъртния одър на майора и ги накара да осъзнаят, че хората се нуждаят от помощ.

Аделхайд свали бързо поглед надолу, веднага щом усети, че Стария Даг най-сетне вдигна главата си. Убедителната сила на думите му още ехтеше в ушите ѝ. Погледнат от дъното на нейното отчаяние, той ѝ се струваше оживял образ на спокойствието и мира.

Аделхайд се изкачи по стълбището, сякаш носеше тежък товар.

Стария Даг сам се бе освободил от мрака, който надвисваше над него заплашително, беше се освободил без нейна помощ. Сега той отново бе застанал наред живота, по-спокоен от когато и да било преди. Повече никога нямаше да говори с нея върху подобни въпроси.

Всичко, което бе казал, звучеше така истинско, но... то не се отнасяше до нея. Какво можеше да направи тя, как можеше да върви във всекидневното си съществуване по пътя към Бог?

По-нешастна от когато и да било, тя отиде в стаята си.

Старият Пер Барвол и един младеж от Фриланд смъкваха дървени трупи по реката под Свартиерн. Предишния ден и в мразовитата нощ трупите бяха замръзнали и хлъзгави. Пер беше все още доста силен, за да се справи с тях, макар и с малко помощ, но днес работата им вървеше бавно, защото и младежът, един от най-младите в групата, трябваше да си почива всеки път, когато Пер седнаше върху дървения материал.

Пер гледаше слабото февруарско слънце върху студено-сивото небе и си мислеше, че хубаво би било да се отиде до колибата при езерото и да се запали там огън в огнището, както и една лула. Но още беше твърде рано — трябваше отново да се захванат със смъкването на дебелите трупи, струпани като на клада, трябваше да отхвърлят малко работа и за утре. Младежът и Пер бутаха, опитвайки се да търкулнат едно дърво, напрягаха се, обикаляха около него, оглеждаха го колебливо, разритвайки с крак снега встрани, почесваха се по главите и после започваха отново усилията си. Но дървото не мръдваше. В мига, когато се бяха напругнали най-много, дочуха леко приплъзване на ски и пред тях се появи Младия Даг.

Имаше на бузата си гънка, която можеше да се изпъва в добродушна усмивка нагоре или да се опва в строг израз, но човек никога не можеше да предусети кога ще е едното или другото — той беше неразгадаем. Очите му бяха по-често тъмни от надвиснала тъга, но понякога можеха заискрят от радостна синева. И когато радостта понякога продължаваше толкова дълго, че гънката на бузата му започваше въпреки забележимото му нежелание да се вдига нагоре, тогава неговото обичайно строго лице придобиваше такъв изненадващо топъл, красив вид, който обезоръжаваше всеки, който го срещаше за пръв път.

В момента обаче нямаше дружелюбност нито в очите му, нито в гънката на бузата му. На лицето му бе изписано единствено строго безразличие.

Пер се надигна засрамено, но се отказа от намерението си под погледа на Даг; бе невъзможно да се помръдне дървото.

— Сковано е от лед и изобщо не може да се подхване — оправда се.

Даг се плъзна и се приближи съвсем близко, свали ските, прекрачи дървото и се наведе.

— Който не може нищо, нищо не постига — рече той, сложи ръцете си под дървото и го надигна с такава сила, че ледът изпука. След това отново сложи ските си и си тръгна, без да каже и дума повече.

Пер Барвол седеше изморен край огнището в колибата при Свартиерн, пуфтеше и дърпаше от лулата си, като се опитваше да изкара още дим от последния останал тютюн вътре. Бузите му се издуваха и вдлъбваха, а вътре се подмяташе залькът. Тъй като им беше известно, че Даг е наблизо, двамата работници се притесняваха да се впуснат във вечерното си празненство, преди да са завършили изцяло работата си, а и случката с него бе спуснала тъмната си сянка върху работния им ден. След вечеря младежът си беше легнал да спи, а Пер остана да седи смръщен с лулата си. Изведнъж подскочи и се вслуша, след това пъкна бързешком лулата в джоба си и се изхрачи в огнището.

Дочу се звук от закачане на ски до стената и Даг влезе вътре. Настани се до огнището и потрепери, явно бе измръзнал при пътуването си в студа. Пер се почуди дали да не му предложи нещо за вечеря, но тъй като Даг бе внесъл раницата си и я бе закачил в колибата, вероятно сам щеше да се обслужи.

Даг бе започнал да пуши през последните години и запалваше твърде рядко, но сега извади пръстената си лула заедно с тютюн от раницата си. След това пак седна до огнището, посягайки към жарта на огъня.

Пер се бе заковал свит и смирен на мястото си, следейки напрегнато онова, което правеше Даг, но не можа да се въздържи и вдъхна шумно от дима на лулата.

Даг му хвърли бегъл поглед, след това пъкна ръка в джоба си и извади фишек тютюн.

— Вземи го — рече той и му го метна.

Пер не успя да реагира навреме и му се наложи да търси тютюна под столчето си. Започна, мънкайки, да благодари и да говори, че не може да приеме, след което дълго остъргва и почиства лулата си, като накрая стана на крака, за да върне фишека тютюн.

— Можеш да го вземеш — рече Даг.

— Целият фишек? — попита Пер.

Даг не отвърна и Пер отново се настани на столчето, като обръщаше и разглеждаше от всички страни големия фишек тютюн.

Когато Пер и младежът станаха от леглата, Даг не бе мигнал цяла нощ. Последния път, когато бе идвал тук, бе почти същото. Бяха го донесли тук от планината, а баща му и Аделхайд се бяха грижили за него в продължение на много дни. След това Аделхайд бе толкова различна, както никога преди. Бе обляна в сълзи, мислейки, че той ще умре.

От инцидента в Планината на мъртвите Даг повече не бе идвал в колибата при Свартиерн. Защо се бе върнал? Дали не бе имал чувството, че е бил твърде рязък към един възрастен човек, и сега искаше да му се реваншира?

Пролетта и лятото отминаха и отново настъпи есента.

Младия Даг тръгна от изток към Скарфиел една слънчева утрин. Небето бе есенно светло и прозрачно и изглеждаше по-високо от друг път. Тук имаше повече трепетлики, диви круши и брези, отколкото иглолистни дървета, и сега, в сезона на листопада, тревата бе покрита с многоцветни листа. Под сенките те блестяха от сланата, а на слънчевите места бяха потъмнели от влагата.

Даг вървеше под редуващи се слънце и сенки, които все още бяха хвърляни от неоголелите съвсем дървета. Неговият поглед се задържа за миг върху листата на земята и после пак се издигаше към високото небе. Гърдите му поемаха студения, сух и свеж въздух, и дъхът му се превръщаше в пара пред него. Даг вървеше бавно и предпазливо с утринно събудени усещания.

Струваше му се, че от известно време във вечерната тъмнина нещо върви след него, около него, редом до самия него. Не само заради

това, че бе чул един път как сухо клонче изпращя по-силно, отколкото биха могли клончетата да пращят от само себе си на земята; бе имал и усещането, че някой го дебне в горския буренак, че чува стъпки на обувки, които докосват земята — така леко и недоловимо дори за неговия толкова опитен слух, че шумът им се сливаше със звуците на нощта.

Можеше ли да бъде някоя хитра планинска мечка, която да го следваше предпазливо? Или пък беше човек? Когато след това на светлината на деня потърси следи, не успя да открие нищо. Бе немислимо една мечка да бъде толкова хитра, че да върви с лапите си само по камъните, а в съвсем беглите следи, които смяташе, че е видял в мъха и в пожълтялата трева, не личаха мечи нокти. Единственото възможно нещо беше предположението, че след него върви някакъв горски скитник, хитър като самия него и обут с връхни калцуни от еленова кожа. Даг също използваше такива калцуни, когато искаше да дебне някои много страхливи животни. Първите подобни калцуни бе получил като малък от баща си; при други хора никога не бе забелязвал такива калцуни.

Дали тук някъде в гората не обикаляше чуждоземецът убиец, който се бе нахвърлил върху него с брадва в колибата Вестли? Дали този бандит не го дебнеше с еленови калцуни сред вечерния мрак? Дали той бе така неблагодарен, че да замисля отмъщение заради урока, който бе получил тогава?

Младия Даг се дразнеше от това коварно дебнене. Искаше да накладе огън за през нощта и да залегне и бди, но трябваше преди това да намери някое място, където гърбът му да бъде защитен, пък тогава нека дойде псето проклето. Щеше да го посрещне, както му се полага.

Тези мрачни мисли бяха обсебили Даг при обиколката му в тази слънчева сутрин, когато бе решил да се изкачи до Скарфиел. Дотам бе далеч, но му бяха известни места, където можеше да си полегне, като гърбът му бъде защитен, а огънят — пред него. Когато след това огънят изгори и само на последния отблясък на жарта се вижда спящата му фигура, тогава този, който го дебнеше, щеше да се появи.

Покритите с гори хълмове, по които Даг се изкачваше, водеха към един висок хребет, зад който се простираха широки блата, а сред тях — тесни ивици твърда почва, обрасла с брезови горички.

На високия връх Даг изведнъж се спря като закован на мястото си. Със светкавична бързина свали пушката от рамото си и я подпря на коляното си, като постави лявата си ръка на цевта, а дясната — плътно до спусъка. Върху една от ивиците почва сред блатото бе застанал лос, силно животно, което си почиваше сред пустотата. Над блатото се стелеше було от ароматна мъгла, а сред нея се полюшваха копринено бели къдрици на узрели блатни растения.

Ръцете на Даг стиснаха здраво пушката — бяха готови да реагират на стария навик, но нищо друго в него не трепваше. Очите му първоначално имаха студен блясък, както винаги преди някоя бърза реакция, но скоро погледът се смекчи, втренчен надалеч. Лосът изпъна дългите си, светли, задни крака, а предната част на тялото му застина в неподвижна, издаваща сила поза. Сега той надигна муцуната си във въздуха, сякаш се подготвяше да нададе мощен рев — силните му рога бяха извити назад, а над гъстия гребен на гривата му слънчевата светлина проблясваше върху мокрите му трептящи ноздри, които душеха въздуха. Топлият му дъх се носеше на пара и пълзеше около тялото му.

Даг прецени, че никога досега не бе виждал такова чудно създание, такъв силен лос, още повече, че преди изобщо не се бе заглеждал така. Винаги, когато видеше такъв екземпляр, изстрелът му отекуваше още в същия момент. Щеше да постъпва така и по-нататък, обаче тази вечер в душата му имаше нещо особено. Ако този елен можеше да остане да стои така, Даг с удоволствие щеше да отиде до него, да го хване за рогата, да го разтърси здраво и да го погали по гъстата грива.

Очевидно той се чувстваше съвсем сигурен заради огромната си сила, точно както се бе чувствал Даг преди няколко години. Но вече бе станал несигурен у дома, както и тук, в гората, където нещо го дебнеше. Трябваше ли да изпрати в гърдите на животното, което не подозираше нищо, един подъл куршум? Не, това можеше да стане друг път, когато щеше да имаше настроение, но не и сега.

Какво се случваше с него? Не бе ли се отчуждил от рода си? Не, той само се бе сблизил с гората. Никога досега не се бе чувствал като част от горите и всичко, което живееше тук в хармония, която един ден щеше да погълне самия него. Това, че коварството на живота го

дебнеше и тук, в гората, за него беше просто едно болезнено предупреждение.

Свали ръка от спусъка и леко чукна с нея по ръкохватката на пушката. Лосът изведнъж сведе главата и рогата си, сякаш искаше да се представи за колкото е възможно по-малък и незабележим, след това се хвърли встрани и препусна в див бяг през боровата гора отвъд блатото.

Високо на западния склон на Скарфиел се мержелееше като звезда малък огън, който ставаше все по-ярък и ярък, колкото по-гъст се спускаше мракът над горите.

Даг се бе отклонил към старата пътека, която се виеше откъм западната страна на планината, и бе наближил завоя, преди вечерният мрак да прогони светлината на есенния ден. От там бе хвърлил поглед надолу към горските долини на юг и запад, както и нагоре към високата планина на север, която се открояваше вече със суровата си зимна белота на фона на синьото небе. Постоя, съзерцаващ гледката, и си припомни как се бе инатил тогава при изкачването си на Планината на мъртвите, докато зимните виелици стенеха край него.

С гръб към скалния зъбер, Даг седеше и вечеряше край огъня, който буйно гореше и се извиваше от вятъра, даваше му топлина и се устремяваше високо в мрака, когато вятърът задухаше силно, и хвърляше сянка върху скалния зъбер. Наоколо го заобикаляше рехава гора от бор и смърч — наклонени, обрулени от вятъра, немощни дървета с разкривени стъбла и изсъхнали клони откъм страната на вятъра. Сред тях имаше брезии и диви круши.

Вятърът имаше неочаквано студен дъх и около скалата зад гърба на Даг имаше ледено течение. Той си бе подготвил хубава, дебела постелка от зеленина на смърч, като бе оставил и малко за покриване, но тази нощ една ли щеше да спи — беше му ясно още от сега.

Предъвкваше залька си и се вслушваше с напорени уши във всички шумове. Погледът му пронизващо и бързо проучваше мрака. Все пак, след като се нахрани и завърза раницата си, той се поуспокои. Умората след дългия преход днес и топлината на огъня го надвиха, като го накараха да потъне отново в обичайното си безразличие. Подпря лакти на колената си, сложи лице между дланите си и заключа

край огъня. В гласа на вятъра тук горе, в Скарфиел, звучеше безкрайна необятност. От горите долу долиташе далечен, приспивен шепот, а езерото под северния склон на планинския хребет удряше вълните си в каменните брегове. Даг свеждаше глава все по-надолу към огъня, като все по-рядко отваряше очи, за да се огледа наоколо.

И ето че изведнъж той вдигна едва забележимо глава над ръцете си. След това остана така неподвижен, като обаче се вглеждаше пронизващо в мрака зад огъня. Там долу, където се виждаше пътеката, там беше! Сред мрака се бе мярнало на светлината на огъня нещо, макар и съвсем за миг, човешко лице. Точно на човешки бой от земята. Но само кратко появяване, след това веднага изчезна.

Онова обаче, което накара погледа му да застине неподвижно, беше, че нещо във видението му напомни баща му. Дали той не бе на смъртно легло и дали това бяха предвестници на смъртта му — тези призраци, които го дебнеха и тормозеха през последните ноци? Беше чувал подобни неща. Горските жители знаеха много истории за привидения през последните дни на някой човек. Но дали Даг бе напълно буден, когато му се стори, че вижда човешки образ, или бе в полусън? Трудно можеше да бъде сигурен в това.

Обзет от тези мисли, той отново задряма, но изведнъж вероятно много ясно бе чул някакъв звук, защото вдигна рязко глава и... от мрака се появи баща му.

Мислите в съзнанието на Младия Даг се завихриха: значи баща му беше онзи, който го бе дебнал — затова бяха тези предпазливи шумове, които човек не можеше да разгадае. Значи неопределимите следи бяха от неговите еленови калцуни. Но защо го дебнеше баща му в мрака, защо не се бе показал досега пред него?

— Добро ходене, докато се изкачи човек до тук — рече Стария Даг, дишайки тежко. Бе се изпотил, докато изкачи високото.

Край огъня имаше голям камък, обрасъл с мъх, и той седна на него, като сложи пушката и раницата до себе си, погледна бегло към огъня, после към нощния мрак и после продължително се взря в небето, като че ли искаше да намери всички съзвездия. После отново погледна към огъня — не поглеждаше само към сина си. Стария Даг, който беше толкова уверен пред всички хора, се чувстваше несигурен пред собствения си син, откакто той бе пораснал. Наистина, той беше произнесъл през онази съдбоносна вечер онези думи, които свързаха

Младия Даг и Аделхайд, но това бе всъщност единственото нещо, с което се бе намесил в живота на сина си.

Между бащата и сина съществуваше едно дълбоко, непреодолимо притеснение. През годините, когато Младия Даг растеше, майка му беше постоянно заета с грижи около домакинството и снабдяването на цялото селище, а баща му беше така затрупан с работа и потънал в паричните си дела, че беше сляп за всичко наоколо си, включително и за синовете си.

Така Младия Даг бе оставен сам на себе си и никой на този свят не знаеше какво ставаше дълбоко вътре в него. Бе мълчалив по природа като прадедите си, а гората и самотата не бяха го направили по-разговорлив. Какво от твърдостта на баща си в сделките бе видял и какво мислеше за нея, Стария Даг не знаеше, както не знаеше и дали синът му си мисли нещо за това, че баща му много рядко му беше обръщал внимание.

Така се получи, че ако Стария Даг, при цялата му самоувереност, се чувстваше някъде несигурен, това беше тъкмо пред сина си. И ако през последните години бе смятал за своя задача да се доближи до близките си и да им помага колкото е възможно повече, за сина си се бе сетил най-накрая.

Откакто свещеникът му бе казал онези думи за майора, той също бе си дал сметка, че всички хора имат нужда от опора, и угризенията му бяха насочили мислите му към човека, който му беше най-близък и който също имаше потребност от помощта му.

Младия Даг нямаше ни най-малка представа какви душевни борби бе преживял баща му в мрака, съвсем близо до него, и колко пъти се бе отдръпвал, изплашен в последния миг, от желанието от него разговор на четири очи със собствения му син. Преди единадесет години баща му за последен път бе заобиколил възможността да се сближи със сина си. Беше през пролетта след смъртта на Терезе, когато той бе взел у тях капитан Клинге, за да не бъде принуден да остане сам със сина си. Стария Даг не можеше да си спомни за нито един разговор на четири очи със своя син през последните две десетилетия, освен няколко случайно разменени думи за времето или други подобни неща.

Младия Даг продължаваше да стои край огъня, подпрял брада на ръцете си. Бе погледнал веднъж — два пъти към баща си и след това към звездното небе, за да види дали баща му не наблюдава там нещо необичайно. Вечерникът беше поутихнал, но около скалата продължаваше да подухва студеното течение, а от горите и Скарфиел се дочуваха звуци и бучене, което ту се засилваше, ту утихваше.

Стария Даг сложи дърва в огъня и загледа как пламъците ги обгърнаха, а димът изчезна в мрака.

— Виждаш ли си тази година мечка? — попита най-последно той.

Видя се, че синът се напрегна да си спомни.

— Не, не съм. Само следи, на север от Свартиерн и от колибата Вестли, и тук наоколо, към планината. А рибарят Бьоре видял веднъж една долу до водата.

— Лосът не се плаши тази есен — рече Стария Даг.

Младия Даг му хвърли бърз поглед. Толкова ли близо до него е бил баща му, че е наблюдавал случката с лоса в блатото?

— Където и да отидеш, навсякъде можеш да попаднеш на следи от лос — продължи бащата.

След това Стария Даг изрече всевъзможни неща, но всеки път имаше нужда от време, за да му хрумне нещо. При това той не гледаше сина си — съзерцаваше единствено огъня или земята, или пък планините, но най-често гледаше към небето, където звездите ставаха все по-гъсти.

Бащата и синът донесоха още зеленина от смърч и приготвиха още едно място за спане. После си легнаха, като се облегнаха — Младия Даг на скалата, а Стария Даг на камъка, на който преди това бе седял. Сложили раници под главите си, с пушки, готови за действие, те гледаха втренчено огъня. Двамата изцяло си приличаха и в това.

Дълго време лежах мълчаливо, докато накрая Стария Даг заговори, с глас, в който ясно се усещаше неговата несигурност:

— Вероятно си чувал или пък видял, че бях твърде суров човек в сделките, в опазването на правата си и други подобни неща... по-рано, някога. В подобни ситуации човек излиза извън себе си. Повечето хора не могат да се наситят, докато не се намерят под земята, но не в това е смисълът на живота... Алчността на тези, които са имали превес над другите, тя прави живота на повечето хора така непоносим. Човек трябва да покаже, че има сърце... ако желае сам да намери мир, а това

носи полза и за останалите. Един ден ще поемеш голяма отговорност, когато ти ще управляваш имението... след мен, а човек трябва да се пази от лицемери и ласкатели, които искат да мързелуват за сметка на останалите хора; ако обаче някой се опитва и стреми с всичките си сили да постигне нещо, на него трябва да се помогне.

Това и много други неща каза Стария Даг.

Младия Даг отначало бе лежал неподвижно на мястото си, без да вдига поглед. Но когато се досети накъде клонят думите на баща му, бузата му леко се изопна, а гънката на нея стана ясно забележима. Но сякаш бе застинала наполовина в груба, неестествена усмивка. Под полузатворените му клепачи погледът, пронизващ и бляскав, наблюдаваше играта на пламъците. Позата му сякаш изразяваше, че отдавна вече си е съставил мнение за тези неща.

Студеното течение край скалата не спря през цялата нощ, за сън не можеше и да се мисли. На сутринта вятърът се обърна с леденостудени пристъпи на север, като започна да вие високо в скалните пукнатини и сред кривите дървета, увиснали над пропастите.

Стария Даг се надигна, треперещ от студ. Беше си легнал потен и вероятно се беше простудил през нощта. Прокашля се и рече с дрезгав глас, застанал почти с гръб към сина си, докато мятеше на гърба си раницата и пушката:

— Трябва да опиташ... да се справиш... с Аделхайд.

Младия Даг беше седнал и дълго време гледа втренчено след баща си, докато той пое бавно надолу по пътеката и изчезна.

От дълго време нищо ново не се бе появявало в старата къща, но тази година това се случи. Появи се часовник в залата. Изправен и високомерен, той стоеше до вратата, отвеждаща към кабинета, тиктакаше и доста силно и звучно отмерваше всеки час през деня и нощта.

Часовникът бе единственият предмет за спомен, останал на Аделхайд от баща ѝ и неговото семейство, и бе поставен в залата по нейно желание. Стаята ѝ не беше подходяща за него, защото мястото му не беше там, където се спи. Той бе поръчан от Англия от дядо ѝ, като вътре в него бяха написани годината, името на производителя и града — Лондон, но на циферблата, по който стрелките отмерваха времето чак до вечността, бе написано: „Memento mori“.

Той припомняше на Аделхайд мрачните моменти от времето на окаяната им бедност и я караше да бъде смирена сега и да понася скръбта си. Винаги, като минеше покрай него, го заглеждаше, почистваше и забърсваше праха, сякаш той бе много повече неин от всичкото богатство, което я заобикаляше.

След нощта, прекарана на Скарфиел, Стария Даг се върна късно следващата вечер. Беше в добро настроение, като човек, който най-сетне е направил нещо, от което се е страхувал дълго време. Преоблече се в стаята си и седна в залата до камината, за да изпие цяла кана горещ грог с билки. Имаше чувството, че нощният планински мраз още пълзеше по тялото му. Затова се настани съвсем близо до камината, като сложи преди това пял наръч дърва от бреза в нея. Никога досега топлината не му се бе струвала толкова приятна. Огънят отвън и горещото питие, което беше вътре в него, му създадоха усещане за благодат. Запали лула, но тютюнът не му се услади, сигурно гърлото му бе възпалено.

Часовникът до вратата на кабинета проскърца и се накани да удари. Стария Даг се извърна от креслото си към него, а той в същото

време отброи своите десет звънливи удара. Какво хубаво нещо беше един часовник! Откакто бе поставен там, можеше да се каже, че никой не се чувстваше самотен в залата. Тиктакаше и отброяваше, като отмяташе времето, а ударите му бяха ясни като звън на камбана. А що се отнася до мъдрата сентенция на циферблата, която Аделхайд му бе превела, всекиму би било от полза, ако е пред очите му винаги.

Той се обърна отново към огъня и сложи още дърва, премести стола си още по-близо, стъпи на каменния ръб и усети как топлината плъзва нагоре по краката му като сърбеж.

Следващата утрин Стария Даг така кашляше и кихаше по време на закуска, че момчетата се смееха с цяло гърло. Той също се смееше с тях, като в същото време бършеше пот от челото си.

След това той ги заведе на обичайната сутрешна разходка към пасбищата. Плътна слана бе покрила тревата и отпечатъците от дирите им се виждаха ясно. По-голямото момче вървеше след него, като по едно време се опита да стъпва в дирите му, но мъничките му крака не можеха да направят такъв разкряч.

— Добре го правиш — рече Стария Даг, — от рано си започнал да вървиш по дирите на дядо си. — После погали по главата по-малкото, което мълчаливо припкаше до него. — Боргландският господар — рече спокойно, сякаш на себе си, той.

Момчетата поискаха да научат къде е бил през последните дни и той им разказа за Скарфиел, където имало русалки и тролове, които сривали такива огромни и тежки камъни в езерото, че рибарят Бьоре подскачал в леглото си и, подскачайки, се намирал чак на другия бряг. Да, Стария Даг знаеше и разказваше много истории за горите, когато беше в подходящо настроение. Но днес той бързо се изтощи и остави момчетата сами да си играят.

Бяха на най-високото на пасбищата и Стария Даг вървеше, подпирайки се на оградата, отделяща пасбищата от гората, като накрая приседна на един камък с гръб към имението.

През нощта беше кашлял ужасно и сега се чувстваше доста отпаднал. Понякога по тялото му преминаваха студени тръпки и той се чувстваше все по-изморен. Сутрешното слънце падаше точно над

мястото, където беше седнал, но сега беше късна есен и вече не беше топло.

Лек ветрец полъхваше от горите, като си играеше едва забележимо с листата, останали на дърветата или пък лежащи в тревата. Стария Даг обърна глава и погледна към боровете наблизко. Извисяваха се, а клоните им сякаш си почиваха сред полъха на вятъра. Не си бе давал сметка за това друг път, но днес го усети, защото и сам усещаше вътре в себе си подобна особена необходимост от почивка. Облегна се здраво на оградата и притвори очи; и неговите по принцип вечно будни мисли, и те сякаш си почиваха на вятъра; да, сякаш бяха понесени от шепота на вятъра. В него бе останало само едно нещо — волната песен на горите, която звучеше в душата му още от първия ден, когато се бе осъзнал като човек. Стори му се, че ще се срине от камъка, за да се слее със земята... със земята... и да стане малък... да стане на земя... да се слее с това тихо, тихо горско шумолене. Остра кашлица раздра гърдите му и го върна отново в така наречената реалност. Изкашля се и се изплю, след което се подпря на оградата и стана.

Най-добре в такова положение беше човек да си отиде вкъщи, докато съвсем не му е притъмняло пред очите.

Повика децата и хванал по една ръчичка в ръка, Стария Даг се запуска от горския склон, през пасбището, към къщи. Момчетата гледаха нагоре към него, той стискаше ръцете им по-силно, отколкото когато ги водеше предишен път, но на тях им беше доста трудно да вървят с неговата крачка и затова нищо не говореха.

Стария Даг се бе отпуснал в едно кресло пред камината в залата. Стори му се, че не е достатъчно топло, и започна да слага дърва в камината, докато огънят се разгоря и се превърна едва ли не в истинска огнена стихия.

Аделхайд дойде от кабинета, искайки да се изкачи по стълбището.

— Наклал си голям огън — рече тя.

— Да, студено е.

Изгледа го продължително и бавно се заизкачва по стълбището.

Стария Даг се бе задържал в леглото си. Никой, даже и най-старите хора в имението, не помнеше Стария Даг да е лягал някога болен. Наистина, бе заявил, че е само уморен и иска да си почине поне веднъж в продължение на целия ден, но през деня над имението се спусна някаква странна тишина! На другия ден също не се появи на масата, а яденето, което му бяха занесли до леглото, беше върнато в кухнята недокоснато.

Аделхайд бе решила, че ще му е неприятно, ако отиде при него в спалнята му, но когато той се задържа в леглото и втори ден, тя отиде.

Стария Даг надигна глава от възглавницата и като забеляза, че е тя, седна, постави възглавницата зад себе си и се облегна на насрещната табла на леглото. Ръцете му бяха изпънати пред него: лявата — на ръба на леглото, а дясната — върху завивката, като че ли искаше да направи впечатление на съвсем здрав човек.

Аделхайд изписа на лицето си колкото е възможно по-обикновен израз, седна до леглото и насочи поглед малко встрани от него.

— Сега лежа тук и мързелувам — рече той и наистина, като направи тази малка приветлива вметка, гласът му прозвуча както обикновено.

В същия момент обаче той бе сполетян от пристъп на кашлица, дръпна завесата на леглото откъм страната, която бе по-далеч от Аделхайд и плю в една купичка. Избърса устни с носна кърпичка, но я хвана така несръчно, че Аделхайд видя кафяво-червените петна.

Стария Даг улови изплашения ѝ поглед и бегло се усмихна.

— Нещо само се е разранило... от постоянната кашлица.

Аделхайд се чудеше как да предложи да повикат лекар, но сега забрави всякаква предпазливост и рече, че трябва да бъде изпратен някой да повика лекаря.

Стария Даг я погледна изненадано.

— Мислиш ли, че е нужно? — рече той и избърса с носната кърпичка потта от влажното си чело, но гласът му прозвуча леко колебливо. Все пак успя най-после да си върне усмивката и отново се настани съвсем спокойно и удобно в леглото.

— Това е... Търчиш цели три четвърти век и когато ти се доще да помързелуваш някой ден, веднага бързат да те изправят на крака със

заплахата, че ще повикат лекаря — рече той със спокоен, приятелски глас.

Аделхайд се опита още веднъж да го уговори, но той категорично отказа.

— Бих искал само да има някой, който да наглежда печката, както и нещо силно за пиене, така ще се излекувам и сам. Кажи на Сивер Бакпе да ми доведе Евен Стайнрюд. Този младеж проби с огън дупка в скалата при Стиернебек, той ще може да поддържа хубав огън и тук.

Гласът му прозвуча твърдо, но леко отчуждено за слуха на Аделхайд.

Тя се надигна насила усмихната и каза, колкото можеше спокойно, че се радва, че той се чувства толкова добре.

Доста време мина, докато се появи Евен Стайнрюд; Аделхайд с мъка бе успяла да се овладее, докато стигне стаята си, след което сълзите рукоуха. Не си спомняше колко време бе лежала в леглото си и плакала непрекъснато; вероятно бяха минали часове, докато тя най-сетне успя да се успокои дотолкова, че да може да предаде заповедта на Стария Даг в кухнята. По-късно ѝ се струваше направо невероятно, че действително е била долу; бе плакала цял ден и цяла нощ, без момента, когато сложи момчетата да си легнат. Чак когато навън просветля, тя заспа в леглото си, напълно изтощена и както беше облечена.

Хората плачат за себе си и Аделхайд отново и отново бе повтаряла през сълзи: Нямам нищо повече в живота си...

Сивер Бакпе не знаеше какво се бе случило, когато получи заповедта на Стария Даг, а младежът от Стайнрюд беше направо стъписан. Едва ли бе виждал някога Стария Даг, а и кракът му никога не беше престъпвал прага на преддверието. А сега Сивер Бакпе му бе казал, че трябва да се приготви, да влезе първо в преддверието, да събуе обувките си там, след това да влезе в залата, да продължи наляво и да почука на вратата на спалнята.

Евен направи така, както му бе наредено, без да му мигне окото. Но два-три пъти дръпна ръката си, преди да се осмели да почука. Бе така възпитан, че не знаеше какво е страх, но тук нещата бяха

различни. Трябваше нещо да не е наред; после обаче той почука внимателно.

Стария Даг отново бе седнал в леглото, когато Евен се приближи до него и застина, свел поглед и в очакване.

— Младеж като теб може спокойно да гледа високо — рече старецът. — Разбрах как си се изявил при Стиернебек. Затова те посочих за помощник на Сивер Бакпе. Той вече не е твърде млад и някой ден ще трябва да бъде заместен. Дръж си ушите и очите отворени. При работяга като Сивер може да се научат много неща и ако си възприемчив, един ден ще станеш главен ратай вместо него.

Евен Стайнрюд затвори внимателно вратата на спалнята и тихо се измъкна навън, по чорапи, мина през тъмната зала и влезе в старата стая. Там той си легна, както му бе поръчал Стария Даг, зави се с мечата кожа и облегна гръб на стената. От там можеше да чуе, ако Даг почука на вратата, и после да мине през външната врата на старата стая, вместо да прекосява залата и да притеснява с шума на вратите останалите хора в къщата — така му бе казал Стария Даг. Разбира се, казвайки тези думи, той бе имал предвид най-вече Аделхайд, защото тя не биваше да знае, че той е толкова зле, че се нуждае от помощ.

Стария Даг се беше поразсънил след нощта, прекарана в мъчителна треска. Вратата проскърца и нещо застана до леглото, близо до краката му. Той се надигна в леглото, за да види какво е. Беше Малкия Даг, който бе застанал долу и го гледаше с втренчен поглед, сякаш очакваше нещо.

— Дядо, наистина ли ще умреш? — попита го той напрегнато.

Лицето на Стария Даг трепна, но той вдигна глава и погледна детето с твърд поглед.

— Къде чу това? — рече той.

— В кухнята. Но защо ще умреш, дядо?

— Всичко живо трябва един ден да умре...

— И аз ли ще умра?

— И ти.

— Но това ще стане след много време, нали?

— О... да, така си мислят всички.

Една слугиня надникна уплашено през вратата и изведе момчето навън.

Докторът дойде и си отиде, като каза на Аделхайд, че трябва да бъдат подготвени за всичко.

Свещеникът също дойде, но по това време Даг бе в унес и блънуване и той трябваше да си тръгне, без да е говорил с него, но заяви, че скоро щял да се върне отново.

Аделхайд бе помолила Евен веднага да я извести, когато Стария Даг отново дойде в съзнание, но младежът почука на вратата ѝ едва вечерта. Тя се разтрепери от смъртен ужас, че вероятно всичко вече е свършено, но радостта, че той е отново в съзнание, оживи лицето ѝ, докато слизаше надолу към спалнята му. Забеляза, че бяха подредили стаята за посещението ѝ; може би затова бе чакала толкова дълго. В печката огънят бумтеше толкова силно, че вратичката ѝ направо пращеше. Брезовите цепеници подредени старателно до стената, а подът бе изметен скоро. Завесата на леглото бе спусната ниско надолу отвсякъде, само от страната към прозореца бе грижливо надиплена. Там бе и креслото, а на нощното шкафче до главата на болния имаше свещ, кана с вода и чаша. Лекарствата бяха прибрани. Завивките бяха изпънати, а Стария Даг стоеше облегат на горната табла на леглото, с възглавници зад главата и гърба му.

Майката на Аделхайд беше починала от белодробно възпаление; затова на нея ѝ беше известно каква болка раздираше сега гърдите и главата на Даг, както и колко бе изтощен от кашлицата и треската. Но независимо от това той имаше толкова силна воля, че бе наредил всичко да бъде оправено и изчистено, преди да дойде тя; самият той не искаше да лежи и да си почива, от което имаше нужда, а стоеше ковкото е възможно по-непринудено, като че ли нямаше никаква сериозна опасност. Виждаше се, че Евен го беше обръснал, защото лицето му бе гладко и чисто. Косата му не беше сресана с гребен, а само пригладена назад с ръка. Ризата му бе разгърдена. Бузите му бяха зачервени от треската, а върху лицето му имаше опустошителни дири от болестта, но върху него бе изписано уверено спокойствие. Хълтналите очи бяха по-тъмни от обикновено, но ясни и уверени.

— Трябва да се опиташ да оздравееш, да станеш и да излезеш на чист въздух — рече Аделхайд с възможно най-безгрижен вид и седна.

Стария Даг облегна глава на най-горната възглавница и се загледа някъде далеч, с поглед, минаващ край нея.

— Май вече съм издишал всичкия чист въздух, който ми е бил определен в моя живот — отвърна той.

На Аделхайд не ѝ дойде на ум нищо да отговори и между тях настъпи дълга тишина. После леглото проскърца, Стария Даг вдигна глава и рече с възможно най-сигурен глас, в който като че ли имаше и нюанс на стаена насмешка сред цялата сериозност:

— Човек не бива да умира върху възглавниците. Той трябва да падне неочаквано насред делата си... — и след като си пое няколко пъти дъх, бързо и рязко, той продължи: — Но и това трябва да има своя смисъл. Така човек има време да помисли върху всичко добро, което Господ е благоволил да стори, и... за всичко добро, за което не е имал достатъчно време да извърши...

Аделхайд намери сили внимателно да добави:

— Но ти от отдавна вече не си толкова суров, както по-рано...

— Човек винаги намира с какво да се оправдае — рече той, отпусна глава назад и притвори очи.

Аделхайд разбра по стиснатите му устни и сбърчените му вежди, че отново има пристъп на кашлица. На челото му изби пот и червенината на лицето му стана по-морава. Дишането му стана накъсано и трудно, после дойде кашлицата. Аделхайд стисна силно очи, но сълзите избиха зад клепачите и се стекоха по лицето ѝ. От гърлото му се чуваха такива звуци, сякаш нещо разкъсваше гърдите му отдолу догоре, къс по къс. Според онова, което бе говорила майка ѝ, сега той вероятно изпитваше неимоверно страдание.

Всичко си има край и в леглото настана тишина. Главата на болния лежеше спокойно и си почиваше на възглавниците. Устата бе полуотворена, той се бореше за въздух, дишайки често и задъхано. На бузите му имаше тъмночервени петна, а потта блестеше на капки по челото му и се стичаше надолу по бузите му.

Аделхайд усети силно желание да вземе кърпичката от възглавницата и да избърше челото му. Но той бе повикал Евен Стайнрюд да му прислужва и вероятно не желаше никаква женска суетня край себе си.

Сякаш от дълбок сън я изтръгнаха спокойните думи на Стария Даг.

— Болестта трябва да действа здраво, ако иска да победи човек като мен — рече той.

— Все пак по-добре сложи отново главата си на възглавницата и си отдъхни — помоли го тя с глас, изпълнен с болка.

Бавно той сви рамене.

— Времето за почивка ще дойде... скоро. Може би това е последната вечер, в която можем да разговаряме с теб.

Спазъм на плач пропълзя в Аделхайд, но тя го обузда, като вледена от мраз. Смъртта ѝ се виждаше толкова близо, че и плачът ѝ се струваше нещо напълно безсмислено; да, усещаше смъртта съвсем близо до себе си, не както я бе чувствала тогава до смъртния одър на майка си, на баба си или на баща си. Имаше усещането, че самата тя е обгърната от смъртта, защото познаваше Стария Даг така дълбоко и изцяло, както никого от собствения си род, защото той беше за нея всичко онова, което не бе успяла да открие в близките си по кръв.

Гласът на Стария Даг я стресна.

— Още едно нещо ме безпокои: Даг. Не зная какво става с него. Ти ще трябва да разбереш това. Той има добро зърно в душата си, макар че то, по всичко личи, се намира твърде дълбоко. И още едно: разговаряй с леля си, когато нещо не се получава както трябва. Тя е умен човек.

Думите му бяха толкова спокойни и естествени, че Аделхайд се изненада как е могла да помисли, че идва смъртта на стареца. След тази първа неволна реакция, която думите му предизвикаха у нея, всичките ѝ мисли се концентрираха върху мъжа ѝ. Думите на Стария Даг дойдоха като слънчев лъч в мрака, който е обграждаше. Все пак тя не искаше да остане съвсем сама на този свят, когато той умре. Младия Даг поне беше жив, макар и да странеше от нея. Тя вече нямаше големи желания. След това в съзнанието и проблесна друга мисъл.

— Нареди ли да доведат Даг? — попита тя.

— Да — отговори Стария Даг, — но не ми се вярва, че ще успее да дойде преди... да съм заминал. Срецнахме се с не го преди няколко дни в гората. Трябва да му предадеш поздравите ми и да му кажеш, че... съм мислил много за него.

Казаното накара Аделхайд да се замисли. Никога не ги бе виждала или чувала да си говорят двамата. Дали случайно се бяха срещнали, или Стария Даг беше потърсил тази среща? И защо? Освен това дали бяха говорили двамата — и какво, дали се бяха разделили скарани, щом Стария Даг бе пратил за него толкова късно, дали безпокойството му за Младия Даг не идваше от това?

Бързо мислите на Аделхайд се насочиха от смъртния одър на Стария Даг към собствената ѝ вътрешна борба и притеснението за Младия Даг.

Но гласът на Стария Даг отново я върна в страшната реалност:

— Не искам да слагате над гроба ми желязна плоча. Имена и букви не помагат във вечността. Оставете да растат треви и цветя там, където ще лежа; направете един дървен кръст и го сложете отгоре. Когато този кръст изгние, никой вече няма да знае за мен. За кръста можете да вземете дърво от гората зад северната ограда на пасбищата, до сиво-белия камък; защото това беше последното място, на което седях и се чувствах слят с гората.

При последните думи гласът му прозвуча малко несигурно, но когато Аделхайд го погледна, в очите му нямаше и следа от влажност, а само застиналия блясък на треската, и той седеше на възглавниците в същата твърда поза. Бе чувала, че селски жени в последните мигове преди смъртта си намираха в себе си сили да разпределят между дъщерите си дрехи и скъпоценности — спокойно, като че това е някакво ежедневно занимание. Но ѝ се струваше съвсем неразбираемо, че Стария Даг, чието становище за смъртта добре знаеше, можеше да мисли в такъв момент за подобни неща.

В същото време, докато тя седеше така, далеч от това, което той виждаше, далеч и от разбирането на вътрешната му същност, Стария Даг добави нещо, подобно на отглас от някаква безкрайно далечна безбрежност:

— Кръстът има своя смисъл. Ние го възприемаме само като знак на смъртта, а той всъщност е знак на самия живот: преди, в, и след смъртта. Замисляла ли си се някога върху това?

Аделхайд бе принудена да отговори отрицателно на този въпрос; мислеше за дървения кръст на гроба му така, както живите мислят за това нещо, и както самият той се бе погрижил за една масивна плоча на гроба на полковник Фон Гал, с герб и красива украса. Тя не проумя

нищо от последните думи и си помисли, че умиращите често пъти говорят безсмислени неща. Наведе се над нощното шкафче, почисти свещта и пламъкът ѝ се издигна голям и светъл.

Стария Даг имаше нов пристъп на кашлица, по-лош от всички предишни. След това се отпусна назад върху възглавниците и остана да лежи върху тях, дишайки накъсано и често, като че ли дробовете му не можеха да поемат повече въздух.

Аделхайд стоеше мълчаливо. Страдаше заедно с него при всеки пристъп на кашлицата. Взря се над него — не можеше да устои. Взе кърпичката от възглавницата и избърса челото му няколко пъти, след това и лицето му, кръвта и пяната по устата му, дръпна завивките нагоре... И наскоро цялото си отчаяние откри в това някаква утеха. Дали той беше в безсъзнание, или пък бе забелязал това — беше все едно. Най-сетне се бе докоснала един-единствен път до лицето му, бе се осмелила да му помогне, да покаже една външна проява на любовта си.

Приглади косата му с ръка. Отвън тази есенна вечер вятърът донесе шума на гората, който прегърна нежно селището — и света.

Тя бе до леглото, когато Стария Даг отвори очи и я погледна право в нейните. Тя си спомни онова, което ѝ беше казал вечерта след погребението на баща ѝ — че хората са слаби същества и имат нужда от опора...

Очите на Стария Даг бяха изгубили силния си блясък. Сива пелена се спусна пред тях, докато те обгръщаха милото, красиво лице до леглото му, след това пелената започна да става все по-плътна и плътна, и те вече можеха да различат само един доста неясен човешки силует.

Той хрипаше сподавено и дишаше напрегнато, колко го му позволяваха болните дробове, а после намери думи — толкова тихи, че Аделхайд можеше да чуе заедно с тях и ромона на ручея и нежния успокояващ шум на гората:

— Поиска ти се да ме утешиш, Аделхайд... с доброто, което съм сторил през последните години, или... със злото, което съм отбягнал да сторя. Но в един дълъг живот има много добро, което човек е пропуснал да направи, както и много зло, което е направил. Това не мога да не призная нито аз, нито който и да е друг относно себе си. Човек трябва да се стреми и да действа с най-добра воля и съзнание,

но... той прави онова, което го подтикват условията на неговия живот, тласкан заради човешката надпревара: заради себичност или мисъл за опрощение на греховете му. По-далеч човек не може да отиде. Поставяме на първо място разума и предпазливостта; но те не стигат по-далеч от... ежедневието. Някъде вътре в нас има нещо по-силно, но земните сметки го прогонват дълбоко в душата ни. Това е убеждението или пък силата на усета; наречи го както щеш. То стига много по-далеч от разума и мисълта... стига до вечността. То трябваше да бъде водещо у нас. То ражда топлота и смелост, ражда всичко онова, което ни кара да действаме отвъд късогледия разум и хладното недоверие. Вътрешно ние сме обърнати наопаки: голямото е навътре, а маловажното е навън.

Стария Даг отново получи пристъп на кашлица, но този път в гърдите му сякаш се бореха животът и смъртта. Аделхайд скри лице в ръцете си, а след това притисна длани към очите и ушите си, за да не чува и не вижда нищо.

Щом пристъпът отмина, тя избърса с кърпа строгото му лице, с очи затворени в смъртна умора и със стисната устни, и остана наведена над него. Дъхът му беше толкова насечен и лек, сякаш при следващото вдишване щеше да секне.

Тогавя разумът и предпазливостта напуснаха иначе толкова сдържаната Аделхайд Баре. Сега тя бе победена от непреодолими, могъщи сили. Ръцете ѝ опипаха челото на Стария Даг, тя се наведе над него и устата ѝ го докосна.

След това седна задъхана и гледаше лицето му с плах поглед. Дали беше в съзнание, когато тя се беше забравила? Дали беше в съзнание сега? Щеше ли отново да дойде в съзнание?

Вечерта се превърна нощ, часовете отминаваха, а погледът на Аделхайд бдеше над леглото. Тя ставаше от време на време, за да му оправи възглавниците и после сядаше отново; а ромонът на ручея в градината и далечния шепот на гората се сливаха със зачестеното дишане в мрака на леглото.

Аделхайд беше заспала. Сепна се, защото нещо се раздвижи и когато тя отвори очи, Стария Даг лежеше съвсем близо до нея, в края на леглото. Беше приведен напред, главата му бе паднала тежко, а

очите му гледаха пред себе си. Устните му трептяха и той успя да каже на пресекулки, борейки се за глътка въздух:

— ... Онова, към което се стремим и което търсим ние, хората... това е... радост в живота... и мир... във вечността... А дотам води само един-единствен път: пътят навътре... в сърцето. Това виждам сега, когато гледам назад към целия си живот... и Той го казва... Той, който има правото за това... Той, който е при нас, когато всичко в нас изгасне. Пътят към смисъла на живота води, въпреки разума и мисълта, към... неговата проста заповед... Няма друг път, освен... Христос!...

Стария Даг се надигна нагоре и после пак се стовари надолу, от светлината — в мрака на леглото.

Аделхайд слушаше, вдигнала глава и притиснала ръце върху коленете си, защото ѝ се струваше, че най-последната дума не бе секнала заедно с гласа му — тя плуваше още във въздуха, носеше се още там, където гласът на Стария Даг я беше произнесъл.

Безброй пъти бе чувала да се произнася това име, уморено и беззвучно, в църквата и в къщата на баба си, една ежедневна дума без празничен звън.

Сега си спомни, че по време на всичките им вечерни разговори със Стария Даг за словото Божие, това име никога не бе произнесено, и на нея ѝ се бе струвало направо невъзможно някога той да може да го изговори на висок тон. А сега, сега то остана, след като мъжественният, силен глас вече беше заглъхнал извисяващ и свещен над нея... някъде...

Аделхайд не забеляза колко време бе седяла така. Ромонът на ручея и шумът на вятъра в горите бяха станали невероятно доловими. Инак всичко бе замлъкнало.

Надигна се, приближи се до леглото, за да покрие болния със завивката, но ръцете ѝ посегнаха и застинаха вцепени във въздуха.

Стария Даг Бьорндал бе изрекъл последната си дума...

ВТОРА ЧАСТ

Минаха дни и нощи, преди да намерят Младия Даг в гората и когато той дойде в имението, баща му вече бе мъртъв.

Даг остана дълго време сам в спалнята, където бе положен Стария Даг. След това той поговори с госпожица Крюсе и научи, че госпожица Рамер е идвала по-рано днес и че е изпратено известие на търговеца Холдер, роднините на Аделхайд и други, както и че всички приготовления за погребението са в ход. Госпожица Крюсе видя за миг сълза в застиналите му очи, когато той се обърна и се запъти към стаята си. Той остана там в продължение на няколко дни преди погребението и не идваше да се храни. Никой не видя повече сълзи в очите му, но в погледа му имаше момчешка безпомощност, като че ли той не проумяваше нищо от това, което се беше случило; всеки ден оставаше задълго при баща си, а според някои дори бе седял там през цялата последна нощ — без да запали светлина.

Посрещна пристигналите гости, като че ли не беше духом тук, поздрави ги с ръкостискане и някоя дума, но очите му гледаха така, сякаш не виждаха. Госпожица Рамер трябваше да се погрижи за гостоприемството — и Аделхайд не беше на себе си. Тя непрекъснато плачеше тихо, а лицето ѝ беше застинало като маска, когато беше сред други хора. Едва намери сили да предаде на Даг, преминавайки през всекидневната в новата къща, последния поздрав на неговия баща.

Когато всичко приключи и гостите си тръгнаха, Даг отиде в гората, но противно на навика си, се върна още същия ден. Пренесе се изцяло в кухнята, където оставаше през по-голямата част на деня. Можеше да бъде видян навън само при разсъмване или при свечеряване; и ако неочаквано го видеха, оставаха с впечатлението, че не е с ума си. Видът и поведението му бяха като на стар човек и твърде много напомняха Стария Даг.

Аделхайд също не се чувстваше по-добре, виждаха я много рядко, и то винаги със следи от плач, като в безизходица.

Сивер Бакпе и госпожица Крюсе се справяха с всичко необходимо и външно всичко си беше в реда на нещата, но Даг и

Аделхайд изглеждаха безкрайно отчаяни, което се отразяваше върху цялото имение и всички хора в селището и гората, като се простираше и върху много хора в полето, на които Стария Даг бе помагал. Като че ли очакваха да се случи нещо сега, когато вече го нямаше — някакво нещастие за всички...

Това усещане се вплиташе в грижата за нещата от всекидневния живот на хората, за които си говореха ежедневно: за лошите цени на пшеницата, за ниските продажби на дървения материал, а от града пристигаха плашещи вести за загубите и фалита и на най-едри търговци, един след друг.

Отпразнуваха Коледа и тази година. Госпожица Крюсе се постара.

На коледната трапеза в залата, както всяка година, дойдоха всички от имението, до най-последния носач, нахлуха с тропот, преминавайки през полумрака край стените, и оглеждаха дългата маса, на която всеки път, когато някой влезеше през вратата, свещите трепваха. Искрящите им пламъчета се отразяваха, играейки си, в прозорците и хвърляха леки, местещи се сенки върху богато подредената трапеза.

През множеството на дошлите премина въздишка на облекчение, когато влезе Аделхайд, бледа и скована, както винаги напоследък. Кимаше наляво и надясно, безизразна, като в сън, и гледаше далеч над трапезата, сякаш не бе духом тук. Всичко беше както всяка Коледа — и старата Библия лежеше разтворена пред трисвещника на масата, на мястото, където Стария Даг седяше.

Аделхайд се стъписа. Високите кресла на Стария Даг и Терезе, които преди бяха във всекидневната, бяха сложени тук. Досега креслото на Терезе никога не бе стояло на коледната трапеза. Защо сега беше тук?

Зад нея вратата се отвори и леля Елеоноре влезе в залата. Тогава Аделхайд проумя преместването на креслата. Леля ѝ беше идвала тук малко преди празненството и дълго бе обсъждала нещо с госпожица Крюсе. По тялото ѝ преминаха студени тръпки. Дали Даг щеше да дойде и дали щеше да седне в креслото на баща си? И дали ще успее да се овладее, за да прочете текста от Библията?

Без да взема превес, някакво безпокойство се бе възцарило над цялата зала. Аделхайд чувстваше върху себе си острия поглед на леля Елеоноре, но задържа своя поглед прикован неотменно в масата.

Всички очи бяха вперени в Аделхайд. Тя ги усещаше, но не можеше да помръдне. Дали беше само въображение, или беше действителност? Безпокойството в залата изглежда, че отстъпи място на някакво безмълвно, тегнещо напрежение. Тя, а и навярно всички други, чу как вратата на къщата се отвори, после се затвори и някакви стъпки започнаха да се приближават, после се разнесе звук от натискане на бравата на вътрешната врата, която водеше към залата, и всички въздъхнаха облекчено, когато Даг влезе и затвори вратата след себе си.

Аделхайд му хвърли бърз поглед, докато минаваше край нея. В очите му се бе стаила възбуда, като след отчаяна борба, но гънката на бузата му показваше твърда решимост. Без да се колебае, той отиде до креслото на Стария Даг.

Тогава от всички ъгли наизлязоха хората, дойдоха с облекчение към трапезата, по-предпазливи, по-плахи от друг път, но все пак всички насядаха. Аделхайд се настани в креслото на Терезе, но ѝ се стори, че не е тя, а някаква друга, чужда жена. Много пъти бе седяла в това кресло във всекидневната, но тук, на коледната трапеза, то сякаш беше нечие друго. Хвърли поглед към портрета на респектиращата майка на Даг, но той беше просто очертание в мрака. Насочи очи продължително към Даг и видя, че ръцете му трепереха под масата.

Той се опита да прочете коледните текстове — започна, после отново и отново, с по-силен глас, обърка се... спря... започна пак отначало, запъна се, но все пак малко по малко стигна до края.

Сред аудиторията премина въздишка на облекчение, когато всичко приключи благополучно. Аделхайд стоя дълго време с наведена глава, а очите ѝ бяха затворени. Един от най-мъчителните мигове в живота ѝ бе отминал, помисли си тя.

Страхът винаги дебне хората и сред мрака на зимата той започна да расте и да се надига в къщата, навсякъде в сигурните владения на Стария Даг. Станеше ли нещо, човек не знаеше към кого да се обърне

за помощ, защото за Даг, в сегашното му състояние, не мислеше за никой, а затвореността на Аделхайд беше непреодолима пречка.

Късно през зимата Даг започна да идва на трапезата във всекидневната. Децата си искат своето — и момчетата му бяха нахълтали веднъж в стаята му и оттогава вървяха като кучета подире му. Младостта окриля, а Даг не беше, разбира се, съвсем безчувствен. Така той отстъпи на желанията им и веднъж седна в креслото на Стария Даг, за да закуси с тях. Оттогава той се видя принуден да прави това всеки ден. Момчетата идваха всяка сутрин да го вземат от стаята му и не искаха да закусят, преди да е дошъл той.

Нищо на света не можеше да накара момчетата да се отлепят от баща си след този утринен час. Даг явно разбираше докъде може да отведе това, защото една сутрин вратата на стаята му беше затворена и когато те започнаха да хлопат по нея, той им извика грубо, че желае да го оставят на спокойствие и да отидат да закусят заедно с майка си. Но тъй като те продължиха да хлопат, той застана близо до вратата и им изкрещя с глас, който караше да потръпнат дори и най-коравите обитатели на гората; кресна им, че трябва веднага да се подчинят, в противен случай наистина ще си изпросят боя. Пред вратата изведнъж настъпи тишина, Даг се облече за гората, взе пушката и ските си, за да се отдалечи за няколко дни от момчетата и вътрешния инстинкт в душата си и да събере мислите си.

Но като отвори вратата, видя момчетата притиснати едно до друго, треперещи от студ, седнали на прага му като кучета.

— Не разбирате от дума... — рече той безпомощно.

Видя се принуден да прибере обратно в стаята ските и пушката си и да заведе момчетата във всекидневната, за да ги прибере на топло.

Така те отново накара баща им да свикне да идва вкъщи и в крайна сметка успяха да го принудят да седи с тях вечер преди лягане във всекидневната край камината. Един път нещата стигнаха до там, че им разказа за призраците в гората и с това вече изгуби всякакъв шанс да се откъсне от тях. Опита се още няколко пъти да ги отблъсне от себе си, веднъж като им се скара, друг път като ги потупа по дупетата, но само успя да ги изпрати горе по стълбището. И двата пъти ги чу как дълго плакаха в стаята си, а той не можеше да понесе техния плач.

Двубоят приключи с това, че момчетата постигнаха своето, но ясно си даваха сметка, когато границите на търпението му се

изчерпваха, и поемаха послушно нагоре по стълбището, щом играта им с него приключеше.

Най-силни се оказаха децата, които постигнаха това, което не можеше да извърши никой друг — накараха Даг да си бъде отново вкъщи, като в крайна сметка той започна да идва на трапезата и да присяда често до камината.

Така той видя как понякога идваха при Аделхайд и разговаряха с нея в кабинета хора от селата, които носеха пари за погасяване на заеми и заплащане на лихви. Когато видя това за пръв път, пред погледа му като че ли проблесна светкавица; втория път той остана да седи спокойно до камината, като гледаше в огъня и приглаждаше с ръка косата си, сякаш размишляваше за нещо.

Стария Даг бе показал на Аделхайд сметките им и я бе инструктирал как да ги води, когато той си отиде. „Даг не е на себе си след инцидента в Планината на мъртвите“ — беше казал тогава той.

Един светъл зимен ден Аделхайд седеше над книгата в кабинета, върху масата пред нея грееше слънцето, а зад нея гореше огънят в камината, когато неочаквано се отвори вратата и влезе Даг. Тя очакваше, че той ще се стресне и ще си иде, както обикновено правеше, но той затвори вратата и се приближи към масата. Не гледаше към нея, а към книгата.

— Може да се каже, че сам бих се справил с работата тук — рече той, а тонът му беше необичайно студен.

Напоследък Аделхайд бе живнала заради чувството, че с нещо е полезна тук, и никога не бе подозирала, че Даг разбира от сделки. Тя постави перото обратно, стана спокойно и излезе, без да каже ни дума. Отново бе забелязала върху лицето му ожесточението, което понякога бе виждали преди, когато разговаряше със Стария Даг.

Следователно между тях двамата всичко беше приключило.

След като Аделхайд затвори вратата зад себе си, наперената поза на Даг се изпари, той започна нерешително да почуква с пръсти по масата, после се отпусна в креслото и дълго време остана замислен. Но после се изправи решително, сякаш искаше да смачка в себе си всякакво колебание. Порови малко из книгата, изглежда, че цифрите привлякоха вниманието му, защото погледът му стана по-жив, веждите му се свъсиха и засенчиха очите му, но в сянката заискря жив блясък. Сега той заприлича на онзи мъж, който беше седял над книгата по времето на капитан Клинге — Стария Даг в неговото най-сурово и безмилостно време.

Но суровият израз на Даг скоро изчезна. Вероятно написаното от баща му, Аделхайд и стария Клинге пробуди спомени в него. В първите години на Клинге в имението понякога той бе стоял тук при него, докато баща му беше в града или на друго място, беше слушал историите на капитана и бе гледал какво записва в книгата. После вероятно капитан Клинге бе имал своите мисли за смъртта и отреденото време на хората, както и за приемствеността, защото бе започнал да показва на Даг тефтерите един по един и да му обяснява

къде трябва да се нанасят лихвите и къде да се вписват плащанията, както и всичко друго подробно, търпеливо, по много пъти. Даг особено не разбираше тези неща, но числата си бяха числа и щом означаваша пари, бяха нещо важно. А сега и парите, и книгата бяха негови.

Вдигна глава от книгата, после отново насочи пронизителен, но по-мек поглед към тях, събра ги на едно място, небрежно се изправи и ги захвърли с безразличие в шкафа, след което затвори. Седна на стола и се обърна с лице към огъня; подпрял глава на десния си лакът, той гледаше към жаравата.

Изражението на лицето му се промени и стана твърдо въпреки очевидната му нерешителност; беше на тридесет и осем години.

Една седмица след това в имението дойде един мъж с наивен наглед поглед и ведър вид, искаше да внесе пари и Даг отиде с него в кабинета. Ставаше дума за плащане на лихви и Даг взе парите, като ги вписа в книгата. Длъжникът заяви, че Стария Даг му бил опростил вноската срещу дълга. Едва когато човекът си отиде, Даг се сети да слезе в мазето и да види заложния документ. Намери го — в него нямаше нищо за опрощение, като всички други условия бяха най-точно описани. Даг почеса бузата си замислено, чувствайки обида, след това прибра документа на мястото му.

През пролетта и лятото Даг забеляза и други симптоми за това, че хората мислеха, че не е наред с ума си. Тогава той започна отново да забягва в гората, където хората го познаваха и имаха уважение към него. Дълго време след това той влизаше в кабинета само когато трябваше нещо да бъде вписано в книгата.

След това някак започна да се страхува от тази стая, както и от всичко, отнасящо се до стопанските дела. Друг път пък се забутваше в кабинета сред различни документи и сметки; освен това говореше със Сивер Бакпе и други хора от имението ту грубо, ту нерешително.

Жътвата беше лоша и заради това в градовете и селата се възцари недоимък, несигурност и страх.

В селището се чуваха писъци на кукумявки и други злокобни птици и дори шумовете в гората звучаха по-различно от обикновено —

като въздишки и вопли във вечерния мрак. Хората се мотаеха насам-натам, внимателно се ослушваха и чуваха най-различни неща.

Най-после се разбра, че двама души едновременно го бяха видели — в такъв случай това, което казваха, трябваше да е истина. Една вечер, когато над горите бяха надвиснали мрачни и тежки облаци, той изникнал откъм пасбищата, минал през двора и по оградената с дървета алея и влязъл в залата — през затворената врата. Никой не произнасяше името му, но всеки знаеше, кой не можеше да намери покой в гроба си, защото след смъртта му всичко бе поело без ред и посока.

Отвъд, в полето, хората неочаквано чуваха тропот на конски копита, късно вечер и около полунощ, а някой дори го беше зърнал. Черният кон с неговия бърз, широк разкряк и самият той във файтона, могъщ и уверен, както през всички, всички години...

Пер Лангмо стоеше в сумрака пред обора си и гледаше завоите на пътя. Лека мъгла, донесена от вечерния вятър, се стелеше над пътя и храстите зад изкопа. Пер бе длъжен да отиде още преди една седмица да уреди сметките си. Желаше да измоли да му бъде опростена половината лихва заради бедната жътва и ниските цени за изкупуване, но мина един ден след срока, после още един, накрая цяла седмица и той похарчи за други неща парите, които бе събирал цяла година. Тъй като младежът там горе не беше с всичкия си, както говореха всички, тогава можеше да оставиш нещата по този начин — до следващия срок.

Единствено това, което бе чул за обиколките на стария, някак го плашеше. Доста опасно нещо беше човек да закъснява, ако той действително обикаля наоколо.

Пер се обърна с лице към двора. Край вече на безгрижния сън, ако казваха истината.

Изведнъж той се сепна. Дали не дочу от север далечен тропот на копита и не беше ли именно познатото му от години препускане на коня? Той се поколеба, незнаещ какво да стори. Как щеше да бъде по-добре: да се скрие или да остане, за да моли за милост, признавайки откровено грешката си? Как точно пък на него можеше да се случи толкова страшно нещо?

Вече не можеше да се съмнява в тропота на конските копита — грохотът му разтърсваше земята. Пер отстъпи две крачки назад — през храстите видя и коня, който препускаше така бясно, че мъглата се вихреше.

Не, ах, не, какво да стори сега, когато беше виновен, пред този кошмар, изникнал от небитието. Сърцето му се сви и престана да бие и той така затрепери, че зъбите му затракаха.

Беше загубил ума и дума, когато конят забави ход, влезе в двора и се насочи право към него. Отдръпна се встрани, повече мъртъв, отколкото жив, когато конят и файтонът изведнъж се заковаха пред него. Нужно беше да мине малко време, преди Пер осъзнае, че вижда пред себе си жив кон и жив човек. А дълго време, след като привидението излезе от двора и се насочи на север, той все още продължаваше да стои като вкаменен на място.

Беше младият — така приличаше на баща си от най-лошите му времена, че просто страх да те побие; и единственото, което бе казал, беше:

— Ти не си изпълни задължението. Давам ти срок от една седмица да уредиш всичко.

И след тези думи веднага си бе заминал.

Една седмица, да. Това означаваше, че от утре сутринта трябваше да тръгне и да обиколи навсякъде, където имаше роднини, за да ги моли и да проси. Защото сега нямаше как да отиде и с един скилинг^[1] по-малко, трябваше да уреди всичко в определения ден, в противен случай му предстоеше да бъде прогонен от имота, както беше в предишните времена. Достатъчно бе слушал и за това, да.

Но как могат така невероятно много да се заблуждават хората. Беше чувал насам-натам, че младежът не е с всичкия си, откакто се бе случил инцидентът с него в лошата планина на север, но сега го бе видял напълно същия като стареца — и като външен вид, и като слова.

---

[1] Скилинг — голяма медна монета от XIX век. — Б.пр. ↑

Аделхайд застана тихо в стаята си до вратата, която беше оставила леко открената, за да има възможност да подслушва. Не биваше да го прави, но сега трябваше.

Момчетата бяха при леля Елеоноре и щяха да останал там за през нощта. Леля ѝ беше казала, че тъй като Малкия Даг трябваше да бъде цял живот господар на Боргланд, трябваше да познава имението и да свикне там още от детството си. Да, така бе заявила тя, но Аделхайд не беше сигурна дали понякога не се грижеше за децата, за да помогне на самата нея. В строгия ѝ поглед имаше толкова доброта, а и тя проявяваше голямо търпение към суматохата, която създаваха децата.

Аделхайд се заслушваше. Двамата с Даг се бяха хранили сами на вечеря във вътрешната стая, но не си казаха нито дума. Всяка несигурност, всичко плахо в Даг се беше изпарило. В позата му, в погледа му се четеше непоколебима сила — да, такава, каквато бе проявявал Стария Даг в най-безмилостните си времена. Една вечер Даг стоя дълго време в кабинета, на следващия ден замина с фойтона на юг и се върна чак късно вечерта. Оттогава не ѝ беше казал нито дума и гласът му звучеше сурово и категорично, когато говореше с хора в залата, дори и със Сивер. Даже и към момчетата беше станал различен, затова те се държаха плахо и страняха от него.

Забеляза още нещо предишната вечер — не го чу да минава през преддверието и да затвори вратата, за да отиде в стаята си. Но тя не обърна голямо внимание на това, не се замисли, просто си легна в леглото и заспа.

Но сега искаше да го подслуша. Беше останал на масата — подпрял с ръка брадичката си, сякаш възнамеряваше още дълго да стои там. Вратата между залата и преддверието беше, както обикновено, отворена, така че тя можеше да чуе кога той ще стане.

Доста време стоя тя до процепа на вратата и се заслушваше, докато най-последно дочу проскърцването на стола му. След това чу как стъпките му се насочиха право към спалнята на Стария Даг. Бравата скръцна, вратата се отвори, после се затвори и... чу се заключване

отвътре. Какво щеше да прави вътре? И защо се заключваше? Аделхайд отвори вратата на стаята си по-широко, излезе най-после на стълбището и започна да се ослушва какво става долу.

Към долното мазе с ценните книжа се влизаше от спалнята на Стария Даг. Дали Даг искаше да отиде там? Беше ли станал такъв, какъвто беше баща му в най-безмилостните си години, според собствените му признания? Алчен за пари. Не, тя не долови никакъв звук от отваряне на капака към мазето, нито пък стъпки надолу по стълбището.

Нима си лягаше? В леглото на Стария Даг?

Аделхайд изтича към стаята си и затвори тихо вратата. В печката гореше огън, тя запали свещ и я сложи на скрина. Мислеше си, че тази вечер стаята ѝ беше особено празна и пуста, а рамката на вратата към стаята на Даг — мрачен изход в нощта и небитието.

Колкото повече разсъждаваше, толкова по-непонятно ѝ беше защо Даг се бе пренесъл в стаята на баща си. Доста време бе минало от смъртта на Стария Даг, а в стаята беше спал преди това и неговият баща, дядото на Даг. Сега значи той щеше да спи там. Майката на Даг, Терезе Холдер, също беше спала там заедно със Стария Даг.

При тази мисъл ѝ се стори, че цялото великолепие на любимата ѝ стая се изпари...

Който си мислеше долу в полето, че младият е глупак, при когото няма смисъл точно да се спазват сроковете и лихвите, той си получаваше заслужен урок, когато Даг изникнеше при него. И всички започнаха да се запътват на север, за да си оправят сметките както беше по-рано, а в последната вечер от поставения му срок дойде и Пер Лангмо.

Аделхайд винаги тревожно се заслушваше, когато пристигнеше някой, но досега бе успяла да чуе само поздравите, които се разменяха в преддверието, след което пристигналият бе поканван в кабинета и вратата се хлопваше зад тях.

Пер не бе успял да събере цялата дължима вноска и още в преддверието започна да моли за отсрочване.

— Ох, ти си негодник! — чу Аделхайд гласа на Даг да изрича това толкова грубо и отблъскващо, че направо се дръпна от вратата.

После влязоха в кабинета и тя не чу нищо повече, докато Пер не излезе, тръгвайки си през преддверието.

Обеща да донесе остатъка от дълга следващата седмица, но Даг бързо го прекъсна.

— Може да изчакаш половин година, до следващия срок! — Гласът му вече не звучеше толкова грубо като преди, но беше твърд и уверен.

Една светла февруарска привечер Аделхайд бе застанала до остъклената врата на спалнята си и гледаше към селището.

На перилата на терасата няколко врабченца кълвяха зърното на един сноп, който тя бе наредила да сложат предишния ден, а други засищаха глада си от парчето сланина, вързано там за тях. Все пак и тя имаше нужда от някаква компания. Днес бе осъществила малка разходка, но вятърът беше ужасно мразовит. Не беше онова обичайно, просторно свистене, а непрестанни пориви, режещи като нож, и страховити тласъци. Сигурно горе в планините се бе развилняла ужасна буря, а това бяха само някои нейни пориви, промъкнали се през горите, но прерязваха човек чак до мозъка му.

Погледът на Аделхайд се спираше върху птичките и след това се насочваше по-надалеч, към селището. Синкав сняг плуваше във въздуха край къщите, а зад Хамарбьо снежните вихрушки се издигаха като ледени стълбове между къщите, като всеки път, преди да се спуснат, застиваха неподвижно. Големи снежни повеи се надигаха от северната страна на всички постройки, а по почистените, но заледени пътища навятият сняг беше струпан на купчини.

Неочаквано Аделхайд живна. От посоката на Хамарбьо идваше кон с шейна. Леля Елеоноре бе идвала предишния ден, следователно не можеше да бъде тя. Шейната прекоси селището и пое по пътя нагоре към имението. Конят затъваше с копита дълбоко в навятия сняг, но там, където пътят бе равен, шейната се движеше леко. Сега Аделхайд видя един кочияш отзад на шейната. Следователно беше шейна от Корсвол — вероятно беше посещение от града, но кой можеше да има такава важна работа, че да тръгне на път в този студ?

Аделхайд беше много изненадана, когато видя от прозореца на всекидневната как старият Холдер се появи пред къщата с шейната. Синът му, който беше три години по-възрастен от Даг, беше идвал в Бьорндал за погребението на Стария Даг. Този старец беше връстник на Стария Даг и тогава не се бе чувствал достатъчно добре, за да дойде. А сега идваше насред тази мразовита зима.

Изведнъж Аделхайд си спомни как един път Стария Даг ѝ беше казал, че делата на Холдер отиват на зло. Много трудно изплащал парите за дървения материал, както и за останалите доставки. А пък тази година леля Елеоноре бе научила покрай оживената си кореспонденция с града, че търговските къщи там фалираха една подир друга.

Това посещение не вещаеше нищо добро, но тя посрещна на вратата стареца с усмивка, а той си беше останал все същият галантен джентълмен. След няколко кратки фрази, изразяващи съжаление, че Стария Даг е трябвало да си отиде така неочаквано, той рече на Аделхайд, че е съхранила младостта и красотата си.

Даг дойде след малко, дадоха на госпожица Крюсе ключа за голямата ракла в спалнята и трапезата беше сложена в чест на чичо Холдер — тържествено, със сребърни прибори и красива бяла покривка. Макар че беше само братовчед на майка му, Даг от дете бе свикнал да го нарича чичо; той винаги бе носил със себе си живот, добро настроение и подаръци, затова Даг имаше слабост към него. По време на храненето върху лицето на Холдер се настани умора и тежест, а усмивката му беше насила. Все пак беше вече на преклонна възраст.

Когато след храна седнаха във всекидневната, Холдер погледна няколко пъти към вратата на кабинета и най-после рече с несигурен старчески глас:

— Бих желал да поговоря насаме с теб, Даг.

Даг се сепна изненадан и го погледна въпросително, но го покани в кабинета. Аделхайд остана да седи, без да помръдва, в мъчително напрежение. Когато врата се затвори след тях, тя рухна и седеше с наведена глава и невиждащ поглед.

Даг трябваше да научи онова, което Стария Даг ѝ беше споделил. Неин дълг беше да му каже. Дали да отиде да почука на вратата и да помоли Даг да излезе? Не, това би изглеждало твърде странно. По-добре щеше да бъде да го извика настрана след това, като приключат разговора си вътре. Не би могло да стане нещо непоправимо още на момента. Тя стана и отиде в стаята си. Там в нея нахлу леден страх, усещане за надвиснала опасност.

В камината на кабинета пламтеше буен огън. В това мразовито време коминът отвеждаше дима мощно, като дори на моменти бучеше.

Денят неусетно изтичаше. Даг седеше в люлеещия се стол, подпрял лакът на бюрото и извърнал лице към огъня, както обикновено, когато вечер приключваше вписването в книгата. Холдер бе седнал от лявата му страна, в един от най-масивните столове от работилницата на Йорн Мангфолди. Част от лицето му беше обърнато към огъня, другата половина — към Даг.

Холдер разказваше за времето след войните на Наполеон, за нещастията и оскъдицата във всички страни и за безсмисления данък, който Англия бе наложила от седем-осем години върху дървения материал, така че от износа му можеше по-скоро да загубиш, отколкото да спечелиш; а миналата година купувачите в Лондон не бяха успели да му платят дължимото.

— Ще трябва да си върнеш доставките, така ли? — запита Даг.

— Да ги върна? — Холдер го погледна недоумяващ. — Те са продадени... продали са ги, но на мен не ми платиха.

Даг не можеше да го проумее. Беше му непонятно: да вземеш стока и да я продадеш, а след това да не я платиш. Законно ли беше такова нещо...

— Да — отговори Холдер лаконично, — нуждата не се интересува дали е законно... партньорите ми са фалирали, защото също не са получили пари от техните купувачи; и те са в същата ситуация като мен.

Даг отново не успя да проумее как тези хора не си бяха осигурили първо необходимите пари, щом желаеха да си купят нещо. Очевидно нещата не вървяха навсякъде така, както той си мислеше. Кредитът за него беше непознат термин. Разбира се, беше чувал за фалити, но мислеше, че тези хора бяха просто свършили всичките си пари. И най-непонятното му нещо в казаното от Холдер беше обстоятелството, че всичко това се бе случило в Лондон, който беше най-богатият град в света.

Холдер го наблюдаваше, все повече и повече изненадан и плах, като скоро върху челото му изби ситна пот. Както изглеждаше, той се бе наумил нещо, което нямаше как да го обясни на човек, който знаеше толкова малко за несигурната среда на търговската дейност. Затова той заразказва надълго и нашироко за сегашните времена и за отражението

им върху неговата търговия, разказа много повече от това, което бе мислел да каже. И накрая вмъкна — така, между другото — че няма да има възможност да уреди годишните си сметки с имението.

На Даг му беше известно от книгата, че отдавна Холдер имаше неизплатени задължения, възлизащи на големи суми, и не оцени като важно обстоятелството, че дължимите пари за тази година не само няма да бъдат изплатени, а ще бъдат добавени към предишните цифри.

Холдер се бе леко поуспокоил, когато видя колко спокойно Даг кимна с глава при известието му, и поседя безмълвен доста време, сякаш искаше да се съвземе след изтощителното напрежение. След това въздъхна няколко пъти дълбоко и... зададе изненадващия въпрос:

— Знаеш ли, че баща ти има вложено сребро в Хамбург?

Даг го погледна напрегнато.

— Да — каза той, — вписано е в книгата ни. Да не би... и в Хамбург да става нещо?

— Не, не, това само попитах. Знаеш ли колко пари са?

Даг леко се притесни — защо всъщност го интересуваше това... Но си спомняше цифрата и я каза.

Холдер изпусна облекчен стон, като чу цифрата, но брадичката му потъна бързо в гънките на яката — да, той се опита да изпише на лицето си израз на най-дълбоко съжаление, за миг поседя безмълвен и няколко пъти облиза устните си с върха на езика, като в същото време дясната му китка неспирно си играеше със златното украшение на жилетката му.

Най-накрая той се изкашля и рече:

— Работата е там, че не само не можем да изплатим дължимите ви суми — и гласът му изведнъж зазвуча като на хленчещ старец, — но се страхувам, че... с нас е свършено... ако не ни помогнеш да преодолеем сегашното затруднение. Ако ни заемеш среброто в Хамбург, с това ще спасиш не само нас, но и още много други хора от фалит, защото мнозина са свързани с нас, а е възможно отново да се закрепим. Хора, които не разбираха нищо от търговия, се впуснаха в това поприще през хубавите години, сега са вече въвн от това. Точно сега има добри възможности да секрепи човек отново... ако е предпазлив и търпелив — тук Холдер спря, притвори очи и след това пак го погледна с неуверен поглед, — ще спасиш с това дома си и честта... на майка ти и на леля ти Дортея.

Думите се изсипаха от устата на стареца по такъв начин, че се виждаше колко трудно му беше да ги произнесе, но нуждата сломява дори желязото...

Даг седеше неподвижно, като погледът му бе прикован в огъня. Гънките на бузите му бяха рязко опнати надолу. Не бе очаквал, че толкова скоро след смъртта на баща му ще се сблъска с такъв тежък проблем. Беше достатъчно умен, за да проумее, че баща му нарочно не бе оставил тези пари на разположение на Холдер. Наистина, имаше още пари в сандъка в мазето, но никога не се знае какво може стане.

През тази година настъпваха сроковете за плащане на много данъци, а той не разбираше много от това. Искаше му се, ако можеше, да остане встрани от този проблем, докато навлезе по-добре в нещата. Хубаво щеше да бъде, ако беше запознат повече с всичко това и ако имаше някой, с който да се посъветва. Сети се за Аделхайд. И без това баща му ѝ беше казал много неща...

Даг трепна, сякаш нещо го прободеше, и после отвори чекмеджето на шкафа. Предишния ден бе извадил всички документи, за да ги прегледа. Измъкна връзката хамбургски документи и отново затвори останалите в чекмеджето.

Едва когато Холдер си тръгна, преди обед на следващия ден и Даг се връщаше, след като го бе изпратил до стълбището, Аделхайд го причака във всекидневната и най-после се осмели да го попита:

— Какво точно искаше той?

Даг трепна и видимо беше, че иска да я отмине, без да ѝ отговори, но след това на лицето му се изписа сурово изражение и той отговори непоколебимо:

— Пари назаем!

— Даде ли му? — попита тя тихо.

— Да, онези в Хамбург.

— Всичките ли? — изтръгна се от устата ѝ като стон.

Даг се смути. Тя имаше право. Съвсем и не му беше дошло на ум, че Холдер можеше да се справи със ситуацията си и с по-малко. Сега вече беше твърде късно.

— Да — отговори той непоколебимо, както и преди това, — всичките.

— В такъв случай делата му сигурно са много зле — рече внимателно Аделхайд.

— Да, той сам ми разказа — отговори Даг.

Тя трепна. Значи Даг му беше дал назаем всичката огромна сума в хамбургската банка, изцяло знаейки в какво лошо състояние са делата му.

— Човек не предприема толкова път надалеч при такъв студ, ако делата му наистина не са в бедствено положение — рече Даг, но бе усетил по интонацията на гласа ѝ какво точно искаше да каже тя, затова добави, тръгвайки си: — Това е семейството на майка ми...

Аделхайд прецени, че той не биваше да ѝ казва това — прозвуча като укор, че му се бърка в работата.

След смъртта на Стария Даг тя често беше усещала чувство за несигурност, сега обаче я обхвана паника. Даг се отнасяше грубо с дребните длъжници, а без много да се замисля, даваше назаем такива огромни суми. Какво щеше да стане следващия път?

През следващите дни Даг беше по-затворен от когато и да било, не желаше даже да погледне момчетата. Ако се опитваха да го заговорят, изобщо не им отговаряше.

Една вечер, когато Даг седеше до камината в залата, Аделхайд слезе по стълбището и тихо седна с плетивото си в своето кресло. Проучи го внимателно, без да я забележи, и сърцето ѝ се сви от болка.

В прегърбеното му тяло имаше нещо изключително зловещо, косата му се спускаше в безпорядък над челото, очите му горяха под притворените клепачи, а силните му ръце бяха толкова здраво стиснати, сякаш държеше сам себе си с все сила. Мъжът пред нея беше не само страшен, но и нещастен.

За пръв път през съзнанието ѝ проблесна тази ясна мисъл, че цялата му затвореност в последно време той беше нещастен, дълбоко, да, безгранично нещастен.

В очите ѝ заблестяха сълзи и преди самата ясно да е проумяла какво прави, тя рече:

— Защо да не може... да е различно между нас, Даг?

Очите му се разшириха, сякаш бе видял в огъня нещо непонятно, вдигна бавно глава, като че някой му нашепваше нещо също толкова

непонятно, надигна се бавно, сякаш с огромна тежест, изправи се и се обърна към нея.

— Защото не аз бях онзи, когото ти обичаше тогава, когато... дойде тук да се омъжиш... — рече той по начин, като че ли всяка дума се появяваше счупена между зъбите му.

В същата секунда обтегнатостта му сякаш се скъса. Той обърна гръб и потъна в тъмнината на залата; после тя го чу да заключва зад себе си вратата на спалнята.

Тялото му, което трепереше, изкривеното му лице, очите, в които гореше омраза, целият този образ, която така изострено бе осветен от пламъка на камината насред тъмнината, се запечата в паметта ѝ като най-ужасното нещо, което някога бе виждала. Както и думите — тези ужасни думи, с които той я размаза. Да, размаза я — защото вече всичко беше приключило.

На сутринта след случилото се Даг отиде със ските си в гората. Остана там много дни, които станаха най-ужасните в живота на Аделхайд. Смътното чувство, че той вероятно имаше някакво основание да отпрати страховитото си обвинение, принуди мислите ѝ да се събират на ята, които кръжаха в главата ѝ неспирно, а с тях ден след ден растеше страхът, че той може да направи още веднъж нещо безумно, както тогава на Планината на мъртвите, и тя нямаше да го види никога повече.

Тя се бореше и блъскаше ума си, чудеше се дали не го бе засегнал нейният въпрос за парите, дадени на Холдер, и дали той не бе си направил заключението, че тя е била влюбена в парите му и затова се е оженила за него. Ала тя отдавна беше видяла омразата в погледа му — още преди този разговор между тях. Допусна, че е разбрал за годежа ѝ с друг; но не, не можеше да предположи, че е била влюбена в стария аптекар. Тя потъваше все по-дълбоко и по-дълбоко в отчаянието си, а зад него се спотайваше пламъкът на страха, денем и нощем...

Една вечер, тъкмо се бе приготвила да си ляга, тя дочу как някой бе дошъл до външната врата, тя се отвори и затвори, и... да, това бяха неговите стъпки — през преддверието и залата, после в спалнята, но в стъпките не личеше неговият обикновено твърд, забързан ход, в тях

имаше тежка умора... Беше дванадесетата вечер, откакто бе поел към гората.

Без да знае защо, тя се приближи до огледалото и... видя в него застиналото лице на баба си. Дръпна се уплашена назад — толкова изморена и измъчена беше станала тя заради грижите и страданията напоследък. Беше остаряла, без сама да разбере, че се е случило...

Какво беше й казал Стария Даг? Да — когато нещо не е така, както трябва, да поговори с леля си Елеоноре, защото леля й е умен човек.

Умен, да. Аделхайд изтръпна при мисълта за откровеният тон, с който говореше леля й, но сега беше необходимо да го направи и Аделхайд трябваше да отиде утре с коня си в Боргланд, за да изтърпи всички всевъзможни строги укори, които можеха да бъдат направени, стига да имаше някакъв изход от този пъкъл.

За Даг нямаше за какво да се страхува повече, поне тази вечер, и тя мигом заспа — за пръв път от дълго време насам.

Портата на Боргланд се отвори и леля Елеоноре се появи на прага, като отправи приятелски и загрижен поглед към Аделхайд, която слезе от седлото и се заизкачва по стълбището, а слугата отведе коня ѝ.

Аделхайд бе освежена от продължителния си сън през нощта, от спокойствието, което ѝ донесе завръщането на Даг, както и от ездата на чист въздух. Следящият, изпитателен поглед на леля Елеоноре я накара да върви колкото е възможно по-напето, мина през коридора и влезе в синята стая, която утринното слънце осветяваше през леките завеси на големия прозорец.

— Не, моля те, Аделхайд — смъмри я весело леля ѝ, — на какво прилича това? Не трябва да ходиш по този начин! Зрял човек си, скоро ще си на четирийсет, а пък летиш, летиш като... да, да не говорим за това.

Едва ли можеше да се намери някой, на който да му се усмихва по-малко, отколкото на Аделхайд днес, но тя се почувства длъжна да опъне лицето си в усмивка. Леля ѝ беше готова винаги да утеши или да насърчи околните, особено откакто се чувстваше господарка на Боргланд.

„Ако човек живее радостен от рано сутрин до късно вечер, не би му било простено, ако в него няма и грам радост в повече, за да даде и на останалите“ — бе обяснила веднъж тя, когато Аделхайд се бе изненадала на вечно доброто ѝ настроение.

Леля Елеоноре постави за себе си един стол и нагласи за Аделхайд възглавниците на канапетото.

— Аз самата щях да идвам утре у вас, за да поговоря с теб за онова, което ти тежи на сърцето — рече тя, възвърнала сериозността си. — Докато стъкмя в другата стая нещо да се почерпим, ти ако искаш си поплачи, за да не прекъсваме после разговора си.

Като каза това, леля Елеоноре излетя от стаята, поглеждайки съчувствено още веднъж, от вратата, стъписаното лице на Аделхайд.

Лелята влезе след малко с чай, сладкиши и конфитюр и постави подноса на масата:

— При изражението, изписано на лицето ти, най-добре да не прибъгваме до услугите на прислужничката, за да нямаме любопитстващи свидетели. — След като наля чая и отпиха от него, тя седна, права като свещ, срещу Аделхайд. — Давай, разказвай. Сега затворих всички врати, така че никой не може да дойде. Следователно нещата засягат теб и Даг.

Аделхайд вдигна глава с почуда.

— Не, не — каза леля й, а гласът й звучеше и сериозно, и шеговито, — човек трябва да бъде много по-глупав от мен, за да не види, че двамата правите живота си труден един за друг. Известно ми е, че си се сблъскала и преживяла доста трудни моменти. И не е необходимо да подхранваш и увеличаваш още повече своето и чуждото нещастие, както правят повечето хора, а след това говорят за обективната реалност. Достатъчно умна си, за да не трябва да се държиш така. Мислиш си, че ще е по-добре, ако се опиташ да сложиш край и ти се ще да обсъдиш с мен това сега.

Леля Елеоноре се опитваше да бъде ту шеговита, ту сериозна, за да я предразположи да говори. Нежните й, пълни със загриженост думи, ръката, с която нежно милваше рамото и косата на племенницата си, развълнуваха сърцето на Аделхайд, като й припомниха за безгрижните дни от детството, когато леля й пристигаше да ги види и внасяше яркост, топлина и светлина в скования, хладен живот при баба й. И изведнъж Аделхайд започна да й разказва. В началото избягваше същността на нещата, но леля й изключително умело я насочи към онова, което измъчваше най-дълбоко душата й и тя отвори цялото си сърце пред нея. По принцип винаги сдържаната леля се приближи до Аделхайд прегърна я с ръка и се приведе напред, като че се страхуваше да не пропусне и най-малката подробност, а очите и изражението й следяха разказа на Аделхайд така живо, сякаш самата тя зависеше от тях.

Госпожица Рамер притежаваше заверен документ от Стария Даг, че може да живее в Боргланд, докато е жива, и всички нейни права и

задължения бяха подробно описани в документа. Беше изрично уточнено, че е длъжна да се грижи за брат Лоренц до смъртта му, а също така бяха уточнени и всички права, ако се случеше Малкия Даг да поеме Боргланд още докато е жива. При всички случаи тя трябваше да бъде осигурена, бе казал Стария Даг. А ако желае да обръща от време на време внимание на Аделхайд и Даг и на синовете им, докато е жива и докато те растат, беше достатъчна отплата.

Да, госпожица Рамер беше здраво стъпила в Боргланд, но тя не беше от хората, които приемат нещо, без да се отблагодарят, и бе запомнила последните думи на Стария Даг. Самата тя имаше особена дарба за нещо — а именно да бди над близките си.

Чувстваше се задължена както по отношение на Аделхайд, така и към желанието на Стария Даг — това означаваше и към Младия Даг, — и въпреки цялата обич, която изпитваше към племенницата си, беше успяла да не позволи на чувствата си да стоят над принципите ѝ. Сега в това не се съмняваше нито за миг, това бе по-важно от всеки друг път.

Когато Аделхайд завърши разказа си, казвайки ѝ за жестоките думи на Даг, че не е била влюбена в него, когато е дошла като негова жена, леля Елеоноре кимна с глава в знак на съгласие и рече съвсем тихо, сякаш мислеше на глас:

— Абсолютно е вярно.

— Какво? — Аделхайд потрепна, все едно се пробуди от някакъв сън и я изгледа ужасено.

— Абсолютно е вярно — спокойно повтори леля ѝ, без да се притесни от силното възмущение на Аделхайд.

— Но какво се опитваш да ми кажеш? — Аделхайд се опита да стане, но Елеоноре постави ръка на рамото ѝ и я спря.

— Остани спокойно на мястото си, Аделхайд. Нещата са крайно сериозни и ние трябва основно да ги обмислим.

Госпожица Рамер го заяви тихо, но решително. Аделхайд я следеше с немигащи, ужасени очи.

Аделхайд беше стъписана. Какво точно имаше предвид тя?

Слънцето вече се беше вдигнало високо и падаше сега от юг върху гърба на Аделхайд и тялото на леля Елеоноре.

Госпожица Рамер кимна два-три пъти сериозно и си пое дълбоко дъх, като че бе отнесена толкова далеч от мислите си, че бе забравила

даже да диша.

— Да, така е — рече тя и примигна, като гледаше покрай Аделхайд към източния прозорец — Такъв е животът. Всички забравяме най-близкия си човек.

— Какво имаш предвид? — успя да каже накрая Аделхайд.

— О, бях се замислила за нещо друго — рече Елеоноре, все едно не беше там духом.

— За друго нещо ли?

Аделхайд бе в пълно недоумение. Бе дошла, изтерзана до смърт от болка и отчаяние, за да излее душата си, като се надяваше да получи утеха и разбиране. А вместо това слушаше сега, че леля ѝ намира за абсолютно вярно най-абсурдното нещо, което можеше да съществува на света, и веднага след това се бе замислила за друго нещо.

— Да — рече леля Елеоноре и си сипа чаша студен чай, — за друго нещо и... все пак точно за това, за което говориш ти.

Тя отпи от чая си, вероятно искаше да спечели време, за да събере мислите си.

— Наистина ли мислиш, че не съм обичала Даг? — произнесе Аделхайд с треперещ от ужас глас.

— Да, нещо такова — гласеше лаконичният отговор.

— И че това е било, защото съм обичала себе си?

— Всички ние правим такива неща точно тогава, когато смятаме, че обичаме другите, но не за това си мислех в този момент.

— Но за какво мислиш, кажи ми най-накрая?

— За Стария Даг.

Аделхайд се срина в канапето като ударена от мълния, но за миг се изправи отново, с отчаяни движения и жестове, разплака се и дълго време не можа да се успокои. Накрая бе принудена поне да седне.

— Помисли върху това насаме, когато се поуспокоиш — рече леля ѝ.

След дълго мълчание и подсмърчане в кърпичката си Аделхайд тихо попита:

— Мислиш ли, че Даг смята точно това?

— Едва ли е мислил за нещо друго.

— Но защо?

— Точно за това искам да поговорим сега. Доста елементарно е, но не знам откъде да започна.

Леля Елеоноре се бе изправила; започна да се разхожда напред-назад, насочи за миг поглед към заснежения пейзаж отвън, където южните хълмове бяха започнали леко да се изпъстрят с разтопени места, побутваше тук-там вещите в стаята и сложи дърва в огъня. Най-накрая отново седна.

— Обърнала ли си внимание колко много напоследък Даг заприличва на баща си?

— Да...

— С годините той все повече ще заприличва на него. Не само като външност. Очевидно има същите предпочитания, каквито имаше и стария, но никога не е имал възможност да прояви силата и волята си. Замислила ли си някога върху това?

— Не.

— Виждала съм подобни неща през младостта си на село, при селяните, а после и в града, в семействата на търговци. Когато синът е принуден всеки ден и час да търси начин да покаже възможностите си, а на пътя му е застанал силен баща, синът остава в сянка. Истинският мъж се нуждае да поеме отговорност, дори тя да е само за дома му, за жена му и децата. Чувството за отговорност е една от най-силните опори в живота на мъжа, то го предпазва от много неща, на които при случай би се поддавал. Вземи за пример Стария Даг: човек би си помислил, че голяма част от неговата някогашна жестокост е била само жажда за господство. В основата си обаче това е било само старото чувство на отговорност, унаследено от рода му, отговорност за онова, което се случва около него, и това чувство той го е засилил до крайност, вкарвайки цялата си енергия като млад. И сама би могла да ги откриеш в емоциите и колебанията му в по-късните му години, как те постоянно са били задвижвани от мисълта за отговорността му. Сега обаче идва грешката. Заради всичката си грижа за останалите той е забравил най-близкия си човек, както често го правим всички ние. Известно ти е, че родителите твърде малко говорят с децата си за своите душевни борби. Затова всеки е принуден да започва живота си съвсем отначало и затова именно човечеството така бавно върви напред. Стария Даг е бил забравил или пък просто не е видял, че синът му отдавна вече е пораснал и възмъжал, без да може да разгърне най-

мощната сила в себе си: наследеното от баща му, вкоренено дълбоко в целия им род чувство на отговорност. Вярно е, че Даг работеше в горите и се занимаваше с дървения материал, но винаги следваше нарежданията на баща си. Не бе поемал истинска отговорност. Вероятно дори не е забелязвал това, но дълбоко в себе си е чувствал, макар и неосъзнато, тази празнота, като тя го е карала да се чувства несигурен и отчужден на живота, нещо, което сега ти е известно. Злополуката с него в планината вероятно не е била само вследствие на мъката заради смъртта на децата, но отчасти е била и едно отчаяние от самия себе си. Усетил е да се ражда и да поклъва в него някакво чувство за отговорност към децата и ето че то му е било отнето изведнъж. След инцидента ти и Стария Даг заподозряхте, че може би той има психически проблем. И това тогава стана причина двамата да се обедините против него. А ти все повече и повече отстъпваше пред инстинкта в себе си да се държиш все по-здраво и по-здраво за Стария Даг, като все по-малко се опитваше да изпълниш дълга си: да си запазиш доверието на своя съпруг. Така той е загубил и мъничкото отговорност, която е имал към теб. Гледаш ме ужасено, Аделхайд, но не казвай нищо, докато не довърша. Смяташе, че правиш всичко необходимо, като свиреше и пееше, когато той се прибираше вкъщи и когато не отбягваше от съпружеските си задължения. Но ти се държеше с него като с малко момче и постепенно все по-явно. Ти продължаваше да разговаряш с баща му, когато мъжът ти се връщаше от гората, никога не го запитваше как е прекарал и не показваше никакво съпричастие и интерес към него. Самата аз го забелязвах, но смятах, че е резултат от прекомерната ти свенливост, която не ти позволява да бъдеш нежна в присъствието на външни хора, но след твоята днешна изповед, ми стана съвсем ясна връзката между нещата. Проумяваш ли сега защо погледът на Младия Даг бе винаги неприязнен, като те виждаше постоянно край Стария Даг? Той е имал огромна нужда от любов — опора, както никой друг. Но вместо това ти спомагаше само за увеличаване на несигурността му. Казвам ти всичко това не за да те укоря, а да ти кажа искрено мнението си. Като се има предвид всичко, което ти си преживяла, и с такъв баща — да, прости ми, че съм длъжна да ти кажа това — съвсем естествено е, че заради твоя страх от живота един толкова стабилен човек като Стария Даг ще те притегля изключително към себе си. Вероятно това е започнало още

при първото ти гостуване по Коледа и откакто вие двамата станяхте съвсем близки, с доверие един към друг, ти си била много пощастлива, отколкото си съзнавала, дори и тогава, когато си мислела, че ти е мъчно за Даг. Към стария е била насочена твоята обич. Докато Даг никога не я е имал.

Аделхайд гледаше с невиждащ поглед, облегнала се на канапето, съзерцаваща нищото, и сякаш целият свят бе загубил за нея очертанията си. Всичките ѝ скъпи спомени за Стария Даг бяха избледнели и да, сякаш се бяха омърсили.

Лея ѝ не ѝ остави време да се осъзнае, а продължи:

— Даг си дойде от гората, когато баща му бе вече умрял, и няколко дни седя с часове при него, седя и през цялата последна нощ — страдал е за него, не е проумявал какво става, защото е умрял този, който е движил всичко, даже и него. И болката му се е изостряла още повече от обстоятелството, че е загубил баща си, като не е успял дори да си вземе сбогом с него. След това той нямаше сили за нищо, нито дори да отиде в гората. Но животът ни принуждава да вървим по пътя си и затова този път са помогнали момчетата. Тогава той е забелязал, че ти се занимаваш с длъжниците и приемаш парите. Едва сега най-накрая му е станало ясно, че е бил пренебрегван от баща си и от тебе, много години пренебрегван. Видял те е, че водиш сметките, забелязал е, че си била в течение на тях, а той — не, и че ти в самотоволството си изобщо не виждаш колко дълбоко го наранява това. И тогава той сграбчва в ръцете си всичко, но без никаква вътрешна сигурност. През тази нощ той разбира от книгата, че длъжниците, които са плащали вноските си най-редовно и почтено, докато баща му е бил жив, сега проявяват немарливост, дори нещо повече: мислят, че очевидно Даг не е с всичкия си — точно както ти и всеки друг от имението. С това ситуацията, в която се намира в момента, му се изяснява и той тръгва всеки ден с фойтона из околността, за да всява страх сред непочтените длъжници. Това е причината да стане суров и жесток към всеки, за да покаже на всички и преди всичко на самия себе си, че не бива да бъде повече пренебрегван. Твоят мъж не е вече Младия Даг Бьорндал, Аделхайд, който ходеше с пушка на рамо сред свежия въздух на горите, той вероятно е поел по самоубийствения път да потъне в

своето упорство, както някога старият в алчността си... Причината за онова, което е станало с парите, дадени на Холдер, може да се крие в голямата обич на Даг към майка му и леля му, но тя може да е и в това упорство. Може би той е видял в тефтерите, че Холдер вече е закъснял с вноските си за минали години и че ти сигурно знаеш за това, докато той дори не е подозирал това. Възможно е гнета му към теб да е бил просто един отдушник по този начин. Всичко, което той е изстрадал заради своята несигурност в течение на дълги години, без да може да прозре причината му, се е насъбрало вероятно сега в омраза към теб. Той има опасни мисли. Това нещо личеше в упорития му инат да изкачи планината, а може би сега е в дъното и на случилото се с Холдер — и на рязката му реплика след нея.

Леля Елеоноре се извърна към Аделхайд, която седеше като премазана, и хвана ръката ѝ. В очите ѝ имаше неопикуем блясък.

— Ако човек започне да се самосъжалява, той вече е стигнал дъното. Вдигни глава, Аделхайд! Истинската хармония трябва да се извоюва. Сега отиди при Даг и говори с него. Преодолей чувството си, че си учила повече от него, че си по-способна и стоиш над него. Нищо може би не ти е пречило толкова, както това чувство. Ти си учила други неща, можеш да правиш различни неща от онези, които той може. Той не е учил като теб, но разбира от това, което прави, и то може би е по-ценно. Предстои ти доста да се измъчиш, когато, след като го опознаеш по-отблизо, се опиташ да познаваш начина му на мислене. Не е възможно някой да живее десетилетия в гората и планините, сред тежък ежедневен труд, без да е мислил върху смисъла на живота. Самата аз, например, научих много неща от работниците тук в Боргланд. Пречупи своята гордост в името на любовта си към него, ако ти наистина имаш тази любов. Ако я нямаш, тогава всякакви разговори са безсмислени и безполезни. Възможно е да греша в някои неща, но в този случай смятам, че не е така.

Конят с грива като коприна се извиваше и играеше под Аделхайд по алеята от Боргланд и по пътя на север. Аделхайд плъзгаше поглед по лъскавата кожа на красивото животно и някъде в нея светеше картината как то бе извърнало към нея добрите си, топли очи, когато тя слизаше по стълбището на Боргланд. За друго тя нямаше спомен.

Онова, за което леля Елеоноре ѝ беше говорила, бе насочило цялото ѝ съзнание някъде там, към вечността.

Звукът на копитата, докато минаваше дървения мост, който се намираше в началото на пътя към Бьорндал, ѝ се стори като спомен от предишен живот. Тя изправи рамене и усети чистия студен вятър като някакъв приятен и гъделичкащ полъх. В същото време конят, оставен свободно, с лекота и ритмичност се качваше нагоре по пътя, а нейното съзнание бавно се успокои, поело всичко, което бе казала леля ѝ, дума по дума — и заедно с всички тези думи собствените ѝ мисли...

Даг беше много странен човек, който правеше онова, което си искаше, въпреки заветите на баща му. Живот обаче се управлява от живите, не от мъртвите.

Аделхайд затвори вратата към стаята на Даг.

Беше втората вечер след посещениято ѝ в Боргланд, а днес леля Елеоноре отново беше взела момчетата и бе заявила, че ще останат при нея и през нощта. Аделхайд прозираше плановете ѝ. Не бе споделила с леля си, че Даг отдавна вече спеше в старата кухня, а отскоро се беше преместил в голямата спалня долу. Срамуваше се от това и не промълви нито дума за него.

Беше ясно, че леля ѝ искаше децата да не са там, за да могат тя и Даг да се изяснят тази вечер, без да са притеснявани от никого.

Но Даг бе тръгнал към гората вчера, преди отиването ѝ в Боргланд, и още не се бе върнал, а и тя не се чувстваше още готова за откровен разговор помежду им. Чувствата, които нахлуха в нея след разговора с леля ѝ, бяха още неясни, но в нея се надигаше усещането за непосилна вина.

Опитвайки се да омаловажи пред себе си трудностите, които ѝ предстояха, тя се беше залъгвала с мисълта за някакво примирие, без болезнени обяснения. Тъй като, щом си помислеше за тези обяснения, си представяше Даг такъв, какъвто беше, когато неотдавна ѝ бе хвърлил в лицето горчивите думи. Тя не искаше и нямаше сили да види още веднъж лицето му такова.

От онзи момент до сега тя изпитваше от него страх, който я караше да се чувства безсилна, а казаните от леля ѝ неща не я бяха направили по-смела. Предишната вечер те бяха легнали като тежко бреме върху раменете ѝ. През изминалия ден тя се бе опитвала да се избави от тях, но сега, привечер, те отново я нападнаха и връхлетяха като ураганна вълна в душата ѝ.

Бе влязла в стаята на Даг, бе видяла празните детски легла и неговото самотно легло и бе огледала цялото тъмно и хладно помещение. Бе усетила около себе си един студен полъх и бе останала с усещането, че всичко, което бе живяло някога тук, сега беше мъртво... завинаги.

Имаше чувството, че е спасена, когато отиде отново в стаята си и затвори вратата след себе си.

Притвори очи и видя Даг — застанал пред нея, както го бе виждала много пъти да седи пред камината или докато работи през всичките тези години. Беше толкова привлекателен, но и също толкова неразгадаем; сега бе осъзнала това, но леля Елеоноре ѝ беше казала, че той има опасен ум и че всичко в него може да се превърне в омраза към нея. По-странно от всеки друг път ѝ се струваше обстоятелството, че в действителност, след почти дванайсет години съпругески живот, тя все още нямаше никаква реална представа за него. Душата му винаги бе обвита в дълбок мрак, в който виждаше сега да поклъва онова, за което Стария Даг ѝ беше разказвал, от времето на младостта си — омраза, отмъстителност и безсърдечност.

Що се отнася до Даг, трудно можеше да повярва човек в съществуването на тази безсърдечност в него. За това говореше неговата скръб по починалите деца, показваше го и отношението му към неговите кучета и към момчетата — и тогава, и сега, както и много, много още дребни неща в отношението му към нея. Не, Стария Даг беше прав: Даг имаше добро сърце, но пътят до него беше дълъг, много дълъг, а за нея сега — безкрайно дълъг. Известна ѝ беше една стара поговорка: Омразата заключва сърцата.

Личната ѝ вина за мрака в душата на Даг, за което бе казала леля ѝ, събуди в нея опустошителен страх заради всичко онова, което можеше да я заплашва от неведомите дълбини на неговата същност, наследена от един стар, суров род...

Тя се стресна, вдигна глава и се заслуша. Дали не чу шум, като че ли някой си сваля ските от краката си отвън до постройката и после ги изправя до вратата? Да, някой се доближи до вратата — и това бяха стъпките на Даг, но не уморени и провлачени, както при последното му връщане вкъщи, а леки и бързи. Забързаният му ход припомни на Аделхайд толкова много неща. Тя болезнено се плесна с ръце и стисна устни. Чу как Даг си съблече сакото, мина през кабинета и отиде там, където живееше — до кухнята; после го чу как се върна назад, събу ботушите си, сложи дърва в камината, чу как дойде слугиня от кухнята

и звън на чаши. Това означаваше, че той щеше да пие нещо горещо, както обичаше Стария Даг, когато е бил навън в по-студено време.

Заслушана, тя не долови нито един несигурен звук. Там се бе върнал увереният в себе си господар на имението, завещано от Стария Даг, господарят, който се бе върнал от своите гори и бе седнал пред собствената си камина.

Това провокира в нея страстно желание да разтовари убийственото си страдание и да върне истинския си живот. Тихо отиде до вратата, докрай вслушана и в най-малкия звук.

След неочакваната атака и изненадана от заключението на леля си, че е обичала Стария Даг, тя не бе успяла тогава да възрази по някакъв начин. Но нещата не бяха изцяло такива, не бяха толкова прости, колкото си мислеше леля ѝ. След това нейно заключение мислите ѝ се бяха лутали като между стените на затвор, но постепенно тя започна да ги освобождава.

Плашеше я изясняването с Даг — като човек, на който предварително е прочетена присъдата. Сега обаче бе обхваната от мъчителен страх, че той може да стане и да се прибере в стаята си, преди тя да е слязла долу и да се е изяснила с него. През изминалите дни се бе грижила за косата и дрехите си толкова много, както рядко през живота си, затова сега отиде набързо до огледалото, приглади косата си и оправи белия тегел на гърдите и раменете си.

Преди да хване дръжката на вратата, тя се поколеба за миг. Беше длъжна да бъде твърда, да събере силите си. Не трябваше да действа емоционално. Отвори вратата, затвори я тихо и заслиза по стълбището, без да бърза прекалено.

Даг беше седнал на мястото, на което седеше преди Стария Даг — целият осветен от пламъка. Аделхайд не успя да види в лицето му никаква следа от зловеция, страшен израз, нито пък дори никаква черта от изражението, който му придаваше неспокоен и нещастен вид, какъвто той имаше напоследък, преди да избухне в него дивата омраза. Сега видя едно спокойно и замислено лице, но в него личеше такава твърда суровост, такава студенина на волята, че тя изтръпна.

Когато тя стигна до последното стъпало, Даг се изправи, без на лицето му да трепне нито един мускул, и понечи да излезе.

— Не можеш ли да останеш за малко? Бих желала да поговоря с теб.

Аделхайд изрече това тихо и в него се долавяше болка.

Даг застина прав, подпрял се с лявата си ръка на масата. Изправен по този начин пред сянката си върху стената, той ѝ се видя по-едър, отколкото друг път. И с по-широки рамене. Белегът на бузата му се открояваше в светлината на огъня, изопнат и дълбок, като изобразяваше едва забележима дъга надолу към ъгълчето на устата му. Изглеждаше като остатък от горчива усмивка.

Аделхайд направи няколко крачки от стълбището напред към светлината и застана близо до него. Ръцете ѝ бяха скръстени, главата — вдигната. И днес, като някога, тя се чувстваше като случаен гост. Даг беше част от всичко тук още от първия си дъх, във вените му течеше кръвта на онези, които бяха изградили това имение преди незначително много време. А тя бе пристигнала преди няколко години като възрастен, вече изграден човек, без да има корен тук. Стария Даг беше нейната опора на това място, но си беше отишъл, а с него и нейната опора.

Беше решила да си вземе сбогом, преди да се върне в уединението на стаята си или да замине за Боргланд.

Искаше да бъде честна към Стария Даг, към Даг и към себе си, тогава да приключва всичко.

Даг усети в гласа ѝ тон, който не бе чувал преди, и се заслуша, но тъй като тя не продължи, той обърна глава и погледна към Аделхайд. На лицето му не трепна нито един мускул, но студенината в очите му отстъпи място на леко съчувствие. Това беше достолепноизглеждащ човек — с цялата си красота, освободен, без предишната неувереност.

Аделхайд спокойно срещна неговия поглед.

— В баща ти ли смяташ, че съм била влюбена? — попита тя с привидно спокойствие в гласа си.

Той ѝ отправи учуден поглед и кимна едва забележимо.

— Да — рече тя и продължи спокойно, — обичах го и ще го обичам до края на живота си. Баща ти беше силен и... добър. Но обичах и теб, доколкото ти ми позволяваше това и доколкото събитията и настроенията в нашия живот го позволяваха. Много пъти ти и баща ти се сливахте за мен в образа на един-единствен мъж, с всички качества, които са ценни за мен. Към загадъчния младеж в теб се стремеше всичко младо и непосредствено в мен, а силата на баща ти означаваше за мен сигурност за всичките ми мисли и страхове в

живота, които нося със себе си от предишното ми безрадостно съществуване.

Външно нямаше промяна в Даг, но изглежда, че внимателно слушаше думите ѝ.

Аделхайд продължи, но гласът ѝ загуби привидното си спокойствие:

— Двамата ви слях в една любов, но дълбоко в мен тя не беше цяла; човек трябва да има и в усещанията си онзи, когото обича в мислите си.

Самообладанието на Аделхайд бе изчезнало. Тя се стресна от звука на собствения си глас — думите ѝ бяха прозвучали умоляващо. Сега усети болезнено, че вътрешното прояснение, което ставаше в този миг в Даг, може да го преобрази в онова, за което бе копняла от първия ден на любовта си. Близкият човек, на когото може да се довери и облекне винаги, с който може да разговаря за всичко, като под цялата тази зрялост и сила вътре в него ще остане един вечен младеж, с жизнен дух и настроение, с приятелска усмивка, независимо от цялата му строгост. И точно сега, когато той можеше да спечели цялото ѝ сърце и да слепи счупените парчета на душата ѝ, тя трябваше да го загуби. Точно сега, когато тя можеше да има стойност за него, узряла от мислите и думите на Стария Даг и от личния си горчив опит, с който бе дошла от предишния си живот. Сега, когато тя най-последно чувстваше, че може да му се отдаде изцяло, с всичко, безгранично.

Бе стояла, свела поглед надолу. Сега вдигна очи и го погледна. Той остана неподвижен на мястото си, но горчивата му усмивка бе изчезнала. В него имаше толкова много от онзи див и красив младеж, който бе сграбчил сетивата ѝ тук, до камината, още при първата им среща. Светлината от камината обаче сега бе неясна за нея заради сълзите.

Трепна, когато Даг се раздвижи. Той отиде до камината и толкова силно ритна с крак големия пън в нея, че от него се разлетяха безброй искри. Безответната му поза и силният удар бяха нанесени сякаш в сърцето ѝ. Да, това беше отговорът на нейните думи и на всичко, което тя бе мислила и чувствала. Помисли си, че се задушават, цялото помещение се завъртя пред очите ѝ, подът се залюля. После обаче успя да въздъхне дълбоко и отново да се вземе в ръце. Погледна Даг. Светъл отблясък, който ту потъмняваше, ту отново заискряваше, падаше от

камината върху него. Сякаш светлина и мрак се бореха около него; и дали заради пламъците, или пък заради душевно вълнение, изразът на лицето му се променяше, сякаш и вътре в него се бореха светлина и мрак. Пламъците постепенно се смалваха и гаснеха в огнището с тихо пращане. Лицето на Даг все повече се сливаше с мрака, само понякога върху него блясваше слаб отблясък. На Аделхайд ѝ се струваше, че пред нея е герой от разказите на Стария Даг. Нещо респектиращо, дълбоко и прастаро от рода му сякаш възкръсваше сред тази червеникава, трепкаща и умираща светлина. Ловец, който дебне с очи и уши дивеч в гората, а напрежението му като че ли се изразява единствено в мълчаливия му дъх, който достига кулминацията си в момента, когато ще бъде отнет живот.

Последният пламък в огъня умря, стана полутъмно. Аделхайд отстъпи ужасена назад, когато разбра, че той е до нея, но в същия момент ръцете му я прегърнаха и тя се намери здраво между тях.

Луната светеше в спалнята през прозореца. Завесата на прозореца към леглото бе отгърната и светлината проникваше направо до възглавниците там. Аделхайд обърна глава върху възглавницата си към луната. Промърмори някакви неразбрани думи в съня си и продължи да спи. Косата ѝ се спускаше като златен водопад върху възглавницата. За пръв път, откакто бе станала зряла жена, си бе легнала да спи без нощна забрадка върху косата си.

Даг се беше облегал с лакът на възглавницата във вътрешния ъгъл на леглото. Така бе лежал хиляди нощи върху леглото в колибата или върху смърчови клонки край огъня, съзерцавайки пламъците.

Сега той съзерцаваше лицето на Аделхайд. Никога през живота си не бе виждал лице, върху което да се е отпечатало такова дълбоко спокойствие. Беше красива гледка. Тя навярно бе мислила твърде много напоследък и бе имала малко часове за спане. А той бе проспал много от живота си.

Погледна надолу към Аделхайд отново. Беше поостаряла, но с предишната си красота. Мислеше си, че тя е унищожила всичко. Но тази вечер в залата, по вида ѝ и по гласа ѝ, бе разбрал, че е сгрешил в мнението си за нея. Бе си мислил, че Аделхайд не може да му прости,

че той е този, който е господарят. Дълго време беше смятал, че тя е тази, която го държи далеч от себе си и от баща му.

Но докато стоеше изправена и красива пред него в залата, бяха го връхлетели толкова много спомени — колко безгранично я обича. И се изненада колко дълго бе копнял за нея, а бе показвал точно обратното.

Картините от онова време, на първата им Коледа и по-нататък, се появиха пред него и той почувства, че още я обича и не може да стои така, докато тя се превива там от болка. Тя беше тук, а той ненужно бе наранил и двама им.

След това си говориха в леглото за много неща, преди да изгрее луната. Научи от нея и необикновено точните наблюдения на госпожица Рамер. И на сърцето и на чувствата му стана толкова леко и ясно, че не можеше да заспи. Искаше му се да стане и да се огледа наоколо с нов поглед.

Премести се по-близо до Аделхайд и започна да проучва лицето ѝ. Хладният, застинал израз беше изчезнал, върху бузите се бе настанил нежен, младежки блясък, а устните трепваха леко при дишането. И колко изключително красиво беше лицето ѝ — с нейните големи, добре очертани вежди, с дългите, гъсти мигли и обляно от разплетената руса коса наоколо му...

Беше му разказала колко страдания бе преживяла през изминалата година, както и в продължение на много години, преди в живота си тук, как се бе борила почти през цялото време, за да бъде всичко по-различно. И тя го помоли да говори с нея за всичко, важно и маловажно, и да не се затваря в себе си.

Премести се още по-близо до гърба ѝ, вдигна глава и се взря в бледата луна, както бе я гледал толкова много безкрайни нощи в гората.

Да, тя има нужда от човек, на когото да се облегне. Раменете му се надигнаха в цялата си ширина, светлината на луната ги огря, после Даг се отдръпна отново назад в мрака. Само лицето му остана осветено — дълбоко набразденото му чело от страдание и мисли. Бразди на възрастта, но очите бяха живи, ясни и млади. Той отново сведе поглед към Аделхайд, сякаш беше на нощна стража и се грижеше за огън — огън дълбоко в себе си...

Досега никога лятото не се бе струвало на Аделхайд толкова красиво, никога не се бе чувствала толкова сигурна, никога светът не бе ѝ изглеждал толкова хубав, както през годините, след като тя и Даг се намериха.

Тя спеше в спалнята и използваше стаята си само през деня. Бе започнала да записва старите истории, които бе научила от Стария Даг и от Ун Хамарбьо, както и от книгите на Дортея и Терезе. Тя се почувства напълно като член от рода на Даг, все по-здравео пускаше корен в миналото, а земната ѝ женска същност се вглеждаше в света наоколо все по-прецизно.

Даг също се беше поуспокоил. Разбирателството с Аделхайд и всичко онова, научено от нея за баща му, му дадоха опора, вследствие на което той стана силен и решителен с годините.

Подтикваше Аделхайд и леля ѝ да канят роднини и приятели от града и селата. Веднъж годишно в залата на Бьорндал се организираше веселба с танци, както в Боргланд. През коледните вечери се възцаряваше тържественият блясък от времето на Стария Даг, с посещение до църквата и звънене, а Даг никога вече не се запъваше, когато четеше словата от Библията. Уверена сила и тиха радост се виждаха в него, както никога преди това.

Той възобнови една стара традиция, която бе секнала в суровите времена на баща му — събираше горските жители в имението, преди да започне прибирането на реколтата, за да им раздаде инструменти и да поговори с тях за новите места за дърводобив. Разговорите се провеждаха в старата къща, придружени от голяма почерпка, с много ядене и пиене, като Даг винаги беше сред хората.

Беше трудна година, с ниски цени и всевъзможни проблеми, но Даг винаги знаеше как трябва да се постъпи. Когато цените на дървения материал и житото се понижиха изключително много, той намери решение в развиване на животновъдството. Старите колиби на пасбищата и летните обори бяха ремонтирани, а горските пасбища се използваха най-старателно. Когато митниците в Англия направиха

невъзможно да се изпраца там дървен материал с дължина пет-шест лакътя, той обходи селищата наоколо и започна прочистване на реката, така че да стане възможно да се смъкват дървета с по-голяма дължина. Беше лидер навсякъде, където имаше работа за вършене — като баща си.

И все пак имаше нещо дълбоко в Даг, което предизвикваше безпокойство в Аделхайд. Той бе станал прекомерно снизходителен към Холдер и някои други. Строгостта, с която се отнасяше към бедните люде през първата година след смъртта на баща му, изглежда наистина беше само проява на инат или несигурност, както прецени леля й, защото след това тя не се прояви никога повече.

Минаха години и сега беше 1826-а.

Момчетата бяха станали на единадесет години, ходеха по горските пътища и скитаха из околността. Първоначално Тургайр беше лидерът във всички техни пакости, но сега Малкия Даг започна да се изявява. Той беше този, който започна да води във всичко. Ъгловат и неодялан, а и доста едър за възрастта си, такъв беше и сега, но той бе започнал да се отърсва от грубостта си, казваха хората.

От години Аделхайд се бе занимавала с образованието им и двамата отдавна можеха да четат, да пишат и да смятат, бяха започнали да изучават и други предмети. Понякога тя се оплакваше на Даг, че скитат твърде надалеч.

— Остави ги да се порадват още малко на свободата си, докато не са отишли при свещеника — отговаряше той, — защото след това ще трябва вече да се захващат за работа.

Аделхайд мечтаеше да види единия от двамата, независимо кой, да учи в града и след това да стане офицер. Най-добре да бъде този, който ще наследи Боргланд. Но тя не намираше смелост да сподели това с Даг. Думите му, че след конфирмацията^[1] те ще трябва сериозно да се хванат за работа, по-скоро означаваша, че ще трябва да работят в имението. Тя не искаше да се примири с тази мисъл, не и за двамата, но нещата отиваха натам.

Един човек, бил в града заради стъкло, дойде при Даг с ясното послание от Холдер, че имали нужда от пари. Старият Холдер беше умрял миналата година и сега младият управляваше търговията. Той всъщност не бе вече съвсем млад, а беше на четиридесет и седем години.

Даг научи, че самият Холдер бил отишъл в помещението на работниците, за да изпрати по човека това послание, и Даг си направи заключението в какво лошо положение се намира той.

Най-добре беше сам да пътува до града веднага.

Гневни мисли занимаваха Даг по пътя.

Ето, през последните си години баща му бе наредил да се ремонтира всичко около Бьорндал, така че никъде нямаше нищо изгнило, беше имал грижа на никого, колкото и далеч в гората да живее, да не липсва нищо необходимо. И за госпожица Рамер изрично бе написал точните условия на ползване на Боргланд. Даг бе видял копие от документа в сандъка в мазето си. На Холдер също бе помагал по всякакъв начин, беше отлагал дължимите от тях плащания година след година, като на това отгоре им бе отпуснал и пари на заем, за да се справят с трудните времена.

Но веднага след смъртта на баща му последваха нови неща — просене на още пари и всякаква друга помощ. Следователно при подобна ситуация човек трябва да бъде нащрек, да знае как да води делата си, дори и да е толкова притеснен — но нищо не се случи. Където нямаше повече желание за работа, както при Холдер, нищо не можеше да помогне — нито пари, нито друга помощ.

Не му беше убягнало от погледа, че Аделхайд искаше да види момчетата с по-високо положение, но не биваше така. Трябваше да им бъде внушена страст за работа, веднага след конфирмацията, а дотогава трябваше да опознаят добре гората и да изградят връзката си с нея. За младите е полезно да се движат, докато пот избие на челото им. Хората без кръв и силни ръце бяха според него най-лошото нещо.

Даг усети болка в гърдите си, когато пристигна до магазина в къщата на Холдер вътре в двора. Роднините му бяха търговци повече от сто години, тук бяха се родили неговата трудолюбива и добра майка и леля му Дортея. И двете бяха израснали тук и живели в тази къща, преди да отидат в Бьорндал.

Преди тук винаги бе имало шум и движение на много хора и коне, а сега наоколо стояха само няколко товарни коня, иначе бе съвсем безлюдно.

Той бе категорично решил да удари с юмрук по масата и да заяви на Холдер лаконично и ясно, че няма повече какво да очаква от Бьорндал — нито пари, нито стока. Но като съпостави днешното състояние тук със спомените от детството си — как бе преживял тук с баща си, майка си и леля Дортея хубави моменти сред празничен блясък, сърцето му се сви в гърдите.

Дали баща му щеше да каже тук „не!“, ако сега беше на негово място? Баща му със своите много по-ярки спомени от него?

По пътя той си беше мислил, че просто не трябва да оставя повече нещата в сегашното им състояние, дори и да иска. Носеше отговорност за много хора, за имението си и за семейството си. И без това беше много трудно да се справят с всичко и да успяват в тези трудни времена. Едри земевладелци бяха принудени през последните години да напуснат бързо именията си.

Но и да изкара всичко това на публична продажба и да види как Холдер губят цялото си имущество, съвестта не му позволяваше.

Даг върза коня си, като му сложи торба с овес, и се изправи, едър и широкоплещест, за да огледа старата търговска къща с всичките ѝ стълбища и пристройки. Сигурно мнозина от прадедите му често бяха заставали така в този двор, но едва ли някой от тях бе преживявал такъв мъчителен момент като него сега.

От кантората насочиха Даг към горния етаж. Една прислужница го отведе до салона. На Даг му беше известно, че тук някога бе живяла майка му, но не знаеше, че преди близо половин век родителите му се бяха обяснили и решили да живеят заедно тъкмо в тази стая.

Вратата се отвори и Холдер влезе със зачервено лице. Не стъпваше достатъчно уверено на краката си и поздрави братовчед си с широки жестове, като го засипа с дълги и подробни обяснения и вести за нови фалити в Лондон, както и с всякакви извинения. Прислужницата донесе вино и чаши, Холдер наля и надигна чашата си. Даг не докосна своята.

Холдер пак напълни чашата си и я изпи като предишната.

— Е, донесе ли пари? — рече той непринудено и с известно снизхождение.

Даг гледаше пред себе си и от време на време поглеждаше към него.

— От колко имаш нужда?

Другият изрече толкова голяма сума, и то само като първоначална, че Даг мигновено изтрезня и забрави всичките си емоции. Холдер продължи да говори непринудено и безсмислено, като вмъкна, че така може да направи страхотна сделка, след която отново ще си върне предишното положение. Но Даг трябвало да му даде назаем още една подобна сума и тогава търговската къща „Холдер“ щяла да възкръсне в целия си предишен блясък. И точно Холдер бил този, на когото било предопределено да направи това. Баща му бил прекалено дребнав и заради това всичко се било влошило. Човек трябвало да знае какво да прави, когато му се предостави големия шанс в живота, и... трябвало да действа мащабно.

Даг се надигна.

— Аз дойдох да искам пари — рече той хладно. — Какво ще отговориш на това?

Холдер се сепна и се сгуши в креслото, оставайки дълго време така в недоумение. После се облегна назад, окопити се и отпусна мързеливо ръце върху подлакътниците, като изпружи крака грубо напред.

— Тук никой не може да иска нищо, няма нищо тук.

През последните години Холдер бе взимал заеми само от Даг, така че той можеше сега да изиска всичко, което беше останало. Даг каза на адвокатата своите искания. Беше приготвен документ, според който двадесетгодишният син на „младия Холдер“ трябваше да се опита внимателно да продължи търговията на дребно в магазина, но всяка търговия на едро трябваше да бъде завинаги преустановена. Всички помещения, с изключение на няколко стаи за бащата и сина, трябваше да се дадат под наем. Ако не успеяха по този начин да се справят със ситуацията, цялото им имущество щеше да бъде обявено за публична продажба. Адвокатът се засмя, когато приключиха с изготвянето на документа.

— Това трябваше да бъде направено още по времето на баща ви — рече той.

Така по-голямата част от богатството, което някога бе прехвърлено от дома Холдер в Бьорндал, отново беше върната.

---

[1] Католически и протестантски обред, свързан с навършването на пълнолетие. — Б.пр. ↑

Един ден в късната есен на 1830 година Даг седеше във всекидневната.

Той прибра документите, които лежаха пред него, когато видя, че Аделхайд идва, и така разгърна книгата, която беше до него, че да ги покрие.

Полъхът на изтеклото време се бе отразил върху Аделхайд. Повторното ѝ разцъфване бе отминало бавно с годините и тя отново бе леко скована в ежедневието, заради което хората стояха настрана от нея.

Тя се приближи близо до масата и седна на стола до него и се облегна на масата. Много време бе минало, откакто Даг бе поел воденето на тефтерите. След сдобряването им тя често пъти беше приемала, когато Даг го нямаше, парите от колите, които караха стоки в града, както и от длъжниците, които плащаха лихви и вноски по дълговете си, беше вписвала и изчислявала всичко, като в продължение на годините се случи така, че ту Даг, ту тя водеше сметките, както се случеше.

По начина, по който Аделхайд вписваше различни неща и правеше забележки по отношение на цифрите и сметките, Даг постепенно си изгради представа, която не му харесваше. Виждаше в това дребнава пресметливост.

Той си го обясни с бедността, в която бе тънала години наред в младостта си, а вероятно и заради известно сходство в характера с баба ѝ, която заради окаяното си положение е била принудена да пресмята всеки скилинг. Но оттогава досега бе минало твърде много време, за да отвикне Аделхайд от тези дребнави сметки. Той, разбира се, дори и за миг не си беше помислил, че това може да е и заради него — във връзка с постоянните заеми, които бе давал на Холдер, което я бе притеснило и смутило.

Понякога тя му казваше и за дребни неща — като например, че някой от живеещите в колибите е взел това или онова от кухнята или

пък че други са си взели по нещо, когато са ходили по някакъв повод в склада с припасите.

Тя му разказа нещо подобно и сега, когато седна до масата.

— Нашите очи виждат много неща в този свят, Аделхайд — отговори Даг, — но ние не бива да се ядосваме за всичко. В едно имение се случват много неща, които няма смисъл да се вписват сериозно в тефтерите.

Лицето и гласът на Даг ѝ се видяха някак необикновено категорични, но напоследък много неща в него ѝ се струаха необичайни, така че тя реши повече да не мисли върху това. Пък и не бе дошла във всекидневната, за да му разказва тези неща. Тя седеше и мислеше не върху това, което той бе казал, а върху това, което тя трябваше да му каже, и тъй като тя повече не се страхуваше от него, реши да говори направо.

— Никой не е дойде тази есен да си плати, нито лихви, нито главници — рече тя. — Забеляза ли го?

Даг се взря неопределено пред себе си, като че ли въпросът бе дошъл изненадващо за него, но после отговори уверено и спокойно.

— Недей да мислиш твърде много за това — рече той. — Казах им, че няма да има никакви плащания тази година. След такава лоша реколта всеки има достатъчно проблеми.

Той повдигна вежди нагоре, хвърли поглед към разтворената книга и посегна към документите, които лежаха под нея, но се поколеба и ги остави там.

Аделхайд се сепна уплашено, когато той изненадващо се изправи на крака. Изражението на лицето му не беше вече дружеско и той започна да се разхожда напред-назад в стаята. След това отиде до прозореца, погледна навън към двора, обърна се с лице към стаята и застина така.

— Много пъти съм ходил при хората долу, в южните околности, и ми е добре известно как живеят постоянно под натиска на ленсмана. И тъй като положението им е толкова лошо, на мен ми се струва отвратително да ги карам, освен всичко друго, да скатават със страх цяла година по някой талер за нас... пари, от които ние нямаме нужда — рече той.

Изненадана, Аделхайд гледеше необикновената младежка разпаленост на Даг и се хвана за думите му.

— Но ние трябва да мислим за бъдещето си... и за нашите момчета — рече тя.

— Излиза, че си напласена от трудната ти младост повече, отколкото си мислех, щом се боиш за бъдещето тук, в Бьорндал. Приключих със загубите, нанасяни ни от Холдер, от лондонските ни сделки, приключих и с оставянето на пари на влог при него, откакто вече има банки. Знаеш го от тефтерите и си забелязала, че състоянието ни се увеличава. Известно ти е и че сега добиваме дървен материал за строителство с дължина десет лакти и получаваме за него по-добра цена... Освен това внимателно се вглеждам в момчетата, и по време на работа, и навсякъде, където съм ги водил, а също и в гората с мен. Те са жилави по природа и имат уважение към хората, които си вършат добре работата, както и могат да понесат и някоя по-остра дума, ако им я каже човек, без да се превземат. Това ме прави спокоен за бъдещето, Аделхайд, и ти също можеш да бъдеш спокойна. Когато момчетата бъдат оставени сами да се справят, те ще управляват с уважение и справедливост, щом се наложи. А това е единственото, от което има нужда човек тук. Наистина, земята ни на много места е камениста и неравна, но имаме и доста хубави ниви, гори и места за аренда, а Боргланд ни носи големи доходи през годините, когато реколтата не измръзне. А има и добри хора, които живеят около нас, Аделхайд, както тук, в имението, така и в селището, и в гората. — Даг се приближи на няколко крачки по-близо и понижи глас, оставил най-важното за накрая. — Човек не бива да бъде скъперник. Това само отравя кръвта ни, защото тук никой не си взима повече от необходимото му. Щом ми е било известно, никой в околността не е изпитвал нужда, докато вкъщи е имало достатъчно. Затова онова, което са си взимали понякога от кухнята, е било с мълчаливото съгласие на госпожица Крюсе, както тя е научила това от майка ми.

Аделхайд се изпъна назад в креслото и се загледа в Даг. Никога не бе го чувала да казва толкова много неща наведнъж — явно дълго време беше мислил върху тях. Усещаше и че през цялото време я осъждаше. Затова последните му изречения, насочени към нея, не бяха неочаквани, но въпреки това я заболя, а последните му думи бяха като истинска присъда за нея.

Беше разбрала, дори го беше записала, как майката на Даг се е грижила за всички, които са имали нужда от помощта ѝ — строга и

сурова, когато е било нужно, но изпълнена с доброта, която се е усещала във всичките ѝ дела.

Аделхайд явно беше мислила върху думите на Даг, защото вечерта, вече в леглото, каза:

— Не мисля, че някой би приел, ако започна да се държа като майка ти.

— Не е вярно — отговори категорично Даг.

Аделхайд замълча продължително и когато заговори, гласът ѝ звучеше съвсем необичайно:

— Но какво да сторя?

Дълго мълчание, след което дойде отговорът на Даг:

— Ако станеш такава, че близките ти се осмелят да разговарят с теб, тогава и другите ще ги последват. Има толкова много неща, за които те на драго сърце биха разговаряли с теб, защото си умна и образована. Има твърде много грижи около децата и животните, проблеми заради болести или в ежедневието, но ти ще трябва да покажеш, че имаш състрадателно, добро сърце. В противен случай никой няма да посмее да се приближи до теб.

Така и Даг ѝ каза същите думи, които Стария Даг много пъти беше казвал. Самата тя го бе споделила с Даг, вярвайки в себе си, че има добро сърце. А сега ѝ бе съдено да чуе тъкмо от него тези студени думи.

— Мислиш ли, че нямам сърце? — най-после успя да каже тя на пресекулки.

— О, напротив, имаш, но е замръзнало — отвърна Даг.

Аделхайд се замисли върху това, като едва не се изпоти, и през тази нощ, на четиридесет и осем години, тя най-сетне проумя, че винаги бе имала състрадателно сърце, но само към себе си, никога към другите.

Продължи да размишлява и осъзна, че си е мислела, че е над другите, а той е бил широко скроен, чувствал се е сред останалите като сред равни. Струваше ѝ се, че пропада. Погледна безпомощно, както тогава, при пътуването ѝ до Рьойсла.

По принцип Аделхайд беше добър човек, но обикновен. Бе виждала много хора да страдат заради дългове, да изнемогват от

бедност, от която никога в живота си не успяваха да се избавят. Но да тръгне някой, да обиколи с файтон и да освободи просто така други хора за цяла една година от този кошмар, това беше нещо, което беше отвъд представите ѝ. Никога не бе чувала на някого да му е хрумнала подобна идея, излизаща далеч извън нормалното човешко поведение.

Тя вероятно силно бе обичала Даг през тези хубави години, но никога не бе чувствала нещо подобно на това, което чувстваше сега. През изминалата година я навестяваха спомени и тя се сравняваше с майка си и баба си, припомни си за това и сега, когато започна все повече и повече да потъва в размислите си, докато главата на Даг почиваше върху възглавниците. Последните му думи, че сърцето ѝ е замръзнало, още отекваха в ушите ѝ.

Нямаше и следа от обичайния ѝ глас, когато тя най-после рече сковано:

— Какво трябва да направя?

Не ѝ се наложи да чака за отговора:

— Да стопиш леда и да се покажеш пред близките си, останалото ще се случи от само себе си.

Аделхайд бе имала намерението веднъж преди много години да помага на госпожица Крюсе и се беше умилила от тази мисъл. Но всичко си бе останало само в границите на доброто намерение, както с толкова много неща при нея...

Два дни след разговора между Даг и Аделхайд в имението дойде един мъж от юг и пожела да говори с Даг.

Даг го прие във всекидневната и Аделхайд чу всяка дума от стаята си.

Мъжът не бил дошъл да се оплаква, но искал да сподели нещо, което не му давало мира. Съседът му дължал на Даг два пъти повече от него, а сега и на него били опростени всички лихви. И това значи е двойно по-голяма сума от неговата. Не бил дошъл да се оплаква, нямал това предвид, но искал да попита защо е получил само половината от онова, което имал съседът.

Даг го остави да говори, но не можеше да седи спокойно и да слуша всичките обяснения, заради които бе дошъл. Когато Даг стана, мъжът също се надигна и започна да го следи с поглед, докато

обикаляше наоколо му. Все повече и повече Даг се приближаваше до него, без да му казва нищо, от което той стихна, запъна се и не можеше да изрече нито дума повече, надигна се и заклати глава.

Даг смяташе, че е постъпил справедливо към длъжниците си, а това сега беше първият отзвук — едно такова мрънкане.

Приближи го бавно, спря пред него и сложи тежката си ръка върху рамото му, но се принуди да го задържи, защото щеше да се срине на пода.

— Знаеш ли ти кой ти е бил спътник в каруцата през целия път от дома ти до тук?

Мъжът не знаеше.

— Нещо, от което трябва да се пазиш: нарича се завист. Ако ѝ се поддадеш, няма да имаш един щастлив ден в живота. Тя изцяло осакатява хората.

Мъжът се опита да каже нещо, но Даг го прекъсна:

— Не са ми нужни извинения. Ти не си единственият подобен. Много хора страдат от тази болест. Върви си вкъщи и си мисли за жената и децата, за добитъка и работата си и... върви си с мир!

Мъжът тръгна към вратата, но на прага успя да смотолеве, че жена му го била подтикнала да дойде.

— Бягай! — прогърмя гласът на Даг и вратата бе затръшната зад него.

Човек не може да променя естеството на природата си с едно замахване на ръката си, но ако има добра воля, това може да бъде постигнато, когато има ясна цел.

Думите на Стария Даг бяха като красива мелодия за Аделхайд, бяха за нея като отдих за ума. Не трябваше да се напряга, за да ги получи. Неговата доброта помагаше думите му да проникват в нея, да ги чувства като милувка.

Думите на Даг бяха болезнени, беше ѝ бе показал път, който беше неизбежен, път през собственото ѝ сърце.

И Аделхайд започна бавно да отваря сърцето си, като външната ѝ студенина започна да се топи заради неговата топлина.

Първо тя започна с госпожица Крюсе и я помоли да прехвърля понякога вечерните си задължения на други и да слиза вечер в залата, когато Даг си дойде, или пък да отива при нея в стаята ѝ, за да поседят с ръкоделие в ръце и да си поговорят.

Първоначално госпожица Крюсе бе ужасена от тази идея, но Аделхайд мъдро и внимателно успя постепенно да я предразположи и скоро тя започна през целия ден да очаква с нетърпение удоволствията на вечерта. Часовете на разговори бяха за нея като един възкръснал спомен за вечерите в стаята на госпожица Дортея, когато госпожица Крюсе беше още малката Стине.

Тихата радост на госпожица Крюсе оказваше топло въздействие върху самата Аделхайд, като по такъв начин в нея се събудиха нови усещания в живота. Когато госпожица Крюсе се отпусна, стана по-приказлива и Аделхайд научи много неща за хората в имението, в селището и в горските колиби. И Стария Даг беше споменавал различни неща за това през годините, но това беше поглед отвън. Госпожица Крюсе познаваше дълбините в душите на хората. Те идваха при нея и ѝ споделяха всичките си теглила.

В края на зимата се стигна дотам, че в разговорите си с госпожица Крюсе Аделхайд се зае заедно с нея да мислят как да

облекчат живота на тези хора и най-сетне тя започна да обръща внимание на околните според поставените от Стария Даг начала.

Даг се беше разположил в залата и пушеше с дългата лула на баща си. Беше една вечер в края на март, мразовита и с нов сняг, и пламтеше огън в камината.

С Аделхайд и момчетата току-що бяха вечеряли във вътрешната стая. Децата се бяха качили в стаята си, а Аделхайд отиде в залата при госпожица Крюсе.

„Колко по-приятно бе станало напоследък всичко тук“ — мислеше си Даг.

Момчетата, които по-рано се караха и биеха, както правят всички деца, заради което Даг понякога беше принуден да ги хване за вратлетата като кутрета и здраво да ги раздруса, се бяха стегнали, откакто бяха поели работа в ръцете си. Винаги се занимаваха с нещо, в стаята си или на друго място, с оръжия или инструменти, бяха добри приятели.

Беше се интересувал от хората, при които бяха работили, и не беше чул за тях нищо лошо. Бяха винаги готови да помогнат, бяха приятелски настроени и не се възгордяваха, но да, Малкия Даг, който беше в луда възраст, когато човек прекалено разчита на още неукрепналите си сили, трябваше да бъде по-въздържан. Но Даг беше съвсем спокоен, че наоколо имаше умни хора, които не се страхуваха да кажат открито всичко, дори и на неговите синове.

А Аделхайд му се струваше, че е поела по верния път. Дребнавостта, която бе заплашвала да избуи в нея, изглеждаше изчезнала. Стана по-добре, защото той изобщо не желаше да вижда подобно нещо в своята съпруга.

Магазинът на Холдер в града потръгна. И най-младият Холдер не беше стока, но поне изглеждаше, че се вслушва в добрите съвети на Даг и адвокатата и малко по малко придобиваше опит и разум. Баща му постоянно се жалваше. Чувствал се, според него, като затворник в малкото си жилище и предпочитал да не излиза навън. Даг му припомни, че сам си е виновен за това, но ако желае, може да се пренесе в Боргланд, където ще разполага с място, колкото иска. На предложението Холдер отговори, че достатъчно много Даг се бил

отнасял нехристиянски към него, а сега дори искал да го превърне в селянин на стари години. Начинът, по който бе изрекъл дума „селянин“, изобщо не се хареса на Даг, но иначе беше щастлив, че няма да бъде толкова близо до него.

Даг седеше до камината, с крака на ръба ѝ. Беше замислен, като скоро мислите за Холдер и други подобни неща отлетяха заедно с дима през комина, и се появиха други мисли.

Те дойдоха, както толкова много пъти преди това, и го понесоха към по-високи и по-високи склонове, да, към Планината на мъртвите, където му се бяха случили толкова разтърсващи неща.

Гледката от планината дойде и влезе в съзнанието му сега отново, както често се беше случвало преди.

Той се бе изненадал колко различно изглежда светът там отгоре, изправил се над безкрайните хълмове на юг, покрити с гора, над махали и селища, гледани сякаш от небесата. Той беше затворен в обятията на смъртта и не знаеше как да слезе надолу, жив. Имаше силното чувство, че животът е кратък, а смъртта — дълга, беше му непонятно как хората могат да си подлагат крак и да се стъпкват един друг по краткия път от живота до смъртта.

И самият той не се беше загубил в омраза през мрачните си години и почти забравил гледката, която бе видял там отгоре. Но сега той отново бе възстановил отношенията си с Аделхайд, беше преосмислил живота си, като постоянно се връщаше към младостта си. Гледката от планината му беше близка и даже по-ясна от тогава, когато се беше изправил на върха — защото през годините оттогава досега самият той бе прозрял човешкия живот. От мрака на омразата той си беше дошъл с един нов поглед към живота, поглед, който ставаше все по-ясен.

Съзнанието му беше напрегнато да прозре, да се докосне до нещо свято. Трябваше му само още една стъпка напред, както беше имал намерение да направи тогава, но...

Беше използвал сурови думи към мъжа от юг, дошъл с наглата си жалба. Както винаги, беше мислил и върху тази случка след това. Размишлявайки, на него му се изясни колко по-различен беше от

повечето хора. Трябваше да бъде благодарен, че гледаше на нещата ясно и глобално.

Той вероятно беше първият от семейството си с такъв поглед. Вероятно заради обстоятелството, че никога не е бил принуден да води тежка борба за къшей хляб всеки ден, както бяха правили Аделхайд и баща ѝ.

През живота си се беше трудил здраво, но никога подтикван от нуждата да осигури съществуването си, докато повечето хора на този свят непрестанно се бореха за това.

Беше осъдил строго онзи мъж от юг заради неговата завист, но като размисли добре, му стана ясно, че той вероятно не е имал много безгрижни часове в живота си. Изненадващо ли беше тогава, че бе така озлобен и дребнав?

Даг стана и тръгна из стаята.

Според това, което бе научил от Аделхайд, баща му след продължителна борба беше стигнал до прозрението, че дългът към Бог е по-различен и по-суров, когато човек не е принуден да води постоянна битка за своето препитание. Баща му бе разбрал, че този дълг не се състои само в почитане на небесните повели, а трябва да бъде изпълнен сред хората, на земята. И това така здраво е било влязло в душата му, че той не е разчитал само на Аделхайд, а сам е решил да отиде при него през нощта под Скарфиел, за да му го каже сам — да, той се беше борил дни наред с неловкостта, която двамата изпитваха един към друг, беше се борил, защото сърцето му го е карало да отиде и да сподели с него новата си представа за живота, спечелена с толкова много страдание, а през нощта студеният вятър на планината го бе тласнал към смъртта. Това беше последният път, когато Даг бе видял баща си жив и преодолял неловкостта си.

Даг дръпна едно от чекмеджетата на шкафа и извади от там връзка документи. Бяха същите, които се намираха пред него — със същите мисли — в онзи ден през есента, когато Аделхайд влезе и той ги покри с книгата.

Сега ги сложи в джоба си, затвори чекмеджето и застина в размисъл. След това се приближи до прозореца, отвори го и погледна навън в пролетната вечер. Пролетта обаче още я нямаше. Наистина, в началото на месеца имаше няколко дни меко време, през които ледът в реката и във вътрешността на горските езера беше започнал да се

пропуква и бе дошло времето за раздвижване на ледовете, но след това отново бе станало мразовито и пак бе настъпило време за шейни, а сега се дочуваше далечният рев на реката и прашенето на леда.

Той пое опияняващия дъх на суровото време — на идваща пролет и сняг, и се изправи. Трябваше вече да осъществи намерението си и да отиде в града, при адвоката. Сутринта щеше да тръгне.

Има тайни в ума на човек, за които не подозират дори и най-близките му хора.

Аделхайд имаше чувството, че вътре в Даг има нещо, дълбоко под всичко онова, което тя познаваше. Тя имаше ключа към тази тайна пред себе си, но не го забелязваше.

Три души бяха събудили Стария Даг от дълбокия му сън, като и тримата Даг ги познаваше, бяха оказали влияние и върху него — през младостта му, когато се оформя мисленето на човек, а всичко по-нататък в живота е пътуване обратно, толкова дълго, колкото умът е още свеж.

Тримата бяха: майката на Даг с нейната сърдечност, леля Дортея с нейните чувствителност, внимание и грижи и стария капитан Клинге с възгледите му за човешките бедност и нещастие.

Даг бе бродил из горите, но не бе пропуснал да види смазани от мъка хора, идващи в имението да просят милост и тръгващи си още по-смазани — в суровото време на баща му. И той не бе в състояние да пропусне изражението в очите на леля Дортея и на капитан Клинге, които имаха дързостта да кажат мнението си на Стария Даг за хората, които идваха и си отиваха.

С изострените си сетива Даг бе видял от поведението и делата на баща си много повече, отколкото предполагаша всички, и бе размишлявал върху тях през хилядите часове в гората край нощния огън.

Никой не може да зърне по планинските височини или в горите повече прояви на човешка дребнавост, от тези, които е донесъл със себе си, а светогледът му може да станат по-ясен, когато застане там, нависоко.

Даг бе един от най-мълчаливите хора на света и никой не подозираше колко много разсъждава върху това, което е видял. Той се

усмихна с тъжна полуусмивка при спомена за нощта на Скарфиел, когато баща му бе изрекъл тези думи:

— Алчността на тези, които са имали превес над другите, тя прави живота на повечето хора така непоносим.

Той не можеше да сподели това с Аделхайд, но светогледът му трябваше да бъде изразен — и то на дело, преди да бъде описан с думи.

Даг затвори прозореца и се насочи към залата, но неочаквано спря в средата на стаята.

Бе застинал, с посивяла коса над челото, близо петдесетгодишен, но като в младостта си... почти.

Хората се стичаха от всички страни.

Мостът го нямаше.

И най-лошото беше, че на него бе имало едно хлапе.

Група деца си бяха играли на прогнилия мост, на момчетата винаги им се иска да бъдат там, където има напрежение.

Отдавна никой не минаваше по моста, а по-разумните предупреждаваха, че през пролетта заради движението на ледовете водата ще го отнесе, толкова прогнил е; но точно това привличаше децата. Мостът си стоеше от край време там, трябваше да издържи и днес. И така се стигна до инцидента.

Всички останали се бяха спасили на брега, когато мостът изтрецял, но малкият Ивер Тиернбротен, който пропуснал момента да побегне, беше паднал, но бе успял да се вкопчи за една заледена подпора в средата на реката и сега не можеше да се придвижи нито напред, нито назад — под него се носеше придошлата река, а ледени късове се удряха в останките от моста и създаваха въртопи. След моста в реката имаше бързей, който притегляше леда към себе си, а надвисналите останки от моста и оцелелите подпори се клатеха, заплашвайки всеки миг да се стоварят и да бъдат отнесени от водата.

На двата брега на реката се бяха събрали хора и трепереха от ужас как пред очите им един млад живот ще се озове на дъното. Защото детето на подпората беше обречено.

По останките на моста, които висяха вляво, не можеше да се стигне до момчето, а и никаква лодка нямаше да успее да се промъкне между парчетата лед.

Мъже, жени и деца надойдоха от всички страни, но не можеха да сторят нищо друго, освен да стоят и да слушат гърма на реката и сърцераздирателните писъци на бедното дете, както и да гледат как ледените късове събарят и повличаха подпора след подпора, останали от моста.

Времето беше тежко и сиво, със забързани облаци, а и вечерта се спускаше.

Един мъж се появи от юг. Явно беше видял тълпата хора край реката и срутения мост, защото изкачи пътя с коня и спря.

Всички видяха кой беше той.

Няколко момчета се затичаха нагоре по пътеката от моста към пътя, за да му кажат какво става.

Даг Бьорндал беше на път за вкъщи, след като бе ходил в града. Едва чул от момчетата задъханите им думи, той насочи коня надолу към моста. Въздишка на облекчение се разнесе сред всички при неговото пристигане. Не че можеше да постигне нещо, но щом тук имаше един Бьорндал, другите сякаш бяха освободени от отговорност. Даг спря коня, където пътят се спускаше надолу към моста, и отправи поглед натам, без да слиза от шейната. Всички се втренчиха в него, очаквайки той да поклати глава. Но той поглеждаше надолу към реката, после отново вдигаше поглед и се почесваше по челото.

Момчето на подпората вероятно беше изпаднало за известно време в безсъзнание, защото дълго време не се бе чул никакъв звук от него, но сега то отново извика така пронизително, че хората потрепераха до мозъка на костите си.

Даг отби коня от пътя и подкара към най-високия край на брега. Вероятно искаше да разгледа по-добре положението. За хората на отсрещния бряг конят и мъжът в шейната се открояваха с тъмните си очертания на фона на вечерното небе и бяха като призрачно видение, и предизвикаха в тях очакване за необикновени събития.

Тези, които бяха на същия бряг с Даг, се стекоха към него. Застанаха на почетно разстояние, но достатъчно близо, за да видят силното му лице и спокойния му поглед, който се плъзгаше нагоре и надолу по реката, и ръцете му, които си играеха леко с юздите и държаха в готовност коня. Сред тях имаше и хора, очакващи свръхестествени събития. Те видяха как погледът му се прикова в нещо в реката и го следеше как идва по-близо и по-близо.

В мнозина се събудиха спомени за легенди и предания от древни и по-нови времена за мъжете Бьорндал и техните безумно смели, чак непонятни, подвизи. Всеки, който беше достатъчно възрастен, беше слушал за времето, когато Стария Даг бе избегнал смъртта в една луда надпревара кой ще стигне пръв до църквата в Боргланд. И всеки беше

чувал за Даг, който сега седеше тук, в шейната и неговото предизвикателство да се изкачи на планината; беше истинско чудо, че той се бе върнал към живота.

Но никой не беше чувал някой да се осмели да се спусне с шейната си, бърз като светкавица, по ледените парчета в момент, в който те се притискат едно в друго, и затова никой дори и не подозираше, че Даг стоеше и очакваше именно такъв момент. Това беше безумна смелост — тук, където течението беше толкова широко, а прогнилите подпори, останали от моста, бяха единствената опора при бързея. Даг бе забелязал всичко това, но...

Една жена, която бе стояла досега съвсем долу до моста, дойде при останалите. Беше майката на момчето. Бе вдигнала престилката си към лицето и плачеше силно, пробивайки си път през тълпата към Даг.

— Помогнете, за бога — проплака тя.

Очите на Даг следяха една голяма ледена плоча, която плуваше към моста, достигна го и се зацепи сред подпорите. След нея се появиха и други по-малки парчета, които се натрупаха около нея пред отломките от моста. Отломките трещяха и се клатеха, а течението под тях тътнеше и теглеше, но нови парчета лед продължаваха да прииждат и да се насъбират около останалите.

Момчето изпищя отново и сега в гласа му звучеше неудържима паника. Майка му проплака отново и занарежда същите думи, които се забиваха в ушите на Даг.

Той имаше синове, които някога бяха на същата възраст като това мъниче и той ги обичаше силно.

С поглед, насочен към реката, той рече тихо, като че ли отговор на риданията на майката:

— Ще се направи достатъчно, за Бог, да!

След това отпусна юздите и камшикът шибна коня.

Като вихър шейната се спусна надолу, вдигна снега във въздуха и тръгна по леда на реката.

Копитата на коня изчаткаха върху леда и пръски вода излетяха високо в небето, единият крак беше във водата, но трите бяха на повърхността и той се понесе вихрено над реката.

Даг се наведе надясно извън шейната, посегна с ръката си навън, сграбчи момчето и го притисна към себе си, тогава... руините на моста

не издържаха. Конят, шейната, ледът и подпорите, всичко се сгромоляса в бързея и потъна в реката като дим...

Никой не знаеше, че е гледал това с отворени очи, но всички го видяха.

Мина доста време, преди някой да може да се помръдне, но изведнъж всички се засуетиха и се втурнаха един след друг надолу по брега на реката.

Един мъж бе достатъчно запазил присъствие на духа си, за да впрегне каруцата си и да поеме на север, за да извести хората там.

Много каруци и хора със запалени факли излязоха от Бьорндал през нощта. За да могат да претърсят и двата бряга под светлината на факлите, те се разделиха в началото на селището, като едната група мина реката през северния мост.

Аделхайд излизаше от стаята си отново и отново на терасата, като продължително се взираше със съсредоточен поглед в мрака към тъмните склонове на Хамарбьо.

Вече мислеше да се прибере, когато съзря слаба светлинка високо в гората. Светлината изчезна, след това се появи отново и тя ясно видя, че това бяха факли. Те се приближаваха бавно — о, толкова бавно — надолу по склона. Аделхайд затвори очи и залитна назад към вратата, но се съвзе и отново се загледа. Когато те завиха към двора на Хамарбьо, светлината се плъзна по къщите на поляната.

Но те не продължиха. Защо спряха там?

Когато сякаш чу звук от камбана, като ехо от звъна при погребението на Стария Даг, тя се чу да прошепва между камбанните удари:

— Взимат Ун за нощно бдение. Даг е мъртъв.

Малкия Даг беше този, който забеляза на едно затънтено място в реката лицето на баща си, заедно с Мартин Хогер нагази във водата и двамата извадиха Даг заедно с детето, което той все още държеше прегърнато с едната си ръка.

На лявото слепоочие на Даг имаше рана от ледено парче или кол; този удар вероятно бе причинил смъртта според Мартин, в противен

случай той навярно е щял да изплува с детето. Даг и друг път бе минавал с шейна по лед, както и друг път бе потъвал. Той вероятно е бил наясно колко опасно е, но не е могъл да издържи да гледа детето там във водата, прецени Мартин и след малко добави.

— Даг беше толкова състрадателен, какъвто не се среща.

Не само Ун беше по пътя за къщата. Някой бе отишъл в Боргланд, при госпожица Рамер. Хората бяха преценили, че вероятно Аделхайд ще има нужда от нея.

Когато лелята отиде в стаята ѝ, Аделхайд лежеше на пода в несвяст.

Едва на третия ден Аделхайд бе в състояние да слезе с нея в старата кухня. Ун бе наредила да положат Даг тук „Защото е живял най-много в това помещение“ — каза тя, но вероятно имаше и друга причина.

Поддържаха огън в огнището, докато дойде Аделхайд.

Даг лежеше на леглото, като дясната му страна беше към помещението, а лявата — към стената. Светлината на огъня хвърляше топъл блясък върху красивото му лице.

Аделхайд си спомни една нощ отпреди двадесет години, когато се бе промъкнала тук в обиталището на едно пораснало момче.

Стоя неподвижно и дълго го гледаше, преди да се срине изведнъж върху леглото.

До долния край на леглото стоеше Ун Хамарбьо със застинало лице. Тя приближаваше седемдесетте, но изпълняваше неуморна задължението си — така, както Старата Ане го беше правила.

На вратата застана госпожица Рамер. Беше на седемдесет и две години, състарена и доста по-занемарена от преди. Косата ѝ беше бяла, а гласът ѝ — сух и старчески, но тя все още откровено с всеки.

Отиде до Аделхайд, когато сълзите ѝ утихнаха за момент, хвана я за ръка и я вдигна.

— Над мъж като Даг не трябва да се плаче. Той пожертва живота си заради друг... човек не може да се издигне по-високо от това.

Аделхайд си спомни предсказанието на Ане Хамарбьо, за което бе чела в записките на майката на Даг, и се обърна още веднъж от вратата, като се вгледа продължително в лицето на Даг, което блестеше от отблясъка на огъня в мрака над леглото.

Този път отне време на Аделхайд да се вдигне на крака и когато в края на лятото тя отново започна да излиза навън, хората дълго гледаха след нея. Както лицето, така и осанката ѝ изглеждаха състарени с години през тези месеци.

Сивер Бакпе не беше още остарял и продължаваше да се грижи за стопанските дела в Бьорндал и Боргланд, както му беше казал Стария Даг, а Евен Стайнрюд му беше помощник, като един ден той щеше да поеме нещата.

За горите грижа имаше Мартин Хогер и всичко там си беше като преди.

Момчетата бяха навсякъде, където имаше работа, и се втурваха към всичко с младежки хъс, а през останалото време скитаха с пушки и кучета в горите и вървяха по същите пътища в блатата, планините и поляните, по които бе вървял в младите си и зрели години Стария Даг, а после и баща им, неспирно през целия си живот; те спяха нощем в колибите и край огъня под нощното небе, както беше правил това от прастари времена целият техен род.

Една вечер Аделхайд седеше над тефтерите в кабинета.

Беше есен, валеше и вилнееше буря отвън. Вятърът ревеше през комина, дъждът обливаше стъклата на прозорците. Постепенно тя беше живнала през есента. Леля Елеоноре я посещаваше загрижено, и често ѝ припомняше думите Стария Даг, които думи Аделхайд ѝ бе сподели някога: че каквото и да става, човек трябва да върви напред — напред през целия свой живот.

Току-що бе внесла ред в тефтерите, защото се бе натрупала много работа, а и неусетно в нея се бе пробудил силният ѝ характер и тя бе започнала отново да се чувства уютно в кабинета. Да, малките цифри явно бяха събудили в нея нещо, което беше в кръвта ѝ от поколения. И тъй като сега трябваше да се оправя сама, тя отново бе обсебена от идеята да подсигури себе си и момчетата.

Бе изчислила всички суми — вноските от южните райони и какви суми от лихви трябваше да се добавят, също и каква сума щеше

да се получи с течение на годините от сметката в банката.

Беше се съсредоточила в кабинета върху сметките, когато чу шум от пристигащ кон с файтон в двора. Чу гласове, на госпожица Крюсе и на някакъв мъж. Стана и излезе в коридора. Беше един господин от града, който ѝ се стори познат, но не можеше да се сети кой е, докато той не си каза името.

Беше адвокатът на Даг — да, беше адвокат и на Стария Даг, така че бе отлично запознат с делата на Бьорндал.

Бе дошъл да поговори с нея за някои неща, но трябваше преди това да се настани в някоя стая и да се преоблече след пътуването в това кучешко време. Госпожица Крюсе го отведе в синята стая на новата къща.

Масата в залата беше сложена и адвокатът се оказа приказлив човек, който разказа любопитни неща за града и други страни по света. Момчетата слушаха с вълнение всичко, а и за Аделхайд това беше един освежаващ полъх отвън, но тя беше и леко неспокойна, защото не знаеше какво бе накарало един толкова зает човек да тръгне на толкова дълго пътуване.

Седнаха в кабинета — Аделхайд и адвокатът. Имаше нещо за пиене и лула тютюн, както се полага, и той бързо успя да насочи разговора към онова, което се бе случило, като накрая стигна до причината, довела го тук.

Даг ходил при него при последното си пътуване до града и бил занесъл всичките документи за залози от имотите в южните части. Заявил, че иска да се откаже от тях. Пожелал това да бъде отбелязано върху документите и приготвено за подписа му, след което адвокатът трябвало да ги изпрати на длъжниците, като по този начин дълговете им щели да се смятат за уредени. Имал достатъчно за себе си и за семейството си и нямало никаква причина да тласка към катастрофа някого с такива документи.

Адвокатът не бил чувал никога досега за такава нелепост — да се откажеш от такива огромни суми. Казал на Даг, че подготвянето на документите изисква време и заверка, и затова той ще може да ги подпише следващия път, когато дойде в града.

Постъпил така, за да даде възможност на Даг спокойно да помисли върху това, но сега вече Даг го нямаше. Изчакал шест месеца, за да не я безпокои скоро след нещастиято, но сега бил дошъл с надеждата, че Аделхайд ще му бъде благодарна, че е отклонил искането, и ще го възнагради с една голяма част от богатствата, които бил спасил за нея и синовете ѝ.

Внимателно той даде да се разбере, че е чул за инцидента с Даг в планината, след който умът му вече не бил като на останалите хора. Спомена и нещо за това как всички заможни семейства обикновено закъсват заради това, че някой наследник пропилява спечеленото от прадедите му, но каза и доста хубави думи за Стария Даг, който бил внимателен и далновиден човек, и че ще е жалко, ако постигнатото от него загине по този начин.

Първоначално Аделхайд не знаеше как да прецени и какво да реши. Можеше да си обясни нещата с документите за залог с промяната в последно време в Даг, но всичко, което адвокатът бе разказал, беше съвсем просто и ясно, защото дълбоко в себе си тя не разбираше защо такива големи суми трябва да се подаряват. Тя и без друго трудно можеше да разбере защо Даг се бе отказал миналата есен от лихвите за една година по тези дългове и тя отдавна си мислеше да слезе в мазето и да види всички документи в сандъка.

Във всичките мисли за Даг и целия този случай единствено ясни бяха цифрите, а когато боравим с тях, трябва да сме точни — така я беше учила баба ѝ, — от цифрите не трябва да се отказваме, нито да ги намаляваме.

Докато водеше адвоката през залата към новата къща, където щеше да пренощува, тя беше напълно съгласна с него, но в нощните часове след това видя пред себе си лицето на Даг, силно и ясно, както тогава в залата, когато ѝ бе казал, че не е щастлив, когато хората, които страдат заради бедността си, трябва да пестят и да идват с талерите, от които тук няма нужда. Тя знаеше от книгата, че тези пари не бяха от изключителна нужда за нея и момчетата, но ако ги имаше, те ѝ гарантираха спокойствие.

Аделхайд лесно не можеше да намери покой заради очите на Даг. Тя се събуждаше през нощта и го виждаше, после се яви и в съня ѝ, категоричен, светъл и сериозен, затова, когато се зазори, тя стана и прати файтон, за да доведе леля Елеоноре.

Когато адвокатът мина тихомълком през преддверието, идвайки от кабинета, за да влезе в трапезарията за закуска, се появи и леля Елеоноре, която беше дошла през външната врата към преддверието.

Напоследък нещо я наболяваше единият крак и ходеше с бастун.

— Да, идвам ей сега, Аделхайд — каза тя. — Остарявам и съм тръгнала към гроба с пълна скорост, но пък се придвижвам все по-бавно, затова ще се наложи да ме търпиш още няколко години.

Аделхайд се засмя на черния ѝ хумор и я покани на масата. След като се нахраниха, тя помоли адвоката да изчака за малко в залата, защото искаше да обсъди нещо с леля си.

Горе в стаята Аделхайд сподели с леля си какво ѝ беше разказал адвокатът и я попита какво мисли по въпроса.

Ясният ѝ отговор гласеше:

— Ще се погрижиш добре за документите и ще помолиш този жалък адвокат да изчезне възможно най-скоро.

— Да, но, лельо... — понечи да каже Аделхайд.

— Ако искаш някой ден да почиваш в мир, да не чувам никакво „но“ — прекъсна я остро леля ѝ. — Нека господинът, който чака долу, да си тръгва. Ще говорим после.

Аделхайд слезе и изпрати адвоката с отговора, че ще задържи документите засега и ще помисли по въпроса.

Чак след като лелята чу как файтонът се отдалечава от къщата, излезе бавно от стаята, слезе по стълбите, влезе в кабинета, седна на стола до масата и зачака.

Аделхайд влезе и я погледна въпросително, когато седна зад бюрото.

— Да, какво трябва да направя? — попита тя.

— Трябва да се събудиш — каза леля ѝ строго — и да започнеш да разбираш мъжа, с който сте създали деца на този свят. Разгърни първия лист и напиши това, което ти казвам: „По волята на мъжа ми, Даг Бьорндал, е платено...“ и пишеш сумата, името ти ще е от долу.

Аделхайд се втренчи в леля си, чието лице беше вече толкова сбръчкано, а косата ѝ — сребристобяла. Дали разсъждаваше така ясно както преди? Или беше се състаряла и душевно, както и физически?

— Сигурна ли си, че Даг... — започна Аделхайд.

— Да — отговори леля ѝ рязко. — Все още не съм нито оглушала, нито ослепяла. Мога да схвана какво е имал предвид.

Боргланд и Бьорндал са свободни от дългове, знаеш това, но знаеш ли какво е, когато всички останали са потънали в дългове? Тези две имена ще имат синовете ти в бъдеще и ако са старателни и трудолюбиви, както той смяташе, няма да се нуждаят от повече, а ако не станат свестни хора, тогава нито лихвите, нито документите за залог ще им помогнат. Да се освободиш от алчността, това е най-трудното изкуство в живота. Старецът се бореше с нея, но Даг отиде много по-далеч.

Леля Елеоноре се облегна тежко на бастуна си. Кракът я болеше, когато тя ставаше. Думите ѝ прозвучаха с хрипкав сух глас:

— Тоя дойде от града, за да ни разкаже за разума на Даг... Ако парите са най-голямата възможност в живота, тогава Даг не беше наред с главата си, но ако животът изисква от нас да бъдем човешки същества с живи сърца, тогава Даг беше с главата си повече от всички хора, които съм срещала.

Лелята си тръгна, а Аделхайд започна да пише.

Есенната буря връхлиташе навън — от север, откъм планините, но горите я обуздаваха. След това зафучаваше мощна и страшна около къщите, над селището и... по целия свят...

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.